

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

Ν. ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ, ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΣΜΥΡΛΗ, ΘΑΝ. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ, ΝΑΓΙΑ ΜΑΡΙΑ ΡΟΥΣΟΥ, Ν. ΤΕΝΤΑΣ, Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ, Γ. ΧΑΤΖΗΚΥΡΙΑΚΟΥ, ΘΕΜΙΣ ΣΙΑΠΚΑΡΑ - ΠΙΤΣΙΛΛΙΔΟΥ, ΠΑΥΛΟΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣ, NORMA MACCAIG, Γ.Κ. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ, Κ.Γ. ΓΙΑΓΚΟΥΛΛΗΣ, ΚΙΚΑ ΟΛΥΜΠΙΟΥ, ΝΙΚΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ, ΑΡ. ΚΟΥΔΟΥΝΑΡΗΣ.

340-342

ISSN 0554 - 3363

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνος εκδότης: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Ανδροκλέους 2, Λευκωσία, Τηλ. 465900

Για τους Συνδρομητές Έλλάδας:
Παρακαλώ να πληρώνεται ή συνδρομή στην ΕΘΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΛΛΑΔΟΣ
Πίστωση Λογαριασμού 080/51260530
στο όνομα: Παναγιώτης Κ. Χρυσάνθης
αίτιολογία: Συνδρομή περιοδικού «Πνευματική Κύπρος» έτος ...
και να μās στέλλεται ή απόδειξη για τὰ βιβλία μας.

Έτήσια συνδρομή	Κε4.00
Έτήσια συνδρομή διά βιβλιοθήκες, σχολεία, οργανισμούς	Κε5.00
Έτήσια συνδρομή Έλλάδος	\$20 (δολάρια)
Έτήσια συνδρομή έξωτερικού	\$20 (δολάρια)
Τιμή τεύχους	Κε1.00

Τὰ χειρόγραφα δέν επιστρέφονται. Κλισέ και φωτογραφίες επιστρέφονται.
Ανάτυπα πληρώνονται στον τυπογράφο.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ: 'Οκτώ ποιήματα	39
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΣΜΥΡΛΗ: Τὰ ἀποκαλυπτήρια	44
ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ: Δυο νέα ποιήματα	52
ΜΑΓΙΑ ΜΑΡΙΑ ΡΟΥΣΟΥ: Στήν Κύπρο ταπεινά	53
ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ: Κυπριακά	54
ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ: 'Η πνευματική ἀτμόσφαιρα τῆς ἐποχῆς και ή ποίηση τοῦ Κ. Χρυσάνθη	55
Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ: Στόν Θεμ. Δέρβη	58
Γ. ΧΑΤΖΗΚΥΡΙΑΚΟΥ: 'Οδός Δημοκρατίας	59
Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ: Δυο ἐπιγράμματα	61
ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ: Τò ήθικό και πνευματικό περιεχόμενο τῆς ζωγραφικῆς τοῦ Διαμαντῆ	62
ΘΕΜΙΣ ΣΙΑΠΚΑΡΑ - ΠΙΤΣΙΛΛΙΔΗ: Poèmes d' amour	64
Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ: Δυο παλιά σονέττα	65
ΠΑΥΛΟΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣ: Δώδεκα ἐπιστολές τοῦ Παύλου Λιασίδη	66
NORMA MACCAIG (μετ. Κ. Χρυσάνθης) Πρόοδος	73

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ — ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ: Κ. Χρυσάνθη: Ευνήστε Έλληνες τῆς Κύπρου — ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ — Γ. Κ. 'Ιωαννίδη «Έταιρεία Κυπριακῶν Σπουδῶν Πρακτικά Β' Διεθνούς Κυπριολογικοῦ Συνεδρίου» — Κ.Γ. Γιαγκουλλῆ «Κ. Χρυσάνθη «Δημόδης 'Ιατρική τῆς Κύπρου — Σύμμεικτα» — Κ. Χρυσάνθη: Γ.Κ. 'Ιωαννίδη α' 'Ο Οιδίπους Τύραννος τοῦ Σοφοκλέους», Χρ. 'Ανδρέου εκδ. «Δημήτρης Λιπέρτης», Π. 'Ιωαννίδη «Νικολάου Κέη - δημοσιογράφου Τρεῖς παραβολές», Γ. Μανουσάκη «Χῶροι ἀναπνοῆς», Παν. Μασεροδημήτρη «Πρόλογος ρομαντικῶν μυθιστορημάτων τῆς 'Αθηναϊκῆς Σχολῆς», Τούλα Μπούτου «Στὰ χρόνια τῆς καταχνιάς», Ν.Γ. Νικολάου «'Αντίλαοι στά 'Ερωτικά τοῦ Κ. Καβάφη», Φρόσω Χατζίνη - Περιτάκη «Παλλόμενες 'Ελεγείες», Δημ. Ζαδὲ «Τὰ Σονέττα», 'Αγιος Μηνῶς 'Αρχ. Χατζηκώστα, Ε.Ν. Μόσχος «Μύρο και δάκρυ», 'Α. 'Αγαθοκλέους α' 'Εν 'Ερημίαις πλανώμενοι, Κ.Π. Δεμερτζή «Τò περιοδικό 'Εθνική 'Αγωγή», Ν.Γ. Νικολάου «'Ανθος και βακτηρία» — Θαν. Παπαθανασόπουλου: Εὐ. Μόσχου «Θέματα και Μορφές» — Κίκακας 'Ολυμπίου: 'Ιανθ. Θεοχαρίδου α' 'Ο οἶκος τῶν προβάτων». ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ — Ν. Παναγιώτου α' Ρήνα Κατσελλῆ και Ραγιας — 'Αριστ. Κουδουνάρη α'Οἱ πρώτες κομμουνιστικές ἀνησυχίες στά μαθητικά θρανία τῆς Λεμεσοῦ.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΤΙΜΗΘΗΚΕ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

Ἑπεύθυνος: ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ ΚΘ΄

ΑΠΡΙΛΗΣ - ΙΟΥΝΗΣ 1989

ΑΡ. 340-342

ΟΚΤΩ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΨΗ

Ἄδειασαν τα αισθήματά σου
στο μαύρο ποτάμι της επιστροφής.

Οι Μούσες φύγανε τρομαγμένες
στο πικρό δάσος της σιωπής,
διαβαίνοντας το τέρμα της ελπίδας.

Δεν με οδηγούν πια τα χέρια σου,
δεν με οδηγεί η φωτεινή πυξίδα των ματιών σου.

Δυο αστέρια σβήστηκαν
στα βάθη του θλιμμένου ορίζοντα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΑ

Καθώς πέφτουν τα βλέφαρα της νύχτας
πάνω από τους ξεχασμένους κήπους,
προβάλλουν σε μια διχασμένη μνήμη
θεσπέσιοι ρόδακες Βυζαντινών ναών
ανάμιχτοι με θραύσματα κίωνων
της βυθισμένης μεσ' στην άμμο Κωνσταντίας.

Τώρα είναι μοναχικοί και άδειοι οι δρόμοι
 στην εγκαταλειμμένη αρχαία πόλη.
 Και μόνο οι ουρανοί της
 διηγούνται δόξα
 και ιστορίες λαμπρές
 γεμάτες πίστη
 ελευθερία, ποίηση κι Ελλάδα.

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟ ΠΝΕΥΜΑ

Σκάβοντας στον κήπο του σπιτιού μου
 βρήκα τρεις λαξευτούς στο βράχο τάφους.

Ήτανε όλοι συλημένοι.
 Στη σιωπηλή ατμοσφαίρα επλανάτο
 το πένθιμο άρωμα της θλίψης
 αυτών, που ενταφιάστηκαν πριν χρόνια.

Ζούσε όμως ακόμη η δόξα τους στα έργα των χεριών τους:
 Στ' απομεινάρια ωραίων κτερισμάτων,
 στ' αρχαία θέατρα και τους ναούς που είναι γύρω,
 έργα λαμπρά,
 κατεργασμένα από δεξιοτέχνες Έλληνες τεχνίτες.

Κι είναι σαν να μη πέρασαν τα χρόνια,
 καθώς,
 όταν φυσάει ο βόρειος άνεμος
 τ' αρχαίο πνεύμα ξαναζεί
 σφυρίζοντας στο κούφωμα των τάφων,
 μήνυμα ιερό
 μιας αδιάλειπτης ιστορικής συνέχειας.

ΑΝΟΙΞΗ

Στιγμή του οργασμού της γης και τ' ουρανού,
 ήρεμη προσδοκία της κυνοφορίας του όνειρου,
 μύθος εφηβικός της αρμονίας θεού,
 θερμό ερωτικό αγκάλιασμα του σύμπαντος.

Μάτια νεανικά, γεμάτα γαλαξίες κι ήμερο
αντιδικούν τη δόξα της χρυσόφωτης αυγής
κι όλα προσμένουν το μεγάλο αὔριο
πλημμυρισμένο από ευτυχία και χαρά.

ΟΜΙΧΛΗ ΣΤΟ ΘΕΡΜΑΪΚΟ

Ομίχλη στο Θερμαϊκό!
Θαμπά φαντάσματα αμφιταλαντεύονται
τα πλοία στην πορεία τους
όμοια καθώς πορεύεται η ζωή ακυβέρνητη
μέσ' στον παράλογο και σκοτεινό κόσμο του σήμερα.

Η μέρα είναι κρεμασμένη στα κρύα σύννεφα
και δεν υπάρχει φως
ούτε στα μάτια των μικρών παιδιών
που φεύγουν βιαστικά
και χάνονται μέσ' στην ομίχλη.

Αυτή η μελαγχολική ανησυχία
ντύνει με προσωπεία παράξενα
τους γεμάτους απορία και άγχος διαβάτες,
ανοίγοντας διάπλata
τις σκοτεινές πύλες του μεγάλου άγνωστου.

ΣΤΟ ΣΥΝΟΙΚΙΑΚΟ ΚΑΦΕΝΕΙΟ

Σεπτέμβρης μήνας...
Κάτω απ' τα πεύκα και τις λεύκες
στο συνοικιακό καφενεδάκι
κρύβεται ο μεγάλος έρωτας.

Μέσ' απ' τα λίγα φύλλα
ο φευγαλέος ήλιος λάμπει.
Παίζει το φως με τις σκιές
κι αντανakλά τη λάμπει των ματιών
σε βλέμματα λαδιά, ηδονικά,
γεμάτα αγάπη.

Παντού πλανάται η προσδοκία του άγνωστου
 που φέρνει το Φθινόπωρο απ' την άκρη των καιρών
 στο χάραμα της νέας ζωής,
 εγκυμονώντας
 το ερωτικό αγκάλιασμα της γης και τ' ουρανού.

ΠΑΝΣΕΛΛΗΝΟΣ ΣΤΗΝ ΚΕΡΥΝΙΑ

Απλώνει η πανσέληνος τ' ασημί της στη θάλασσα.
 Στέλλει μαργαριτάρια στους γυμνούς ώμους
 και λάμψη αθάνατη
 στα μάτια της μικρής αγαπημένης.

Χιλιάδες οστρακόδερμα
 βγαίνουνε θαρρετά στο φως
 να βάψουνε το κελυφός τους ασημί,
 να θησαυρίσουν στα κογχύλια τους
 τον ήχο της εσπέρας.

Ο αέρας σελαγίζει το τρόπαιο της νύχτας,
 κι η νοτισμένη σιωπή σκορπά το μύρο της
 στους κοιμισμένους κήπους.

Τούτες οι μνήμες με πληγώνουν.
 Κι όμως, ποτέ δεν θέλω να μ' αφήσουνε.

Κάπου εκεί,
 πίσω απ' το σκλαβωμένο Πενταδάχτυλο
 είναι δεμένο,
 κόμπος αξειδιάλυτος,
 το νήμα της ζωής μου.

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΙ ΤΟΥ ΦΘΙΝΟΠΩΡΟΥ

*Πέρασε η φθινοπωρινή ισημερία,
κι ο τρόμος της νύχτας κουρνιάζει
στα σκοτεινά φυλλώματα,
μετέωρος μέσ' στην καταγίδα.*

*Εμείς, όμως, κάνουμε σχέδια για αλκονιίδες μέρες
για ένα χειμώνα γεμάτο έξαρση,
γεμάτο έρωτα.*

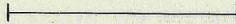
*Ο δρόμος είναι πάντοτε ανοιχτός μπροστά μας
στο χώρο της ομορφιάς και της αλήθειας,
κι οι μνήμες καίνε, άβυσσες φλόγες,
στην πληγωμένη απ' την αβάσταχτη αδικία καρδιά μας.*

*Το φως της θάλασσας αντανakλά τον ήλιο του καλοκαιριού
κι ο βραδινός έναστρος ουρανός
κεντά την πίστη μας στη νέα δημιουργία.*

*Τα γαλανά νερά μας προσκαλούν σε νέα ταξίδια
κι οι σκόπελοι της δοκιμασίας
ακονίζουν ζανά την αντοχή μας.*

*Πέρασε η φθινοπωρινή ισημερία!
Με τις πρώτες βροχές ξεχύθηκαν τ' αρώματα της γης
και τα φύλλα των πλατανιών
στρώνουν χρυσό χαλί
στο δρόμο της αγάπης.*

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΑΙΩΤΗΣ

ΤΑ ΑΠΟΚΑΛΥΠΤΗΡΙΑ

Τον Ἄγγελο τον κρεμάσανε την Ἄνοιξη του 57 οι Εγγλέζοι, παλικᾶρι δεκαεννιά χρονῶ. Ἦταν δώδεκα η ὥρα μεσάνυχτα, ὅταν ο δῆμιος ἀνοίξε το κελλί του. Εκείνος τον περιμενε ὀρθιος με το κεφάλι ψηλά. Στο δρόμο για την αγχόνη ἐψαλλε δυνατὰ το «Σε γνωρίζω ἀπὸ την κόψη» κι ὅταν ο δῆμιος τούβαλε πια τη θηλειά στο λαιμό, φώναξε μ' ὄλη του τη δύναμη, για να τον ακούσουν οι ἄλλοι πολιτικοὶ κατὰδικοι «Γεια σας ἀδελφια, ζήτω η Ἐνωση».

Ο Ἄγγελος ἦτανε γεννημένος για να γίνει μια μέρα ἥρωας. Το βράδυ, που πήρε την τελικὴ του ἀπόφαση να βγει στο βουνό, το συνειδητοποίησε για πρώτη φορά. Ἰσαμε τότες μέσα σ' ὄλα κι ἐγώ — διαδηλώσεις, ἐνέδρες, ανατινάξεις — δεν εἶχα καταλάβει τη διαφορὰ ἀνάμεσά μας.

— Ἐλα κι ἐσύ μαζί μου, μου πρότεινε κείνο το βράδυ, μα ἐγὼ κιότρεψα.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι πως η πρότασή του με βρήκε ψυχολογικὰ ἀπροετοίμαστο. Ἀπὸ την ἄλλη ἐγὼ ἤμουνα ἀκόμη μαθητής. Πήγαινα τότε στην Ἐκτη Γυμνασίου ἐνῶ ἐκεῖνος εἶχε τελειώσει την περασμένη χρονιά.

— Δεν βλέπω το λόγο ν' ἀφήσουμε την πόλη. Κι ἐδῶ ὑπάρχει πεδίο δράσεως, φτάνει νάχουμε ὄρεξη, τούπα για να δικαιολογηθῶ.

Εκείνος δεν εἶπε τίποτε παρὰ μόνο χαμογέλασε, ὅπως κάθε φορά που προτιμοῦσε τη σιωπὴ παρὰ να διαφωνήσει με κάποιον. Ἐνα παραξένο χαμόγελο, που συνταίριαζε την συγκατάβαση για το συνομιλητὴ του και μια ελαφριά, ανεπαίσθητη εἰρωνεία. Κατὰ βάθος κι ἐγὼ δεν πίστευα οὔτε μια λέξη ἀπ' ὅτι ἔλεγα. Τι πεδίο δράσεως, που ο κλοιὸς ὄλο και στένευε γύρω μας! Οι Εγγλέζοι εἶχανε ἀποδουθεῖ σε μια ἀνευ προηγουμένου ἐκστρατεία συλλήψεων τις τελευταίες μέρες. Βλέπεις τα τελευταία ἐκτακτα μέτρα τους λύσανε τα χέρια. Τον πρώτο ὑποπτο μποροῦσανε τώρα να τον αρπάξουνε κι ἐτσι ἀδίκαστο να τον ρίξουνε στα κρατητήρια.

Τούτη ἦτανε κι η κρυφὴ ἐλπίδα της μάνας μου. Φανερά δεν μου τόλεγε, μα ἐγὼ το καταλάβαινα. Δεν ἐβλεπε την ὥρα να με μαζέψουν κι ἐμένα ως ὑποπτο, για να βρει κι ἐκείνη την ἡσυχία της. Θάχε φυσικά την ἐγνοιά μου και το πηγαινέλα στην Κοκκινότρεμυθιά για να με βλέπει, μα το προτιμοῦσε χίλιες φορές παρὰ τούτη την αγωνία νύχτα και μέρα.

— Ἡσύχασε, γιε μου, μούλεγε κάθε τόσο. Ἐσύ θα διώξεις τους Εγγλέζους; Πῶς ἄλλα παιδιὰ κάθονται ἡσυχά και κοιτᾶζουν τα μαθήματά τους; Δεν εἶδα κανένα να τα κατηγορεῖ.

Με τα τελευταία λόγια ἐνοοῦσε βασικά το φίλο μου το Νικόλα, που ο ξεσηκωμὸς στο νησί τον ἀφήσε ἀδιάφορο. Ἐνα μυστήριο πράγμα! Οὔτε μια σπιθα δεν ἀγγίξε τούτο το παιδί ἀπὸ κείνη τη φωτιά που τύλιξε τὸσους και τὸσους...

Κάναμε παρῆα ἀπὸ το δημοτικὸ. Καλὸ παιδί κατὰ κοινὴν ὁμολογία — καλοὶ τρόποι, καλὴ συμπεριφορά, στο σχολεῖο πάντα διαβασμένος.

— Με το Νικόλα θα κάνεις παρῆα, μου ἐπαναλάμβανε ὄλη την ὥρα η μάνα μου. Αὐτὸς εἶναι καλὸ παιδί.

Κι ἴσαμε την Τρίτη γυμνασίου εἶν' ἀλήθεια στᾶθηκα πιστὸς στις παραγγελίες της. Ἄλλωστε κανένα παρᾶπονο δεν εἶχα ἀπὸ το Νικόλα. Καλὸς φίλος ἦτανε. Και στην

τάξη μέσα — το γραπτό του να μ' αφήσει στα διαγωνίσματα και κάτι να μου ψιθυρίσει — και στα έξω εντάξει. Στα πάρτυ εννοώ, στις εκδρομές, ανοιχτόκαρδος, εκδηλωτικός, κοινωνικός τελospάντων. Από τότε όμως, που πατήσαμε στην Τετάρτη, δεν ξέρω πώς, δεν μούκανε πια ευχαρίστηση καμιά η συναναστροφή μαζί του. Όχι πως άλλαξε καθόλου ο Νικόλας το φέρσιμό του απέναντί μου. Κάθε άλλο. Το ίδιο πάντα ευγενικός και ανοιχτόκαρδος. Τώρα που το σκέφτομαι, λέω πως εκείνος, που άλλαξε, ήμουν σίγουρος εγώ και γύρεψα αλλού τις συντροφίες μου. Πώς να το πω, από παιδί γίνηκα μέσα σ' ένα καλοκαιρί άντρας κι όλα μου φαίνονταν τώρα διαφορετικά.

Πρώτα-πρώτα διαφορετικά έβλεπα κείνη τη χρονιά τις συμμαθήτριές μου. Μπροστά στη Μαργαρίτα για παράδειγμα τάχανα ολωσδιόλου τελευταία. Μέσα στα μάτια δεν μπορούσα πια να την κοιτάξω κι όταν το βλέμμα μου συναντιόταν ξαφνικά με το δικό της, το έστρεφα μονομιάς αλλού κι έκανα τάχατες τον αδιάφορο. Κι ωστόσο με χίλιες δυο προφάσεις όλο τριγύρω της γυρόφερνα. Μα να την πλησιάσω, να στήσω κουβέντα μαζί της, όπως έκανε ο Άγγελος λόγου χάρη με τη Φαίδρα, δεν είχα μόνος μου το θάρρος κι ας τόθελα όσο τίποτε άλλο στον κόσμο κείνο τον καιρό. Ο Άγγελος άλλο πράμα! Του άρεσε η Φαίδρα κι είχε την τόλμη και στα διαλείμματα να την ξεμοναχιάζει και στο σπίτι της να τη συνοδεύει καθημερινά. Έχει αυτοπεποίθηση, σκεφτόμουν, λεβέντης είναι, ομορφόπαιδο, η Φαίδρα καμάρι τόχει, που της δίνει σημασία.

Αργότερα όμως που τον έζησα από κοντά και τον κατάλαβα καλύτερα, είδα πως σ' όλα του τέτοιος ήτανε. Οι μεσοβέζικες δουλειές δεν του αρέσανε. Σε κάθε του ενέργεια ήθελε ακέρια τη συγκίνηση, ίσαμε την τελευταία του σταγόνα ήθελε κάθε φορά να στραγγίξει το ποτήρι. Άλλος άνθρωπος έγινε με τη συντροφιά του, ξεθάρρεψα κι εγώ μαζί του. Ας είναι καλά η Μαργαρίτα, γιατί εκείνη στάθηκε η αφορμή να τον γνωρίσω από κοντά, να κάνουμε παρέα. Κολλητή, βλέπεις, εκείνη με τη Φαίδρα, μοιραία φίλοι αχώριστοι ο Άγγελος κι εγώ.

Με το Νικόλα λιγοστέψαν οι κουβέντες μας. Ποιος ξέρει τι σκεφτότανε για μένα... Μόνο εκείνη τη φορά πούχε πέσει στα χέρια του μαθηματικού το μπιλιετάκι, πούστελλα στη Μαργαρίτα μες στην τάξη κι έγινε σουσουρο μεγάλο σ' όλο το σχολείο, γύρεψε τάχα να με συμβουλέψει.

— Πολύ βιάζεσαι, μου είπε. Κάτσε να τελειώσεις πρώτα το σχολείο και τις σπουδές σου κι έχεις ύστερα καιρό και για όλα τ' άλλα.

Για την εξέγερση ο Άγγελος μου πρωτομίλησε μέσα στην Άνοιξη εκείνης της χρονιάς. Στην αρχή είν' αλήθεια τρώμαξα. Ποτέ μου ίσαμε τότες δεν είχα φανταστεί τον εαυτό μου πολεμιστή με μπόμπες και πυρομαχικά, που θα σκότωνε, αν έπαιρνε διαταγή, Εγγλέζους και προδότες. Με συνεπήρε όμως τελικά το πάθος το δικό του κι έδωσα μες στο Μάιο το φοβερό όρκο.

Χαμπάρι ο Νικόλας απ' όλη εκείνη την κοσμογονία, που γινόταν δίπλα του. Οι συμμαθητές του ο ένας ύστερα από τον άλλο παρατούσανε σάκκες και βιβλία και μετατρέπονταν από τη μια στιγμή στην άλλη σε πολεμιστές αποφασισμένους να πεθάνουν για την Λευτεριά, μα κείνου, φίλε μου, δεν σκίρτησε η καρδιά του. Το σχολείο του και τα μαθήματά του ο Νικόλας.

— Δεν είναι σοβαρά πράγματα, μούπε μια φορά, που γύρεψα να τον ψαρέψω, αν ήθελε και κείνος να οργανωθεί. Εμείς τώρα θα τα βάλουμε με την Αγγλία;

— Χαρά στη μάνα του, τέτοιο παιδί, κλαψούριζε η δική μου, που από κείνη την Άνοιξη και μετά λίγο που μ' έβλεπε το σπίτι μου και πιο λίγο ακόμη τα βιβλία μου.

Ο Ἄγγελος ἔφυγε το ἄλλο πρωί δεν κάθισε να τον συλλάβουν οι Εγγλέζοι. Δε χαραμίζω το κορμί μου να σαπίσει μες τις φυλακές, μούπε κείνο το βράδυ. Ο ἴδιος πάντα... Πήγαινε γυρεύοντας το θάνατο χωρίς δισταγμό, χωρίς διλήμματα. Κι ἦτανε παιδί ξύπνιο, μυαλωμένο. Δεν μπορώ να πως πως τόκαμε ἀπὸ επιπολαιότητα, πάνω σε μια στιγμή ενθουσιασμοῦ. Ἦταν καιρός που το αποφάσισε με σιγουριά και νηφαλιότητα. Γύρευε πάλι να στραγγίσει το ποτήρι.

Εγὼ σίγουρα δεν ἤμουν ἀπὸ το ἴδιο ζυμᾶρι ζυμωμένος. Ὅσο κι αν τσαντιζόμουν με τη μάνα μου, πούθελε με χίλιους τρόπους να με προστατέψει — μ' ἐξόργιζε τόσος εγωισμός κι αδιαφορία για τους ἄλλους, που πολεμοῦσαν και σκοτώνονταν — στο βάθος — βάθος της καρδιάς μου ἔνωθα κι ἐγὼ τα κρατητήρια σαν ἓνα τόπο σίγουρο κι ασφαλισμένο. Ὅχι πως ἤθελα να με συλλάβουνε, καλὰ ἦτανε να τους ξέφευγα καὶ να συνεχίζα τη δράση μου στην πόλη, μ' ὅσους κινδύνους κι αν διέτρεχα. Εκείνο που δεν ἤθελα οὔτε να σκέφτομαι ἦταν τα βασανιστήρια. Για τοῦτο μακάριζα, δεν το κρύβω, τὸ Γιαννάκη και το Σοφοκλή — στην ἴδια ομάδα ἤμασταν — που τους μάζεψαν κείνο το Φθινόπωρο ἓνα βράδυ κι ὕστερα ἀπὸ κάποιες ἀνακρίσεις τους κλείσανε στα κρατητήρια. Εγὼ την γλύτωσα περιέργως κείνη τη φορά. Ἔτσι ἐμείνα ἐξω και συνέχισα τη δράση μου πιο περιορισμένη βέβαια, ἀφοῦ στενέψανε τα πράγματα πολὺ μέσα στην πόλη.

Τον Ἄγγελο τον ξανάδα μέσα στο Δεκέμβρη. Κρυβότανε στο σπίτι του Ευστρατίου, του ομαδάρχη μας, και γύρευε ο ἴδιος να με δεῖ. Ἐπρεπε να μείνει ἓνα διάστημα στην πόλη να οργανώσει μια ἐπιχείρηση ἐναντίον του αστυνομικοῦ σταθμοῦ.

— Πρέπει να φύγω ἀπ' ἐδῶ μούπε. Ο Ευστρατίου εἶναι σεσημασμένος. Κοίταξε να βρεις κάποιον, που δεν τον υποπτεύονται κι εἶναι ἐμπιστοσύνης.

Το μυαλό μου γυρόφερε την πόλη στη στιγμή και κοντοστάθηκε στο σπίτι του Νικόλα. Λες να δεχότανε; Η ἀλήθεια εἶναι πως δεν του ξανάκαμα κουβέντα ἀπὸ κείνη τη φορά, που ἀρνήθηκε, ὁμως τώρα τελευταία ἀλλιῶτικο τον ἐβλεπα. Σπιούνος μια φορά δεν ἦτανε. Το στόμα του κλειστό θα το κρατοῦσε, ἤμουν σίγουρος. Ὅπως και τις προἄλλες στις ἀνακρίσεις, πούκανε ο Γυμνασιάρχης για κείνο το γιαούρτι, που πέταξε μέσα στην τάξη ο Σοφοκλῆς δυο μέρες πριν τον πιάσουν. Το ἔφαγε στη μούρη κείνο το καθίκι ο Φλουρῆς, που δίδασκε ἐγγλέζικα κι εἶχε το θράσος να εἰρωνεύεται την ὀργάνωση. Ολόκληρη η τάξη ἀναγάλλιασε. Ο Νικόλας φάνηκε ἐντάξει. Ἀπάνω του στηρίχτηκε ο Γυμνασιάρχης για να πιάσει τον ἔνοχο — ο Φλουρῆς ἀπὸ τη μεριά του Νικόλα εἶδε το γιαούρτι νᾶρχεται, δίπλα του καθότανε ο Σοφοκλῆς — μα κείνος στάθηκε γρανίτης. Δεν εἶδα, δεν ξέρω, σώθηκε ο Σοφοκλῆς.

— Τί λες για το Νικόλα; ρώτησα τον Ἄγγελο.

Δεν μου ἀπάντησε ἀμέσως. Για λίγα δευτερόλεπτα με κοίταξε σιωπηλός. Ὑστερα το γνώριμο χαμόγελό του φώτισε το πρόσωπο.

— Δοκίμασε, μου εἶπε.

Δοκίμασα μα ο Νικόλας ἀρνήθηκε για δεύτερη φορά. Στην πραγματικότητα δεν πρόφτασε δηλαδὴ να ἀρνηθεῖ, γιατί ἐγὼ ο ἴδιος πήρα το λόγο μου πίσω. Ἦτανε τόσος ο τρόμος, που ζωγραφίστηκε στο πρόσωπό του, που τον λυπήθηκα.

— Η μάνα μου εἶναι ἄρρωστη, ψέλλισε, να μην την τρομάξουμε...

Ο Νικόλας δεν ἦτανε για πράξεις ηρωικές. Τρόμαζε σαν μικρὸ παιδί ἓνας ολόκληρος ἄνδρας ἴσαμε ἐκεῖ πάνω. Καμιᾶ δύναμη μέσα του, κανένα ηθικὸ σθένος. Ἀπὸ κει κι ὕστερα φίδι, που την ἔφαγε τη μάνα μου, να μου ξαναμιλήσει για το καλὸ το Νικόλα.

— Κόφτο, της εἶπα μια φορά, που ξανάρχισε πάλι τα ἴδια. Οὔτε κουβέντα πια για το Νικόλα.

Ο Ἄγγελος τελικά κείνες τις μέρες ἔμεινε στον κύριο Λέαντρο, τον παπουτσή. Σ' αὐτόν κατάληξα χωρίς να κτυπήσω ἄλλη πόρτα. Καί λάθος μου, που δεν τον σκέφτηκα ἀπὸ την πρώτη στιγμή, ἀφοῦ με χίλιους τρόπους ἴσαμε τότες μούδειχνε πως ἦταν στη διάθεσή μου να με βοηθήσει. Ἑλλάδα, ἔλεγε και γέμιζαν τα μάτια του. Τέτοιος πατριωτισμός. Στο δεύτερο παγκόσμιο εἶχε καταταγεί στον αγγλικό στρατό — ἦταν τότε πάνω ἀπὸ τριάντα χρονῶν — να πολεμήσει για την Ἑλλάδα. Ἐτσι διαλαλούσαν τότες οι Ἑγγλέζοι στο νησί και βρισκανε πρόθυμους εθελοντές. Τώρα τους ἐβριζε τους κερατάδες τους Ἑγγλέζους, που μας γελάσανε στον πόλεμο κι ἀρνήθηκαν να δώσουνε την Κύπρο στην Ἑλλάδα. Λιγόλογος ἄνθρωπος ἦτανε ἀπὸ φυσικοῦ του — λίγα λόγια και μετρημένα — μα τούτη η πίκρα εἶχε μείνει στην καρδιά του και με την πρώτη ευκαιρία ἀνέβαινε στα λόγια του. Στη γειτονιά μου εἶχε το παπουτσίδικό του, μα ἴσαμε το '55 πολλές σχέσεις δεν εἶχαμε — ἄντρας μεγάλος εκείνος, σχολιαρόπαιδο εγώ. Ἀπὸ τότες ὅμως, που κατάλαβε τη δράση μου — μέσα ἀπὸ τη τζαμαρία του παπουτσίδικου του με πήρε το μάτι του κάποια φορὰ να κολλάω ἕνα φυλλάδιο της οργάνωσης στην ἀπέναντι κολόνα — μέσα στα μάτια με κοιτούσε.

Μια καμαρούλα εἶχε ὅλη κι ὅλη — ἔτσι συναισθηματικός που ἦτανε με δυσκολία κονόμαγε το μεροκάματο — που συγκοινωνούσε με το μαγαζί του. Εκεί μέσα ἔτρωγε και κοιμότανε κι εκεί μέσα φιλοξένησε τον Ἄγγελο. Τα βράδια πήγαινα κι εγώ και κουβεντιάζαμε οι τρεις μας ἴσαμε τα μεσάνυχτα.

— Αὐτός θα πάει μπροστά, να μου το θυμηθεῖτε, μας εἶπε ἕνα βράδυ, ὅταν ἀπάνω στη συζήτηση ἔγινε λόγος και για το Νικόλα. Τέτοιους ἀναδεικνύει η κοινωνία μας.

Κάποια φορὰ, που μείναμε οι δυο μας με τον Ἄγγελο — ο κύριος Λέαντρος πήγε να φέρει κάποιο μήνυμα ἀπὸ τον τομεάρχη — εκείνος ἔφερε με τρόπο την κουβέντα στη Φαῖδρα. Κατάλαβα τότε πως πάντα τη σκεφτότανε, μα τώρα εἶχανε πιο σπουδαία πράγματα την πρώτη θέση στην καρδιά του.

Ἀνήμερα τα Φῶτα τον συλλάβανε οι Ἑγγλέζοι ὕστερα ἀπὸ μια μάχη στο βουνό. Τον πλήγωσαν στο πόδι κι ἔτσι ἀνήμπορο τον πιάσανε. Ἀπὸ κει κι ὕστερα ἀκολουθήσανε τρεις μήνες ως την ἐκτέλεσή του, Γενάρης, Φλεβάρης, Μάρτης, γεμάτοι μαρτύρια για τον Ἄγγελο. Στάθηκε ὅμως παλικᾶρι ἀπὸ τα λίγα. Δεν ἀνοίξε το στόμα του στα φοβερά βασανιστήρια και στο δικαστήριο ντρόπιασε τους Ἄγγλους δικαστές.

— Εἶμαι Ἕλληνας, τους εἶπε και σαν Ἕλληνας ἔχω δικαίωμα και υποχρέωση να ζήσω ελεῦθερος.

Δεν ἄντεξα. Μετὰ την καταδίκη του, σε κεινο το διάστημα ως την ἐκτέλεσή του, πήγα και τον εἶδα στις κεντρικές φυλακές. Κι ευλογώ ἴσαμε σήμερα την ὥρα και τη στιγμή, που δεν υποχώρησα στα παρακάλια της μάνας μου να κάτσω ἡσυχά, να μην εκτεθῶ. Ὅσα χρόνια κι αν περάσουν, κείνη η συνάντηση θα μένει μέσα στη μνήμη μου ολοζώντανη. Ἴσως για τέτοιες ὥρες αξίζει ο ἄνθρωπος να ζει. Μέσα στα τριάντα χρόνια που ἀκολούθησαν τίποτε πιο συγκλονιστικό δεν ἔχω ζήσει.

Τον ἐβλεπα μὲς' ἀπὸ τα σίδερα, ἀδύνατο, χλωμό, ἐξαύλωμένο. Ἦταν ἀξυριστος, τα μάτια του θολά. Πῶς καταντήσανε οι ἄτιμοι τον ωραῖο ἔφηβο, το καμάρι του σχολείου μας μέσα σε δυο μήνες... Δεν μπόρεσα να συγκρατηθῶ. Ἄφησα τα δράκρυά μου να κυλήσουν αλλιῶς ἐνωθα πως ἤμουν ἔτοιμος να σωριασθῶ. Πήγα για να του δώσω θάρρος, να του συμπαρασταθῶ κι ἐγίνα ἀπὸ τη μια στιγμή στην ἄλλη ῥακος. Ἦθελα εγώ παρηγοριά.

— Γιατί στεναχωριέσαι; ἀκουστήκε βραχνή η φωνή του. Θα μείνει θαρρεῖς κανένας ἀθάνατος και νέος για πάντα; Τι εἰκοσι, τι τριάντα, τι εκατό; Να μ' ἐκλαιγες ἀν ἔμενε κανένας ἀθάνατος και νέος για πάντα. Τότε μάλιστα.

Σταμάτησα να κλαίω και τον κοίταξα. Ήταν συγκινημένος κι ωστόσο μου φάνηκε πως στο πρόσωπό του χαρακτήρη το χαμόγελό του. Ναι, όσο πήγαινε, γινότανε πιο φανερό. Ύστερα τον άκουσα να μου λέει εκείνο πούγραφε και στη μάνα του για να την παρηγορήσει. Από τότε το ξαναβλέπω δημοσιευμένο στις εφημερίδες σε κάθε επέτειο του απαγχονισμού του. Σαν να ξανακούω τα λόγια του.

— Νέος για πάντα κι αθάνατος θα μείνω τώρα, Πέτρο, δεν το καταλαβαίνεις;

Μιλούσε αργά, δίχως στόμφο, όμως η φωνή του ήταν σταθερή. Ανατρίχιασα. Τον κοίταξα με θαυμασμό και παρακαλούσα από μέσα μου να τα πιστεue αυτά που έλεγε, να μην ήταν μόνο λόγια παρηγοριάς.

— Θα σε θυμάμαι πάντα, τούπα σταθερά. Θα σε θυμόμαστε όλοι. Μες τις καρδιές μας θα ζεις πάντα νέος και ωραίος.

Τη νύχτα που τον κρεμάζανε, βρισκόμουν κι εγώ στις κεντρικές φυλακές. Με πιάσανε κείνες ακριβώς τις μέρες να κουβαλώ ένα στεν μέσα στη σάκκα μου και περνούσα τότες κι εγώ από ανακρίσεις και βασανιστήρια. Το δικό του μαρτύριο μούδωσε τη δύναμη να φανώ κι εγώ γενναίος και ν' αντέξω ως το τέλος.

Μετά το 59 με την Ανεξαρτησία με στείλανε οι δικοί μου να σπουδάσω φιλολογία στην Αθήνα. Ο Νικόλας βρισκότανε κιόλας στο τρίτο έτος της Νομικής — δεν έχασε βλέπεις δυο χρόνια στις φυλακές — κι όλο γύρευε τη συντροφιά μου. Μέσα στον ξένο τόπο ξανασμιζανε. Πάντα πρόθυμος να μου συμπαρασταθεί, να με συντρέξει. Καμιά φορά δεν τούκαμα κουβέντα για τα παλιά, ούτε και κείνος γύρεψε ποτέ του ν' απολογηθεί. Μετά χωρίσαμε. Εκείνος τέλειωσε στην ώρα του — ποτέ δεν κοίταξε και στην Αθήνα τίποτε άλλο εκτός από τα μαθήματά του — εγώ έμεινα άλλα τέσσερα χρόνια στην Αθήνα. Δυο χρόνια καθυστέρησα για το πτυχίο μου. Ερωτοδουλιές στη μέση. Με είχε τρελλάνει τον τελευταίο καιρό η Σόνια, η κόρη της σπιτονοικοκυράς μου. Σπάνιο γκομενάκι, μου πήρε τα μυαλά. Πού να στρωθώ και να διαβάσω, που το μυαλό μου γύριζε σ' αυτήν. Και δεν είχε π' ανάθεμα την καμιά εμπιστοσύνη. Το κεφάλι μου έκοβα πως τάχε και με τον Εύελπι, που καθόταν στην απέναντι γωνία και μαζί του χανότανε τα Σαββατόβραδα. Τώρα που τα θυμάμαι όλα εκείνα τα βάσανα, μούρχεται να βάλω τα γέλια, μα τότε γινόμουν φωτιά. Τι τρέλλα μ' είχε πιάσει αλήθεια. Σαν δηλητηριασμένος ήμουν. Για μια τσουλίτσα σαν τη Σόνια να κάθομαι να μαραζώνω και να καθυστερήσω δυο χρόνια το πτυχίο μου.

Η μάνα μου κόντευε να παλαβώσει. Ήλθε η κακομοίρα στην Αθήνα και σαν είδε την κατάστασή μου από κοντά, έκαμε τ' αδύνατα δυνατά να μου αλλάξει σπίτι. Δίκιο είχε, Θεός σωρέστηνε. Έτσι γλύτωσα από το δηλητήριο της Σόνιας και τέλειωσα καμιά φορά τη Φιλοσοφική.

Το 66, που γύρισα στον τόπο μου, βρήκα το Νικόλα σπουδαίο πρόσωπο στην πόλη μας, στα μέσα και στα έξω. Μέλος δραστήριο σ' όλους τους συλλόγους, πολιτιστικούς, επιστημονικούς ακόμη και φιλανθρωπικούς. Το πρώτο όνομα στις δεξιώσεις, στους χορούς, στις εκδρομές. Τα χρόνια, βλέπεις, που ακολουθήσανε μετά την Ανεξαρτησία, ήτανε ό,τι έπρεπε για τους ανθρώπους όπως ο Νικόλας. Έπρεπε τότε αναγκαστικά οι Κύπριοι να ξεχάσουνε γιατί πολέμησαν και να καταχωνιάσουνε τους πόθους τους, για να μπορέσουνε να ζήσουνε ειρηνικά με το σύνοικο στοιχείο. Ο ηρωισμός καμιά πέραση δεν είχε πια, για να μην πω πως γίνηκε και στόχος εμπαιγμού από τους επιτήδειους. Σε τέτοιο κλίμα το λοιπόν βρέθηκε στο στοιχείο του Νικόλα. Μόνο το 64, που ξεσηκώθηκε η τουρκική ανταρσία κι οι Τούρκοι γίνανε απειλητικοί, ξεθώριασε για λίγο η λάμψη του. Τότε θυμήθηκαν όλοι τους παλιούς αγωνιστές κι οι κυβερνήτες τους βγάλα-

νε για ένα διάστημα από τη ναφθαλίνη. Όμως αυτό δεν κράτησε πολύ κι ο Νικόλας γρήγορα ξαναβρήκε τα νερά του.

Το καλοκαίρι, που γύρισα από την Αθήνα δούλευε στο δικηγορικό γραφείο του Χατζηλουκά — από τα πιο φημισμένα σ' όλο το νησί — και κείνες ίσα-ίσα τις μέρες παντρολογιόταν με την κόρη του, τη Σύνθια. Καλό παιδί, κοινωνικός, ευπαρουσίαστος, με λαμπρό μέλλον έγινε όπως ήταν φυσικό το μήλον της έριδος ανάμεσα στα κορίτσια των καλών οικογενειών. Όμως κι η Σύνθια όμορφη, αεράτη, κοσμική και με περιουσία μεγάλη.

— Λαμπρή περίπτωση, τούπα, όταν μου φανέρωσε την πρόταση, που τούγινε, στ' όνομα της παλιάς φίλιας μας ασφαλώς.

Φαινότανε παράξενα διστακτικός.

— Γιατί το σκέφτεσαι; τον ρώτησα.

Κόμπιασε λίγο, μα ύστερα μου φανέρωσε πως να ο Χατζηλουκάς δεν ήθελε να γράψει στην κόρη του το μεγάλο κτήμα, το παραθαλάσσιο.

Τελικά βέβαια η Σύνθια, που ήτανε ερωτευμένη με το Νικόλα, κατάφερε τον πατέρα της και της έγραψε το κτήμα. Οι γάμοι τους όπως αναμενότανε, αφήσανε εποχή. Όπως και μετά κοσμικό γεγονός ήταν κάθε δεξίωση, που δίνανε στο μικρό παλάτι, που κτίσανε στην αριστοκρατική συνοικία της πόλης και το διακόσμησε ειδικός διακοσμητής, που φέρανε από την Ιταλία.

Στην αρχή με καλούσε κι εμένα, ένα ασήμαντο καθηγητή — θυμόταν πάντα την παλιά φίλια — μα ύστερα από το γάμο μου μόνος μου ξέκοψα σιγά-σιγά. Δεν μ' άρεσε ο τρόπος, που μου μίλησε για τη Σοφία.

— Μια από τις συνηθισμένες σου επιπολαιότητες, μούπε, όταν άκουσε πως πρόκειται ν' αρραβωνιαστώ. Εσύ ένας καθηγητής αντί να κοιτάξεις να πάρεις τουλάχιστον μια συνάδελφό σου, τη μαθήτριά σου βρήκες ν' αγαπήσεις;

Εγώ όμως ήμουνα τρελλός και παλαβός για τη Σοφία. Πάλι καλά, που την άφησα να τελειώσει το Γυμνάσιο και δεν την έβγαλα στη μέση. Τόσο πολύ την είχα ερωτευτεί. Κι η αλήθεια είναι πως της άξιζε. Σπουδαίο κορίτσι! Πρώτη στα μαθήματα, μα προπαντός χαριτωμένο πλάσμα. Γεμάτη γλύκα. Αφού κι η μάνα μου, που στην αρχή έσκιζε τα ρούχα της να μην την πάρω — τι την θέλεις την ξεβράκωτη, την καλύτερη μπορείς να πάρεις, και το δικό σου το έχεις και τη μόρφωσή σου — με τον καιρό την αγάπησε και στα τελευταία της, πούγινε δύστροπη και νευρική μόνο με τη Σοφία έκανε το καλό. Ποτέ δεν μετάνιωσα για το γάμο μου κι ας δυσκολεύομαι ίσαμε σήμερα μ' ένα μισθό να τα βγάλω πέρα. Βρέθηκα, βλέπεις, και στην αντιπολίτευση με τόσους άλλους παλιούς αγωνιστές και δεν κατάφερα σε μια δουλειά καλή να βάλω τη Σοφία, παρόλο που μες τους πρώτους πέρασε τις κυβερνητικές εξετάσεις. Ας είναι, παράπονο δεν θάχα — από το δρόμο διάλεξα, να βάλω νερό στο κρασί μου ποτέ δεν δέχτηκα — αν δεν μ' ενοχλούσαν κατά καιρούς διάφορα γεγονότα.

Προχθές για παράδειγμα ταράχτηκα πολύ στα αποκαλυπτήρια του Άγγελου, που γίνανε στην κεντρική πλατεία. Έλεγα να μην πάω να κάτσω στ' αυγά μου, να μην εκνευριστώ μ' όσα θα δω και μ' όσα θ' ακούσω, όμως στο τέλος δεν άντεξα. Τι στο καλό; Ο ανδριάντας του Άγγελου ήτανε. Τόνωσα χρέος στη μνήμη του και στις αξέχαστες μέρες εκείνου του αγώνα. Όμως τα πράγματα γίναν όπως τα φοβόμουνε. Και πώς μπορούσαν δηλαδή να γίνουν διαφορετικά, αφού τα αποκαλυπτήρια θα τάκανε ο συμπολίτης μας υπουργός, που δεν ήταν άλλος από το Νικόλα.

Μάλιστα, κύριε, υπουργός! Χωρίς κι ο ίδιος να το καταλάβει βρέθηκε εκεί πάνω. Γιατί για να πούμε και του στραβού το δικίο, πολιτικές φιλοδοξίες δεν είχε ο Νικόλας. Τα δύσκολα πράγματα πάντα τον τρομάζανε. Ευθύνες κι υποχρεώσεις τις απόφευγε όπως ο διάβολος το λιβάνι. Ένωθε τόσο ολοκληρωμένος με τη δουλειά του, που πήγαινε ρολόι — στρωμένη τη βρήκε από το πεθερό — με το θαυμάσιο σπίτι του και με την κοσμική ζωή του. Όλη η καλή κοινωνία τον καμάρωνε με τους αβρούς του τρόπους, τα ωραία κουστούμια του, τις σπάνιες γραβάτες και τη Σύνθια με τις ακριβές τις τουαλέτες, όλες φερμένες από το εξωτερικό. Κοινό μυστικό ήταν πως το τελευταίο λόγο για την επιλογή της γκαρδαρόμπας της, ο Νικόλας τον είχε. Το καλό του γούστο ήταν αδιαμφισβήτητο.

Δεν πήγε γυρεύοντας, η αλήθεια να λέγεται. Άλλοι ήρθαν και τον γυρέψανε. Έτυχε κείνο τον καιρό να κοντραριστεί μια ομάδα κυβερνητικών με τον υποψήφιο του κόμματός τους στην επαρχία μας και ψάχνανε για άλλον υποψήφιο. Ένα πρόσωπο με μια θέση βέβαια στην κοινωνία, με όνομα, μα προπαντός αποδεχτό απ' όλους αν ήταν δυνατόν για νάχει ελπίδες επιτυχίας. Ποιόν νάβρισκαν καλύτερο από το Νικόλα; Κανένα ποτέ του δεν είχε πειράξει ούτε με λόγο ούτε και με έργο. Κι όταν λέω έργο δεν εννοώ τόσο μια εχθρική ενέργεια ενάντια σε κάποιον, όσο μια πράξη σπουδαία και σημαντική, που ξεχωρίζει και για τούτο ενοχλεί όσους την βρίσκουν πάνω από τα δικά τους μέτρα.

Χρυσή μετριότητα ο Νικόλας λοιπόν τράβηξε κι άλλους από άλλα κόμματα δυσαρεστημένους. Πιέσεις απ' όλες τις μεριές για να δεχτεί και πιο πολύ από την ίδια του τη γυναίκα, που της καλάρωσε να φαντάζεται τον εαυτό της κυρία βουλευτού και καταλάβαινε πως η κοινωνική της προβολή θάπαιρνε τώρα άλλες διαστάσεις. Ταλαντεύτηκε εκείνος στην αρχή — μπελά στο κεφάλι του θάβαζε — μα τελικά υποχώρησε. Και δικαιώθηκαν πανηγυρικά εκείνοι, που τον διάλεξαν. Κέρδισε άνετα τις εκλογές και με διαφορά από τους άλλους. Εγώ η αλήθεια δεν τον ψήφισα κι ούτε που καταδέχτηκα τότε μου να του ζητήσω ρουσφέτι να διορίσει τη Σοφία. Την κατάστασή μου την ήξερε — παιδιά στο εξωτερικό είχα τώρα για σπουδές — δεν ήταν ανάγκη εγώ να το ζητήσω.

— Παίρνα από το γραφείο μου, μούπε κάποια φορά, που με συνάντησε στο δρόμο.

Βλαστήμησα την ώρα που τον άκουσα και πέρασα.

— Θέλω να σε βοηθήσω, βρε Πέτρο, αλλά βοήθα με και συ. Με τέτοια στάση, που κρατάς απέναντι στην κυβέρνηση, όποιος θελήσει να σε βοηθήσει, θα εκτεθεί ο ίδιος.

Ήθελε να με βοηθήσει, μα φοβότανε. Μούλεγε την αλήθεια, ήμουν σίγουρος. Τον ήξερα καλά. Και αδελφός του νάμουνα, δεν θα τολμούσε να με βοηθήσει, αν κατά κάποιον τρόπο διακινδύνευε ο ίδιος. Κινήσεις πάντοτε προσεκτικές και μετρημένες. Έτσι και μολονότι τώρα φάνηκε καθαρά πως δεν ήταν για μεγάλα πράγματα — να υψώσει το ανάστημά του δεν τόλμησε ποτέ για να υποστηρίξει τα συμφέροντα της επαρχίας — όμως και πάλιν όλοι το ανέχονταν και εκλογές αν γίνονταν θα τον ξαναψηφίζαν.

Καθόλου παράξενο λοιπόν που στον τελευταίο υπερκομματικό ανασχηματισμό μέσα στο ήπιο κλίμα, που θέλησε ο πρόεδρος να επιβάλει, πρότεινε κάποιο υπουργείο στο Νικόλα. Ήξερε καλά πως κανένας δε θα δυσαρεστηθεί. Εκείνος πάλι βρέθηκε σε δίλημμα, να το δεχτεί το υπουργείο ή όχι. Από τη μια ικανοποιούνταν βέβαια στο ακέραιο οι προσωπικές φιλοδοξίες του — η κοινωνική του προβολή έφθανε έτσι στο ζενίθ κι η Σύνθια έκανε ότι μπορούσε για να του το υπογραμμίσει. Ήταν πώς να το κάνουμε ένα υπουργικό χαρτοφυλάκιο το άκρον άωτον των οραμάτων του, μα από την άλλη όλος ο ενθουσιασμός του σκόνταφτε στην έμφυτη δειλία του και στις αιώνιες αναστολές του

μπροστά σε έργα μεγάλα κι υπεύθυνα. Ωστόσο η πρόκληση ήταν μεγάλη και τελικά είπε το ναι, κάτι που γίνηκε αφορμή να αποκαλυφθεί σιγά-σιγά όλη η κενότητά του.

Όμως προχθές η πόλη μας κάλεσε το συμπολίτη υπουργό για τα αποκαλυπτήρια του Ἀγγελου. Από τα ξημερώματα ανάστατοι οι παράγοντες να υποδεχτούν τον υπουργό, να παρατάξουν τον κόσμο στην πλατεία — καθορισμένη θέση για τους μαθητές, για τους προσκόπους, τα διάφορα σωματεία. Σε θέση εμφανέστερη οι παλιοί συμμαθητές και στην πρώτη σειρά ο υπουργός με τις αρχές της πόλης δίπλα του, το Δεσπότη, το Δήμαρχο, τον Ἐπαρχο, τον Αστυνόμο. Σε μια μεριά ανάμεσα στον κόσμο στάθηκαν κι εγώ και κοιτάζα με καρδιοχτύπι τον ανδριάντα, με την ελληνική σημαία σκεπασμένο.

Ο Δήμαρχος προσφώνησε τον άξιο υπουργό, που τιμά τώρα στην κυβέρνηση την ιδιαίτερή του πατρίδα κι ύστερα τον κάλεσε στο βήμα. Κείνη την ώρα ένιωσα πως κάποιο βλέμμα ήτανε καρφωμένο απάνω μου και γύρευε επίμονα το δικό μου. Γύρισα γύρω-γύρω κι είδα σε μικρή απόσταση τα μάτια του Λέαντρου να με κοιτάζουνε θλιμμένα. Θλίψη του προξενούσε του ανθρώπου όλο τούτο το θέμα.

Ο Νικόλας στάθηκε κάτω από τον ανδριάντα κι άρχισε να διαβάζει το λόγο του. Κανένα παλμό δεν είχε η φωνή του. Έβγαινε όπως πάντα άχρωμη, ρηχή στο στήθος του. Από ένα στήθος, που ποτέ δεν κτύπησε, δεν συγκλονίστηκε από κάτι δυνατό.

Κατάντια, σκεφτόμουνα. Να μιλά για τον ηρωισμό του Ἀγγελου ο Νικόλας... Μιλούσε, μα εγώ δεν άκουγα. Τ' αυτιά μου λες και κλείσαν από μόνα τους κι αρνιότανε ν' ακούσουν. Μόνο τον κοιτάζα — είχε καιρό να τον ιδώ — και δεν το κρύβω, τον λυπόμουν. Πώς κατάντησε έτσι; Με μια φαλάκρα στη θέση των σγουρών του των μαλλιών και τα προγούλια κρεμασμένα... Και παρακάτω ένα ξεχειλωμένο στομάχι να μη χωράει μέσα στο σακάκι του. Πώς άφησε τον εαυτό του; Λέγαν πως τώρα τελευταία είχε προβλήματα υγείας σοβαρά... Τον έβλεπα και θλιβόμουνα και για κείνον και για όλους τους άλλους, τους παλιούς συμμαθητές, που βρισκόμασταν εκεί, πενήντάρηδες τώρα πια, στην ίδια κατάσταση σχεδόν με το Νικόλα.

Τέλειωσε κάποτε το λόγο του και τράβηξε επιτέλους τη σημαία. Ο κόσμος ξέσπασε σε χειροκροτήματα — για τον υπουργό ή για τον ήρωα δεν ξέρω — μα εγώ από την ώρα, που κοιτάζα τον Ἀγγελο καρφάκι δεν μου καιγόταν απ' όσα γίνονταν εκείνη την ώρα στην πλατεία. Στο πρόσωπό του ήτανε ζωγραφισμένο το γνώριμο χαμόγελο με την ανεπαισθητή ειρωνεία. Μια ειρωνεία για όλους και για όλα τα ταπεινά, που γίνονταν μπροστά του.

— Τα δικά του αποκαλυπτήρια ποιος θα τα κάνει;

Ήταν ο κύριος Λέαντρος, που με πλησίασε σιγά-σιγά ακουμπώντας στο μαστού-νι του.

Γίνονται σιγά-σιγά, πήγα να του πω, αλλά αρχέστηκα μόνο να κουνήσω το κεφάλι.

Τα μάτια μου και την ψυχή μου αιχμαλώτισε ο ωραίος έφηβος με το αετίσιο βλέμμα και το σφριγηλό κορμί των δεκαενιά του χρόνων, που μας κοιτούσε από ψηλά νέος για πάντα κι αθάνατος.

ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΣΜΥΡΛΗ

ΔΥΟ ΝΕΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΜΟΝΕΣ ΕΚΛΟΓΩΝ

Στον Κύπρο Χρυσάνθη

Δὲν ἔχω νέα, τοὺς λέει. Τίποτα νέο.
 Τριγύρισα ὅλη τὴν πόλη, μὰ δὲν εἶδα,
 δὲν ἔμαθα γιὰ τὸ φονιά καὶ τὸν καταχραστή.
 Ὅλη γιὰ ρόζ σκάνδαλα μιλοῦν καὶ τὰ σκαλιζοῦν
 σὰν κότες πὸ στὴν κοπριά ψάχνουν σκουλήκια.
 Λὲς κι' εἶναι ἐκεῖνα τελικὰ πὸ θὰ βαρύνουν
 τὴ ζυγαριὰ πρὸς τὴ μεριὰ τῆς ἐπανάληψης,
 πρὸς τὴ μεριὰ τοῦ κακοφορμισμένου χρόνου
 καὶ τῆς ἀνούσιας βαρετῆς ζωῆς.

Τόσοι νεκροί, Θεέ μου, τόσοι ἀδικοθάνατοι
 καὶ νὰ μὴ μποροῦν νὰ κάνουν τίποτε γιὰ μᾶς...

Μπροστά τους περνᾷ σκυφτὰ ὁ ρακοσυλλέκτης.
 Μὲ μανία πατάει καὶ συμπιέζει
 τενεκεδένια κουτιὰ ἀναψυκτικῶν
 κι ἔπειτα τὰ σοδειάζει στο τσουβάλι του.
 Ἄθῆνα 3-6-1989

ΠΑΝΗΓΥΡΙ

Στον Κώστα Μόντη

Ἐριξε κουβά στὸ ξεροπήγαδο γιὰ νὰ ξανάρθη τὸ νερό.
 Ἐπειρα κλείστηκε ξανὰ στὴν κάμαρά του.
 Ἀπέξω ἀκούγονταν οἱ μουσικὲς, γιόρταζε ὁ κόσμος.
 Ὡσπου κατέβηκε δειλὰ στο χοροστάσι.

Πολύχρωμη ξαλάφρωση τόσων ἀνθρώπων
 ἀπὸ τὸν κάματο καὶ τὴν κακότητα ὅλου τοῦ χρόνου.
 Ἡ γριὰ τραγουδίστρια θέλει ν' ἀπογειωθεί,
 λάμπει στὰ φῶτα ἢ ταφταδένια φούστα της.
 Τὸ παιδὶ πὸ τρελλάθηκε στὴ Νέα Ὑόρκη
 πίνει μύρες τοῦ κουτιοῦ καὶ βηματίζει
 κόβοντας τὸ χορὸ στὰ δύο. Τὸ ἄγριο γέλιο του
 κάνει τοὺς πανηγυριστὲς κι' ἀνατριχιάζουν.

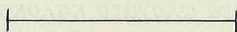
Βαστάζοντας, γλυκὸ φορτίο, τὴ μοναξιά του,
περασμένα μεσάνυχτα γυρνάει στὸ σπίτι.
Κι ὅπως μπροστὰ στὴν ἀνοιχτὴ θύρα ψάχνει

για κλειδί,

ἀδιάφορα παραμερίζει μὲ τὸ πόδι
μὰ πατσαβουριασμένη ἔφημερίδα
γεμάτη μαδημένα κόκκαλα καὶ καρπουζόσπορους.

ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀθήνα 6-6-1989

ΑΝΑΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ

ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΤΑΠΕΙΝΑ

Συχώρα μου
τὸν βόγγο τὸ λυγμό Σου
Τὰ μάτια μου
ποὺ σ' ἀνιχνεύουνε συχώρεσε
Τοῦ λόγου μου τὴ φτώχεια
τὴν ἀγάπη μου τὴ στείρα
τὴν ἀνημπόρια μου
Τὸ γονάτισμα μπροστὰ Σου
συχώρεσε
Συχώρεσέ με
πρόσωπο σπαραγμένο
συσπασμένο χέρι
τῆς Κύπρου
συχώρεσέ με.

ΜΑΓΙΑ ΜΑΡΙΑ ΡΟΥΣΣΟΥ

ΚΥΠΡΙΑΚΑ

α.

Τοῦ πλοίου τῆ βουῆ ἀπαλοσέρνεις
 τραγούδι ποῦ μεθάει τὸ Αἰγαῖο.
 Ταξιδευτὴ στὰ μάτια σου μὲ παίρνεις
 κι ἀνήμπορος στὴν Κύπρο πλέω.
 Λευκὰ τὰ ὄνειρα στὸ κύμα στρῶσε
 ἐλεύθερην, ἀγάπη, νὰ χαρῶ σέ!...

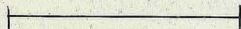
β.

Τὸ βῆμα πελαγίτικα κομψολυγáει
 καὶ λάμπει ὁ μηρὸς ἀγιοκέρι
 καθὼς ὁ γυριστὸς χορὸς μεθάει
 μὲ ἔρωτα φλογάτο καλοκαίρι.
 Ἄπο χαρὰ ἢ νιότι ξαναμμένη.
 Φωτιὰ ἢ Κύπρος τὴν προσμένει...

γ.

Τοῦ πόντου ἀσπρὸγάλαζο ταξίδι
 μὲ συντροφιά τῆ λέξη κεντημένη
 ἑλληνικὸ γιὰ τὴν ψυχὴ ἀστροστολίδι.
 Τραγούδι ἢ ζωὴ μας, σφιχτοδένει
 ρυθμὸ καὶ χτυποκάρδι σ' ἀρμονία.
 Ὁ στεναγμὸς τῆς Κύπρου μελωδία!

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΑΤΜΟΣΦΑΙΡΑ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΚΑΙ Η ΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΚΥΠΡΟΥ ΧΡΥΣΑΝΘΗ

Η σημερινή παρουσίαση στο «Σπίτι της Κύπρου» του περιοδικού «Πνευματική Κύπρος», που εκδίδει ο φίλος Κύπρος Χρυσάνθης, μου δίνει την ευκαιρία να γυρίσω αρκετά χρόνια πίσω, και να αναπολήσω τους ωραίους πνευματικούς αγώνες των μέσων δεκαετιών του αιώνα μας, που σημειώνουν μια θεαματική άνοδο της κοινωνικής, της πνευματικής και καλλιτεχνικής ζωής του τόπου μας, και εγκαινιάζουν μια νέα πιο ουσιαστική και πιο γόνιμη φιλολογική παράδοση στην Κύπρο.

Βασικός πυρήνας της πνευματικής αυτής αναγέννησης ήταν τότε ο Αντώνης Ιντιάνος, ένας καλλιεργημένος νέος, γεμάτος πάθος για την ιστορία και την παράδοση του τόπου, πίστη στη βαθύτερη ανθρωπιστική αξία της Τέχνης, εκλεπτυσμένη κριτική αντίληψη, και πλατιά γνώση της σύγχρονης ευρωπαϊκής λογοτεχνίας.

Ο Ιντιάνος καταγόταν από τη Λεμεσό, και ήταν, κατά κάποιον τρόπο, ο φορέας της πνευματικής παράδοσης αυτής της πόλης, που κρατούσε ως τότε τα σκήπτρα της φιλολογικής ζωής του Νησιού, και συγκέντρωνε τους περισσότερους πνευματικούς ανθρώπους του τόπου.

Γύρω από τον Ιντιάνο σχηματίστηκε τότε μια μικρή λογοτεχνική ομάδα, στην αρχή από τον κριτικό Κώστα Προυσή, τους ποιητές Κύπρο Χρυσάνθη, Τεύκρο Ανθία, Πυθαγόρα Δρουσιώτη, Μάνο Κράλη, Πάνο Ταλιαδώρο, Ξάνθο Λυσιώτη, το λαογράφο Α. Πανάρετο, εμένα, τους ζωγράφους Α. Διαμαντή και Τηλέμαχο Κάνθο, και το μουσικό Σόλωνα Μιχαηλίδη, που διευρύνθηκε αργότερα με τους Κυριάκο Χατζηγιωάννου, Κλεάνθη Γεωργιάδη, Γλαύκο Αλιθέρση, Γιάννη Αναγνωστόπουλο, Νίκο Σ. Βραχίμη, Μαργαρίτα Δαλμάτη, Δημητρώ Δημητριάδη, Γιάννη Λεύκη, Παντελή Μηχανικό, Κώστα Μιχαηλίδη, Μιχ. Ιακ. Μιχαηλίδη, Γιάννη Σταυρινό Οικονομίδη, Τάσο Στεφανίδη, Δ. Χαμπουλίδη, Ιάκωβο Κυθρεώτη, Κώστα Λαβίθη, Κώστα Μόντη, Γιώργο Πιερίδη, Μαρία Ρουσιιά, Νικ. Χ. Κονομή, Κώστα Κύρρη και άλλους.

Η ομάδα αυτή έφερε ένα καινούργιο ανακαινιστικό μήνυμα στην πνευματική ζωή του τόπου. Εγκαταλείποντας το ρητορισμό και τις ρωμαντικές κενολογίες παλαιότερων εποχών, ασχολήθηκε με τη σύγχρονη πραγματικότητα, τους προβληματισμούς, τις ανάγκες και το βαθύτερο πνεύμα της νέας εποχής, και δημιούργησε ένα καινούργιο πνευματικό κλίμα, που άρχισε σιγά-σιγά να διευρύνεται και να επηρεάζει και να διαμορφώνει — θα έλεγα — τη νεότερη φιλολογική Κυπριακή γενεά.

Έτσι, δημιουργήθηκε η ανάγκη ενός εκφραστικού οργάνου, που να συγκεντρώνει τις καινούργιες ιδέες και αντιλήψεις της νέας αυτής φιλολογικής γενεάς.

Πράγματι, το Σεπτέμβρη του 1934 κυκλοφόρησε το πρώτο τεύχος των «Κυπριακών Γραμμάτων», με συνεργασίες των Αντώνη Ιντιάνου, Λεωνίδα Παυλίδη, Γλαύκου Αλιθέρση, Νίκου Κρανιδιώτη, Σόλωνος Μιχαηλίδη, Κώστα Μόντη, Άπη Αζάμα, Παύλου Λιασίδα και Κώστα Προυσή.

Τα «Κυπριακά Γράμματα» συνέχισαν με μικρές διακοπές την έκδοσή τους μέχρι το 1948 — κάτω από τη διεύθυνση του Κώστα Προυσή — και από το 1948 μέχρι το 1956, κάτω από τη δική μου διεύθυνση.

Τα «Κυπριακά Γράμματα» έζησαν όλη τη φρίκη και τους προβληματισμούς του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, το τέλος του οποίου οριοθετεί μια νέα εποχή στη σύγχρονη

Εισήγηση στο «Σπίτι της Κύπρου» στην Αθήνα, κατά την παρουσίαση από τον Κύπρο Χρυσάνθη του περιοδικού του «Πνευματική Κύπρος» την 22 Μαΐου 1989.

ιστορία μας. Το αντιφασιστικό, αντιστασιακό πνεύμα, που κυριάρχησε κατά τη διάρκεια της μεγάλης αυτής σύγκρουσης, παίρνει τώρα ένα καθολικότερο δημοκρατικό χαρακτήρα. Η πρόοδος της επιστήμης και της τεχνικής δημιουργεί μια νέα επανάσταση — την τεχνολογική επανάσταση — αποτέλεσμα της οποίας είναι ένας ταχύς ρυθμός ανάπτυξης και μια ριζική αλλαγή στον τρόπο ζωής και τη δομή της μεταπολεμικής κοινωνίας. Νέες ιδέες κυκλοφορούν ευρύτατα και γίνονται κτήμα όλων των λαών. Ένας ρωμαλέος αντιαποικιακός αγώνας απελευθερώνει σιγά-σιγά τους παλιούς αποικιακούς λαούς. Η παιδεία και η γνώση ανατρέπει παλιές δεισιδαιμονίες και προλήψεις. Μια νέα τάξη ρυθμίζει τις σχέσεις των ανθρώπων. Οι φιλελεύθερες ιδέες επικρατούν, και η κοινωνική δικαιοσύνη, η ειρήνη και η πνευματική καλλιέργεια γίνονται τα νέα ιδανικά, και οι νέοι πόλοι έλξης των πνευματικών ανθρώπων.

Οι νέες αυτές αντιλήψεις, ο νέος τρόπος ζωής και τα νέα ιδανικά διαμορφώνουν μια νέα αντίληψη στην Τέχνη, που απελευθερώνεται από τους παλιούς μορφικούς περιορισμούς και κινείται σε ευρύτερα πεδία. Ο άνθρωπος, τα προβλήματα του, η μοίρα του αντιμετωπίζονται τώρα με άλλες διαστάσεις. Το περιεχόμενο σπάει την παραδοσιακή φορμαλιστική τεχνική, και η ποίηση, η μουσική, η ζωγραφική, το θέατρο παίρνουν ένα πιο πλατύ πιο ανθρώπινο πριεχόμενο.

Παρατηρείται τότε μια ανανέωση του παλιού ορθολογιστικού λόγου, με μια νέα καταγραφή εννοιών, με μια σημαντική διεύρυνση της σημασίας των λέξεων, τη χρήση νέων συμβόλων, τον ασπματικό, ονειρικό — πολλές φορές — ρυθμό της ανέλιξης του μύθου τον αποσπασματικό ελλειπτικό χαρακτήρα του θέματος, που απλώνεται τώρα σε μια απέραντη έκταση ενός καθολικού δικαίου και ελεύθερου κόσμου, μιας ευρύτερης πανανθρώπινης — θα έλεγα — ήθικής συνείδησης.

Οι νέες Κυπριακές γενεές, οι γενεές της δεκαετίας του 40 και μετέπειτα, ήταν φυσικό να επηρεαστούν γόνιμα από το νέο αυτό πνεύμα, πολύ περισσότερο, γιατί το βασικό ηθικό αίτημα της ελευθερίας και της δημοκρατίας αποτελούσε και δικό τους αίτημα, δικό τους πολιτικό και πνευματικό στόχο, δικό τους αγώνα.

Σ' αυτήν ακριβώς την περίοδο είχα αναλάβει τη διεύθυνση του περιοδικού «Κυπριακά Γράμματα», και η ευθύνη μου ήταν γι' αυτό μεγαλύτερη, και οι υποχρεώσεις μου απέναντι των νέων συνθηκών που δημιουργούνταν τότε εξαιρετικά βαριές.

Ένας από τους κυριότερους συνεργάτες και μια από τις νέες ποιητικές μορφές, που πρόβαλαν τα «Κυπριακά Γράμματα», ήταν ο Κύπρος Χρυσάνθης, ποιητής, διηγηματογράφος, κριτικός, θεατρικός συγγραφέας, συνδύαζε όλες τις μορφές της Τέχνης, κι' έδινε με μια πληθωρική παραγωγή (που συνεχίζεται, ευτυχώς, μέχρι σήμερα) μια ιδιαίτερη βαρύτητα στην πνευματική έκφραση της εποχής.

Στο σύντομο αυτό σημείωμα θάταν αδύνατο να αναφερθώ σ' όλους τους τομείς του τεράστιου έργου του Χρυσάνθη. Θα περιοριστώ μονάχα στο ποιητικό έργο του — που αποτελεί άλλωστε και το κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα της πνευματικής φυσιογνωμίας του — και θα προσπαθήσω να καταγράψω τα καινούργια μηνύματα που έφερε το έργο αυτό στην Κυπριακή ποιητική αντίληψη, και γενικότερα στην Κυπριακή Λογοτεχνία.

Ο Χρυσάνθης κάνει μια δυναμική εμφάνιση στον ποιητικό χώρο της Κύπρου με το πρώτο κιόλας, ποιητικό βιβλίο του τα «Επιλύχνια». Στη συλλογή αυτή ο ποιητής αντλεί τα θέματά του κατά το πλείστο από την αρχαία Κυπριακή ιστορία, και με μια ρωμαλέα λυρική φαντασία μας δίνει την εσώτερη πλευρά και την ανθρώπινη ερμηνεία των γεγονότων, των μύθων και των προσώπων που τον απασχολούν. Η ιστορία γίνεται στα χέρια του ένα λυρικό σύμβολο και ένας πλατύς ηθικός μύθος. Υπάρχει στους στί-

χους της συλλογής αυτής, μια νέα μορφή πατριδολατρίας, μια αφομοίωση — θα έλεγα — της εθνικής ζωής και μια απόλυτη ταύτισή της με την ποιητική ιδέα. Η έννοια της πατρίδας αποκτά έτσι ένα ευρύτατο ηθικό και πνευματικό περιεχόμενο και ταυτίζεται με το υπέρτατο ιδεώδες της ζωής.

Η τοποθέτηση του ποιητή απέναντι στην παράδοση και τα ιστορικά γεγονότα παίρνει, στα περισσότερα από τα ποιήματα αυτά ένα τόνο βαθιά δραματικό, που εγγίζει τα όρια χορικού αρχαίας τραγωδίας. Και είναι, πράγματι, εξόφθαλμη η επίδραση του ποιητή από τους αρχαίους τραγικούς. Πολλά από τα πρώτα ποιήματά του έχουν το ύφος και το ήθος χορικών αρχαίων τραγωδιών, μεταγραμμένων στη σύγχρονη τεχνική και τη σύγχρονη αντίληψη των ιστορικών γεγονότων. Άλλωστε, οι περισσότεροι από τους ήρωες, όπως και οι μύθοι των πρώτων — αλλά και πολλών από τα μεταγενέστερα ποιήματά του — είναι συνυφασμένοι με την Κυπριακή αρχαιότητα: «Ο θάνατος του Άδωνι», «Αξιοθέα», «Μετανάστευση αρχαίων Κυπρίων» — όπως αργότερα στις «Μικρές Πατρίδες» ήρωες και εμπνευστές του ποιητή είναι ο Κινύρας, ο Στασίνοσ, ο Ευέλθων, ο Ονήσιλος, ο Στασάνωρ, ο Νικοκρέων, ο Νικοκλής κλπ.

Στα «Επιλύχνια» και τα «Απόδειπνα» θα μπορούσε κανένας να πει, ότι ο ποιητής μας προσφέρει καινούργιο κρασί σε αρχαίο κύλικα. Παράλληλα όμως με το αρχαίο πνεύμα υπάρχει στα ποιήματα των συλλογών αυτών ένα έντονο ερωτικό στοιχείο — θεωρημένο όμως με μια απέραντη ευρύτητα — και (στα «Απόδειπνα» ιδιαίτερα) μια ειδωλολατρική αντιμετώπιση του κόσμου, και μια εσωστρεφής θεώρηση της ζωής, μέσα από μορφές, οράματα, νοσταλγίες, μνήμες και προβληματισμούς, που προβάλλουν τη σύγκρουση της ανθρωπίνης λογικής με τους άτεγκτους νόμους της φύσης, που προκαθορίζουν τη φθορά και το θάνατο.

Στις «Ωδές των Ταπεινών Πλασμάτων» υπάρχει μια αυθόρμητη, ρέουσα λυρική πνοή, που ξεπηδά ορμητική, σαν μια πηγή ακάθεκτη, και δίνει νόημα και περιεχόμενο σε μικρά καθημερινά πράγματα, όπως το ξερό αγκάθι, το μαραμμένο φύλλο, το μαύρο φίδι κλπ.

Η ιδιαιτερότητα της ποίησης του Χρυσάνθη παρουσιάζεται πιο απτή στις «Μουσικές Ανασυνθέσεις» του, όπου ερμηνεύει λυρικά μουσικές συνθέσεις μεγάλων μουσουργών, του Μπετόβεν, του Σούμαν, του Μότσαρτ, του Ντεμπυσσύ κλπ. Το μεταπλαστικό αυτό πνεύμα συνεχίζεται στη συλλογή «Αποθεώσεις και Χορικά», όπου με μια μεσογειακή θερμή λυρική διάθεση αποδίδει τη βαθύτερη ποίηση που περικλείουν εξαιρετα μουσικά έργα, όπως τα Πρελούδια του Σοπέν, το «Μελαγχολικό Βαλς» του Σιμπέλιους, ο «Χορός της Φωτιάς» του Ντε Φάλια, η «Μπαγκατέλλα» του Μπετόβεν κλπ. Τις μουσικοποιητικές αυτές μεταποιήσεις συνεχίζει αργότερα στην υπέροχη «Συμφωνία στον αέρα της Ένατης του Μπετόβεν», όπου, με μια ανανεωμένη τεχνική και μια γόνιμη φαντασία, υψώνεται κατακόρυφα ο στίχος του, για να φτάσει τη θεϊκή μοίρα του ανθρώπου.

Στη συλλογή του «Στέφανος Αρετής» σμίγει η αρχαία και η Βυζαντινή παράδοση με το λαϊκό τραγούδι σε μια πετυχημένη προσπάθεια προβολής της Κυπριακής ιστορίας μέσα από τις εθνικές και θρησκευτικές περιπέτειες των πικρών χρόνων της δουλείας.

Το 1955 αποτελεί ένα ορόσημο όχι μονάχα στην ποίηση του Χρυσάνθη, αλλά, γενικότερα, στην Κυπριακή εθνική ιστορία και πνευματική παράδοση. Είναι το έτος που αρχίζει ο εθνικοαπελευθερωτικός αγώνας της Κύπρου. Το πνεύμα του αγώνα αυτού η συναίσθηση της εθνικής ευθύνης και του χρέους, η αυτογνωσία της αντιστασιακής δύναμης και της αγωνιστικότητας του Κυπριακού λαού διαμορφώνουν νέες καταστάσεις στον εθνικό τον κοινωνικό και τον πνευματικό τομέα της Κυπριακής ζωής. Πρόκειται

για μια έκρηξη συνείδησης, για μια δύναμη που ξεχύνεται ξαφνικά και συναρπάζει συνειδήσεις, δημιουργεί καινούργια σύμβολα, νέους ήρωες, νέους ηθικούς δεσμούς.

Αυτό το πνεύμα της πατριδολατρίας υπάρχει στις συλλογές «Μικρές Πατρίδες» και «Πάθος για ένα λεύτερο ουρανό», και, κυρίως, στις συλλογές του «Μπαλλάντες μιας ηρωικής εποχής», «Ώρα Πατρίδας», «Ο Διθύραμβος του Κυριάκου Μάτση» και σε άλλες μεταγενέστερες.

Ασχολήθηκα περισσότερο με τα παλιά τραγούδια του Χρυσάνθη, τα πιο πολλά από τα οποία είχα τη χαρά να πρωτοεμφανίσω στα «Κυπριακά Γράμματα». Το σημείωμα αυτό δεν έχει σκοπό να προβεί σε συστηματική ανάλυση του έργου του Χρυσάνθη, αλλά να δώσει την ατμόσφαιρα των δημιουργικών εκείνων δεκαετιών, που ανέφερα στην αρχή της μελέτης μου, και τη μεγάλη συμβολή του Κύπρου Χρυσάνθη στο αναγεννητικό πνεύμα και τη σταθερή δημιουργική άνοδο της λογοτεχνίας μας στα χρόνια εκείνα.

Κλείνοντας τη σύντομη αυτή εισήγηση θάθελα να δώσω σε γενικές γραμμές, τα στοιχεία εκείνα, που, κατά την κρίση μου, συνθέτουν τον πλούσιο ποιητικό έργο του τιμωμένου ποιητή. Και πρώτα - πρώτα να καταγράψω την πλούσια δημιουργική και γόνιμη φαντασία του, τη στιχουργική του ευχέρεια, τη συνεχή ανανέωση της τεχνικής του, τη βαθιά φιλοσοφική σκέψη του, το λεπτό λυρισμό του, τα νέα κυπριακά στοιχεία που εισήγαγε στην ποιητική μας παράδοση... Περισσότερο όμως απ' όλα θάθελα να τονίσω το κλασσικό πνεύμα και τη βαθιά του Ελληνικότητα που μέσα σ' ένα πλούσιο συναισθηματικό λυρικό πλέγμα και μια σοφή αντιμετώπιση του φαινομένου της ζωής, αποτέλεσαν και εξακολουθούν να αποτελούν τις κυριότερες πηγές της έμπνευσής του.

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

ΣΤΟΝ ΘΕΜ. ΔΕΡΒΗ
Δήμαρχο Λευκωσίας

*Τῆς Λευκωσίας πηδαλιούχῃ
ἰσόθεε ἀσκληπιάδῃ
καὶ τῶν πολιτικῶν ἀγλαΐσμα
εὐδαιμονεῖς στή μνήμη μας.*

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΟΔΟΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η οδός Δημοκρατίας,
 η αθεόφοβη, μου κατεβαίνει
 μ' ένα θράσος και μια αναίδεια,
 πριν προφτάσω, να ψιθυρίσω τ' όνομά της.
 Κι άμα έρθει κάνει κατοχή.

ΚΥΡΙΟ ΘΕΜΑ

Μια μακριά γραμμή απ' τα ψηλά ως κάτω.
 Ίσαμε που να φτάσει, να ψυχανεμιστεί την ανασεμιά της θάλασσας.
 Καταστήματα, κινηματογράφος, κεντράκια...
 Συνηθισμένα πράγματα θα μου πείτε.
 Κι όμως.

Είναι οι νύχτες, οι καλοκαιρινές νύχτες.
 Τ' απογεύματα οποιασδήποτε εποχής.
 Όπως βγαίνουμε από τον κινηματογράφο,
 πρέπει να πάμε έναν περίπατο.
 Ως το τέρμα της Δημοκρατίας τουλάχιστο.
 Ν' ανταλλάξουμε, έστω κι ένα καλησπέρα μ' έναν γνωστό.
 Να χορτάσουμε φώτα.
 Να τοφοδοτήσουμε - γιατί όχι - τη φαντασία μας
 στις φανταχτερές σουσουδες, τις προθήκες.
 Α, θα πάρουμε κι έναν καφέ...
 Ένας σταθμός.

Η γραμμή φορτίζεται με περισσότερο ρεύμα.
 Με παρελάσεις.
 Μιλώ για τις παρελάσεις των εθνικών επετείων
 Όλοι νοιώθουμε, κι ας ψιλοβρέχει κάποτε,
 την ασπράδα της μαθητικής στολής.
 Εκείνο το ασπροφώτιστο πουκάμισο.
 Λες και το φοράει ο καθένας μας.
 Λες και ντυθήκαμε όλη τη νιότη της μεγάλης μέρας,
 τη νιότη της οδού Δημοκρατίας αυτή τη μεγάλη μέρα.
 Τη νιότη της πολιτείας ολάκερης κάθε στιγμή και κάθε ώρα.
 Ακόμα και τώρα.

Μα ας πούμε κάτι για τις σημαίες.
 Απ' αυτές πλημμυρίζει η Δημοκρατίας.
 Από τις θάλασσες τους κι απ' τα χρυσάφια των σταυρών τους.
 Τα χειροκροτήματα, ο ενθουσιασμός, η περηφάνεια,
 δε χωράνε στην οδό Δημοκρατίας.

Η εικόνα αλλάζει, η εποχή αλλάζει.
 Η οδός Δημοκρατίας δεν αλλάζει.
 Την στολίζουν οι κυρίες της πολιτείας με χρώματα πορτοκαλιά.
 Με τα ίδια τα πορτοκάγια την στολίζουν.

Σιμώνει ο αχός του πανηγυριού.
 Χοροί, τραγούδια και πλαντάζεται ο δρόμος.
 Άρματα – σωστά κομψοτεχνήματα – και χαϊδολογιέται ο δρόμος.
 Ξεχειλίζει η άσφαλτος χυμούς της ζωής, που ξεπηδάνε
 από ένα πελώριο συντριβάνι πορτοκαλιών.
 Σαν το συντριβάνι μαζί με τα δυο διψασμένα παγώνια του,
 που στόλισαν οι μαθητές στο άρμα του γυμνασίου τους.
 Στο βάθος τέλος ένας ήλιος, ολόιδιο πορτοκάλι,
 δεν του κάνει καρδιά ν' αφήσει την οδό Δημοκρατίας.

Η οδός Δημοκρατίας συμνύνεται τη νύχτα του Επιταφίου.
 Γίνεται μυροφόρα.
 Η περιφορά θα ξεκινήσει από τον Άγιο Νικόλαο.
 Έτσι γίνεται πάντα.
 Και θα περάσει από τη Δημοκρατίας πρώτα.
 «Δε θα επιτρέψουμε ποτέ ν' αλλαχτεί αυτή η πορεία!»
 Σαν ν' ακούω την αυστηρή φωνή του θείου.
 Η θεία βαστάει στην αγκαλιά απριλιάτικα αθάνατα.
 Έτσι καθώς γέρνει στο μεγάλο μπαλκόνι του κινηματογράφου,
 για να προλάβει με το μάτι της τον Επιτάφιο.
 Θαρρώ, θα τσαλακώσει τ' αγριολούλουδα.
 Μα τα προσέχει τόσο.
 Ο Επιτάφιος φτάνει.
 Η θεία τρέχει και εναποθέτει τα αθάνατα στον Αθάνατο.
 Εκεί σ' ένα σημείο της οδού Δημοκρατίας,
 ενώ η ατμόσφαιρα σιγοκλαίει για το «γλυκύτατον τέκνον».

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Είπα πολλά, μα δε σας τα είπα όλα.

Για την οδό Δημοκρατίας.

Ρωτήστε κι άλλους.

Και πάλι κάτι θα μείνει πίσω.

Ανείπωτο και παραπνευμένο.

Γι' αυτό ρωτάτε αδιάκοπα.

Εσείς θα ρωτάτε και το παράπονο θα μένει.

Καλότυχος εκείνος, που θα δώσει μια ικανοποιητική απάντηση.

Τότε θα μπορούμε, να μιλάμε για επίλογο.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΧΑΤΖΗΚΥΡΙΑΚΟΥ

ΔΥΟ ΕΠΙΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΣΤΟΝ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

*Ἀρχέλληνα καὶ πρωτοκορυφαῖε
στὸ λόγο τὸν λεβέντη.*

ΣΤΟΝ ΠΕΤΡΟ ΧΑΡΗ

*Ὁδηγητὴ μὲ λόγο κριτικὸ
τοῦ τύπου ἱεροφάντη κι ἐραστὴ
καὶ τῶν καλῶν γραμμάτων πρωθιερέα
σὲ χαιρετοῦν οἱ λάτρεις τῶν γραμμάτων.*

Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΤΟ ΗΘΙΚΟ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΤΟΥ ΔΙΑΜΑΝΤΗ

Το έργο του Διαμαντή, ζωγραφικό και πνευματικό, πρέπει να εξεταστεί μέσα στα ευρύτερα κοινωνικά, πολιτικά και πνευματικά πλαίσια που διαμορφώνονται στην Κύπρο από το τέλος του πρώτου παγκόσμιου πολέμου μέχρι σήμερα.

Ο Διαμαντής είναι ένας μεγάλος ζωγράφος, αλλά παράλληλα κι ένας μεγάλος διανοητής και πνευματικός άνθρωπος. Από την άποψη αυτή ολοκληρωτο το ζωγραφικό του έργο αντανακλά όχι μόνο τις καλλιτεχνικές και αισθητικές αντιλήψεις του, αλλά και τις ιδέες του και τα αισθήματά του και ιδιαίτερα την προσήλωσή του στον τόπο του και τους απλούς ανθρώπους του νησιού του.

Με το πνεύμα αυτό, κάτω από τις απλές γραμμές του ζωγράφου δρουν μυστικές εννοιακές δυνάμεις που ενεργοποιούν το νόημα των εικόνων και των μορφών του.

Ο Διαμαντής έζησε τα χρόνια των μεγάλων μεταβολών. Ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος επιδρά καταλυτικά στις ηθικές και πνευματικές αξίες και τον παραδοσιακό τρόπο ζωής των περισσότερων λαών. Η ανάπτυξη των μέσων συγκοινωνίας, φέρνει πλησιέστερα τους ανθρώπους, οι πολιτισμοί αλληλοεπηρεάζονται και οι παραδόσεις αιώνων υφίστανται ριζικές μεταβολές. Η βιομηχανική επανάσταση αλλάζει την κοινωνική δομή, κι ένας νέος συλλογικός τρόπος ζωής αναδύεται μέσα από την παλιά αυτόνομη εμπειρική πατριαρχική κοινωνία. Αυτό συνέβη και στην Κύπρο.

Όστόσο οι παραδόσεις και οι απλοί κανόνες ζωής, που χάνονταν, είναι εκείνοι που στηρίξαν επί αιώνες και διατήρησαν στέρεες τις εθνικές και πνευματικές ρίζες του Κυπριακού λαού. Αυτοί οι απλοί άνθρωποι, που παίρνοντας από τους προκατόχους τους τη σκυτάλη, σχημάτιζαν τη δική τους οικογένεια, έχτιζαν τα δικά τους σπίτια, συνέχιζαν με ασκητική λιτότητα τον παραδοσιακό τρόπο ζωής των προγόνων τους, αντιδρούσαν ήρεμα και χωρίς βία σε κάθε ξενικό στοιχείο, διατηρούσαν τη γλώσσα και τη θρησκεία τους, σαν πολύτιμο πνευματικό αγαθό, και πέθαιναν τέλος ευτυχισμένοι φυλάσσοντας βαθιά στην ψυχή τους την πίστη που τους κληρονόμησε σειρά αιώνων, έγραψαν την ανώνυμη ιστορία της φυλής: Μέσα σ' αυτό το περιβάλλον οι απλοί αυτοί άνθρωποι ζούσαν αυτό που είναι η πραγματική έννοια της πατρίδας, μια έννοια που ταυτιζόταν απόλυτα με την ίδια την ύπαρξή τους.

Ο Διαμαντής που αγάπησε τους απλούς αυτούς ανθρώπους και τον τρόπο της ζωής τους, ένα τρόπο που χωρίς πατριωτικούς φαναρισμούς και χωρίς σχηματοποιημένη καθοδήγηση κατάφερε μόνο με την παθητική του αντίσταση και την εσωτερική πίστη του να επιβιώσει τον Ελληνισμό της Κύπρου, μέσα από σκοτεινές περιπέτειες διωγμούς και δουλείες αιώνων, έβλεπε τώρα να χάνονται οι αξίες αυτές του λαού, και αισθάνθηκε την ανάγκη να αποτυπώσει σαν μια εθνική αρετή και ηθική δύναμη αυτόν τον κόσμο και να τον απαθανάτισε στις εικόνες του.

Πράγματι: Στο μνημειώδες έργο του «Ο κόσμος της Κύπρου» οι μαύρες φιγούρες, που παρελαύνουν ήρεμα στους 17 πίνακες, δίνουν όλο το μεγαλείο της συνέχειας μιας εποχής, της συνέχειας του Κυπριακού Ελληνισμού, με τον τρόπο που οι απλοί αυτοί άνθρωποι ένιωθαν ότι έκαναν το εθνικό καθήκον τους, συνεχίζοντας την ποιότητα ζωής που τους άφησαν οι γονείς τους, και κληροδοτώντας στα παιδιά τους την παράδοση αυτή. Έτσι ο Διαμαντής μας δίδει από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα τις καταβολές του λαού μας.

Κάπου γράφει ο Σεφέρης: «Έχω κοντά μου δυο έργα του Διαμαντή... Το ένα λάδι, το άλλο είναι σκίτσο του. Παριστάνει ένα παπά μεγαλόσωμο σαν το Δία μια χρυσή

μέρα στον αυλόγυρο μιας απ' τις τόσες μικρές εκκλησίες, που βρίσκονται σ' όλες τις εξοχές του νησιού και δείχνουν το πείσμα της προσήλωσης αυτού του καταμόναχου λαού στην παράδοσή του, ύστερα από τόσους αιώνες και τόσες δυστυχίες».

Βέβαια το εγχείρημα δεν ήταν εύκολο. Στο βιβλίο του «Ο Κόσμος της Κύπρου - Αφήγηση» (έκδοση του Δήμου Λευκωσίας) ο Διαμαντής μας δίνει όλη την εσωτερική αγωνία, που δοκίμασε, και τον αγώνα που κατέβαλε μέχρις ότου αποκρυσταλλώσει την ιδέα, και δώσει έκφραση και σχήμα στην ιδέα αυτή. Έτσι εισδύει στον πυρήνα, στην ουσία του κόσμου του και επιλέγει εκείνος τις μορφές που φωτίζουν την αλήθεια που θέλει ο ζωγράφος να μας δώσει. «Ήταν για μένα μια ανάγκη να το κάμω (τον Κόσμο της Κύπρου)» γράφει κάπου ο Διαμαντής. Κι' αυτό δείχνει την ειλικρίνεια της πρόθεσης, το πηγαίο της έμπνευσης και συγχρόνως την αξία του έργου, που ωρίμασε μέσα στη σκέψη του δημιουργού του και βγήκε από αναγκαιότητα και όχι από μηχανική επιταγή.

Παρ' όλο ότι ο Διαμαντής μένει προσηλωμένος σ' ένας είδος αφαιρετικού ρεαλισμού, πέρα από τις μορφές των ανθρώπων, τις ενδυμασίες, το περιβάλλον και τον τρόπο της ζωής τους, με τη σπίθα της δημιουργίας που χαρακτηρίζει τη γνήσια ζωγραφική, στους πίνακές του, και ιδιαίτερα στον «Κόσμο της Κύπρου» τα πρόσωπα αυτά παίρνουν μian ευρύτητα και γίνονται σύμβολα πνευματικά και αισθητικά, μέσα από τα οποία ο θεατής μπορεί να συνευδοτήσει τις ηθικές προεκτάσεις και το μεγαλείο αυτού του κόσμου, και κατ' επέκταση του Ελληνικού κόσμου της Κύπρου. Γιατί για να θυμηθούμε τα λόγια του Σεφέρη: «Η Κύπρος πλάτυνε μέσα μου το αίσθημα που είχα για την Ελλάδα».

Και αυτό είναι το μεγάλο κατόρθωμα του Διαμαντή. Σε μια εποχή φθοράς και εξομοίωσης των πάντων, ο Διαμαντής με το καλλιτεχνικό του αισθητήριο και τη βαθειά πίστη του στον άνθρωπο και ιδιαίτερα στον κόσμο της Κύπρου, που χανόταν, ξεκινώντας από τις ρίζες του, μας έδωσε ένα ύμνο και μια λυρική θεώρηση της ιστορίας και της αισθητικής παράδοσης των τελευταίων αιώνων του Ελληνικού αυτού λαού. «Η εικόνα αυτή ήταν για μένα μια ανάγκη... ένα απόθεμα από τον τόπο αυτό που γνώρισα, όπως τον γνώρισα, με τις ευκαιρίες που είχα», γράφει ο ίδιος. Με τον ίδιο τρόπο ήταν για το Διαμαντή ανάγκη η ίδρυση του Μουσείου Λαϊκής Τέχνης που ταυτίζεται σχεδόν με τη ζωή του. Εκεί ο Διαμαντής, με το λεπτό και καλλιεργημένο αισθητήριό του και τον βαθύτατο εσωτεροπατριωτισμό του, συγκέντρωσε τα έργα εκείνα που αποτελούν πράγματι όχι μόνο την εικόνα του παρελθόντος αλλά και τη συμβολική δύναμη και το ηθικό αντιστασιακό όπλο του Κυπριακού λαού για την περαιτέρω πορεία και την εθνική του επιβίωση.

Πέρα όμως από την ιστορική και εθνική σημασία των λαϊκών θησαυρών που μάζεψε ο Διαμαντής και του μεγαλειώδους του έργου «Ο Κόσμος της Κύπρου» υπάρχει η ποίηση του καλλιτεχνήματος. Με μέσα λιτά, χωρίς υπερβολές και εξάρσεις, με βάση πάντα το Ελληνικό μέτρο, ο Διαμαντής με μια χαρισματική σύνθεση σαφών αλλά λιτών γραμμών και χρωμάτων μας έδωσε στον «Κόσμο της Κύπρου» ένα ζωγραφικό αριστούργημα. Παρ' όλο ότι ο χαρακτήρας του έργου του είναι ρεαλιστικός, ο Διαμαντής δεν καταφρονεί την αφαίρεση όπου νομίζει ότι εξυπηρετεί καλύτερα τους σκοπούς του. Έτσι σε πολλά σημεία του έργου του υπάρχει μια σαφής απλοποίηση, μια απόρριψη της λεπτομέρειας, που κάνει όμως πιο εντυπωσιακή και πιο καθολική την έννοια της εικόνας.

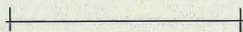
Περιοριστήκαμε ως τώρα αποκλειστικά σχεδόν στις εντυπώσεις που μας δίνει το μεγάλο, το μνημειώδες έργο του Διαμαντή «Ο Κόσμος της Κύπρου». Η ιδεογραφική όμως προβολή της Κυπριακής ζωής και του Κυπριακού χαρακτήρα δεν περιορίζεται

μόνο σ' αυτό το συνθετικό πίνακα αλλά σ' ολόκληρο το έργο του Διαμαντή. Οι τραγικές περιπέτειες της Κύπρου — στις τελευταίες δεκαετίες έδωσαν στο Διαμαντή την παρόρμηση για νέους πίνακες όπου ο ζωγράφος έδωσε το στίγμα της σύγχρονης ζωής του Νησιού. Τέτοιοι πίνακες είναι οι «Αγωνίες».

Στις «Αγωνίες» του (7 εικόνες) ο Διαμαντής δίνει το σπαρακτικό απολογισμό του εμφυλίου σπαραγμού, και στα μεταγενέστερα έργα του την τραγική μοίρα, αυτού του κόσμου που τόσο αγάπησε κι ένωσε κοντά του. Στους πίνακες αυτούς ο καλλιτέχνης δεν εκφράζει μόνο το χώρο του συνειδητού αλλά και του υποσυνειδητού, σύμφωνα με τη θεωρία ότι η τέχνη παράγεται όχι μόνο από λογικά γνωστά, αλλά και από άγνωστα υλικά του υποσυνειδητού, που δίνουν πολλές φορές πιο έντονα την έκφραση και το μυστικό χαρακτήρα της πραγματικότητας.

Ξαναγυρίζοντας στον «Κόσμο της Κύπρου» θάλεγα ότι σ' αυτόν ο Διαμαντής μας χορηγεί το υλικό, ένα υλικό με εξαιρετική ποιοτική σύσταση και καλλιτεχνική αξία, με το οποίο εμείς μπορούμε άνετα να χτίσουμε το οικοδόμημα του πνευματικού μύθου αυτού του κόσμου.

ΝΙΚΟΣ ΚΡΑΝΙΔΙΩΤΗΣ

POEMES D' AMOUR

148

*Ἄναγνωσε, διαβάτη, αὐτὴν τὴν ρίμην,
μηδὲν διαβῆς καμώννοντας ἑλλίγην στίμη
γιατὶ καὶ ἄλλος τάχα ἄνθρωπος ἐργάστην
ἀμμέ ὄστερα ὀλοφάνερα ἐτζενιάστην.
Εἴ τις τὰ ξένα μάχεται καὶ τὰ δικά τ' ἀφήννει
μὲ τὸν καιρὸν τῆς φάλλιας του χολὴν καὶ δάκρυα πίννει.*

ἔκδ.: ΘΕΜΙΣ ΣΙΑΠΚΑΡΑ - ΠΙΤΣΙΛΛΙΔΟΥ

ΔΥΟ ΠΑΛΙΑ ΣΟΝΕΤΤΑ

ΞΩΚΛΗΣΙ ΣΕ ΚΑΛΗ ΣΤΙΓΜΗ

Στή μύτη ἐδάφους πού ὄλο βόσκει
 σ' ἓνα τεφρὸ σὰ μαντευτὸ ἀγεράκι
 εὐπλαστο σῶμα αὐτὸ τὸ ζωκλησάκι
 σὰν τὸν καπνὸ ἀναθρώσκει.

Κεῖνο τὸ κίτρινο τῆς μαργαρίτας χρω̄μα
 τοῦ μωστηρίου τὸν τόνο ἐντείνει.
 Εἶναι μὲ τὸ βαρὺ τριγύρω χῶμα
 πού ἐκφραση τάφου πάντα χύνει.

Στεφάνι σκοτεινὸ στὸ σῶμα.
 Τὸ πνεῦμα ἀγχόνη κλείνει:
 Μὴν τάχα στ' οὐρανοῦ τὸν κόρφο ἀκόμα
 ἀπ' τῆ συνήθεια τῆς ζωῆς δὲ θάναι εἰρήνη;

Στὴ μύτη ἐδάφους, πού ὄλο βόσκει
 στ' ἀβέβαιο χρω̄μα, ὑπόσχεση ἀναθρώσκει.

Ο ΠΡΩΤΟΞΥΠΝΗΜΕΝΟΣ ΕΦΗΒΟΣ

Τὸ χρω̄μα ἐτοῦτο στὴ γραβάτα
 μοιάζει μὲ τὸ γαρύφαλλο στ' αὐτί:
 πράσινο - πράσινο βαθὺ
 κι' ἔχει κεφάλι κόκκινο στὰ νιάτα.

Κι' ἡ πεταχτὴ ματιὰ του σὰν τὴ στράτα
 σ' ἓνα βουνὸ ψηλὰ γραφτὴ.
 Γραμμὴ τὸ χεῖλος ζηλευτὴ.
 Λόγια τὸ μέτωπο σταρᾶτα.

Σὲ τοῦτο τ' ἀνοιχτὸ τοπίο
 τὸ σχῆμα του τὰ μάτια συγκρατεῖ.
 Μιὰ φλόγα πλάι του περπατεῖ,
 πέννα χρυσῆ σ' ἐρωτικὸ βιβλίο.

Κι' ἔχει ἡ στιγμή του πλάσει
 δεῦτερο νόημα μὲς τὴν πλάση.

ΔΩΔΕΚΑ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΤΟΥ ΠΑΥΛΟΥ ΛΙΑΣΙΔΗ

Για τους μελετητές της λογοτεχνίας και γενικά της πνευματικής ζωής ενός τόπου, η αλληλογραφία αποτελεί πάντα ένα από τα πιο χρήσιμα και συνάμα έγκυρα μέσα για να γνωρίσουν τα «πιστεύω» των λογοτεχνών για τη ζωή και την τέχνη, ενώ πολλές φορές βοηθά στην καλύτερη γνωριμία με την προσωπικότητα των λογοτεχνών, διευκολύνοντας έτσι πάρα πολύ την κατανόηση του έργου τους.

Ένας από τους Κύπριους λογοτέχνες που διατηρούσε αλληλογραφία με αρκετούς πνευματικούς ανθρώπους, κυρίως της Κύπρου, ήταν και ο γνωστός λαϊκός ποιητής Παύλος Λιασίδης. Από την αλληλογραφία του αυτή σώζονται πολλές επιστολές, μερικές από τις οποίες είναι έμμετρες.

Ανάμεσα στους ανθρώπους με τους οποίους αλληλογραφούσε ο Λιασίδης μεταξύ 1967-1979 περιλαμβάνεται και ο Λαρνακέας δημοσιογράφος Γεώργιος Κ. Ευστρατιάδης, ο οποίος είχε την καλοσύνη να μου αποστείλει φωτοαντίγραφα δώδεκα επιστολών του Λιασίδα προς αυτόν.

Με τις επιστολές αυτές θα ασχοληθούμε στο παρόν σημείωμα, γιατί παρουσιάζουν ένα πολύπλευρο ενδιαφέρον.

Οι δώδεκα επιστολές φέρουν ημερομηνίες: Πρωτοχρονιά 1967, Πρωτοχρονιά 1968, 27/12/1971, Δεκ. 1972, 9/12/1973, 12/6/1974, Σεπτέμβριος 1974, 4/10/1974, 10/5/1975, 1/1/1979, Πάσχα 1979 και 5/5/1979. Όπως γίνεται αντιληπτό, οι έξι ή ποσοστό 50% είναι γραμμένες πριν την εισβολή, ενώ οι υπόλοιπες έξι γράφτηκαν μετά την προσφυγοποίηση του ποιητή εξαιτίας της τουρκικής εισβολής. Το γεγονός αυτό αυξάνει το ενδιαφέρον, γιατί μας δίνει την ευκαιρία να γνωρίσουμε από πρώτο χέρι τον τρόπο σκέψης του ποιητή τόσο όταν ζούσε μέσα στο οικείο περιβάλλον του χωριού του, όσο και όταν ξεριζωμένος βρέθηκε μακριά του, είτε στην Ξυλοφάγου είτε στη Λάρνακα, όπου τελικά τον βρήκε ο θάνατος (29/9/1985).

Κύριον

Γεώργιον Ευστρατιάδην,

Ταχ. Κιβ. 237, Λάρνακα

ΝΑ ΝΙΚΗΘΗ Ο ΘΑΝΑΤΟΣ

Χαρισμένον στοὺς φίλους μου.

*Γράμματα, κάρτες, ἔν πέμπω, τζι' ἕναν καράριν παίρνω
μμά' ν' κὸδ τὸ Πάσκαν ἄρωστος πῶπεσα, τζι' ὑποφέρνω,
τζι' ἔν μπορα γράψω κανενοῦ· ἐσκέφτηκα τζι' ἐγιώνη
νὰ πέψω ἕναν ποιήμαν εἰς οὐλλους, νὰ τελειώννει.
Εὐτζιούμαι σας γρόνια πολλά, καλοὶ νὰν' τζι' οὐλλοι γρόνοι.
Νὰ νικηθῆ ὁ θάνατος, τὰ βάσανα, τζι' οἱ πόνοι!*

Λύση,
Πρωτοχρονιά 1967

Παῦλος Λιασίδης

Κύριον
 Γεώργιον Εύστρατιάδην,
 Πρόεδρον ΕΠΕΚΑ εἰς Λάρνακα
 Περσεφόνης 3, Λάρναξ.

Ἐπήρα τζειντην κάρτα σου τζιαὶ σήμερ' ἀπαντῶ σου
 τζι' ἐγὼ εὐτζιές, ὅπως τζι' ἐσιοῦ πῶς θέλω τὸ καλόν σου...
 Νὰ ζήσουμεν γρόνια πολλά, καλὰ τζι' εὐτυχισμένα
 νὰ δοῦμεν τὴν ἀνάστασιν τοῦ δίτζιου, στὸν καθέναν!....

Μὲ πολλὴν ἐκτίμησιν
 Παῦλος Λιασίδης

Πρωτοχρονιά 1968

Λύση, 27/12/1971
 Πρὸς τὸν κύριον Γεώργιον Εύστρατιάδην,
 Πρόεδρον ΕΠΕΚΑ εἰς Λάρνακα

Ἀγαπητὲ Κύριε Εύστρατιάδη,

Οὐλ' ἀγαποῦν τὴν Ἐνωσιν ὅπως τζι' ἢ Ἀφενγκιά σου,
 Μμ' ἂν θέλουν οἱ γειτόνοι σου παντρεύκεις τὰ παιδικιά σου!..

Γειά σου,
 Παῦλος Λιασίδης

Ἀξιότιμον κ. Γεώργιον Εύστρατιάδην

Σᾶς εὔχομαι καλὲς γιορτὲς καὶ καλὸν νέον ἔτος.
 Ὅσον γιὰ τὸ ζήτημαν τῆς ἐνώσεως
 ἔν ἔχουμεν τὴν δύναμιν, τοὺς βοηθοὺς, τὰ μέσα,
 εἶντα' ν' ποὺ μπόρα κάμουμεν μὰ φοῦχτα ἐμεῖς δαμέσα;

Δεκ. 1972

Παῦλος Λιασίδης

Λύση, 19/12/1973

Ἀγαπητὲ κ. Γ. Εὐστρατιάδη,

Ἀπαντῶ στὸ γράμμα σου ὡς ποιητῆς ἄνω κομμάτων, μ' ἓναν μου τρίστιχον.
 Ἔνωσιν ἐννὰ φέρουμεν λαλεῖς μ' ἔτσι καράριν;
 π' ἄλλοι ποτζίει τραβοῦν πετσὶν τζι' ἄλλοι ποδὰ τομάριν;
 Ἐὰ σκοτωμούς, κατακομμούς, δίχως κανέναν κκιάριν.

Με εἰλικρίνειαν,
 Παῦλος Λιασίδης

Κύριον,
 Γεώργιον Εὐστρατιάδην,
 Περσεφόνης 3, Ταχ. Κιβ. 348
 Λάρναξ. Κύπρος

Λύση 12/6/1974

Ἀγαπητὲ κ. Εὐστρατιάδη,

Ἐπῆρα τὴν ἐπιστολὴν σου στὲς 10/6/1974 καὶ σ' ἀπαντῶ στὲς 12/6/1974.
 Δυστυχῶς γιὰ τὸ ζήτημα ποὺ μοῦ γράφεις, λυποῦμαι ποὺ δὲν θὰ μπορέσω νὰ σὲ
 ἱκανοποιήσω γιὰ τὰ ὅσα μοῦ γράφεις, γιὰ τὸν λόγον ὅτι δὲν μπορῶ νὰ γράψω
 ποιήμα ἀξίας, ὅταν εἶναι κατὰ παραγγελίαν. Ὁ ποιητῆς παίρνει ἀπὸ ἄνωθεν τὴν
 φαντασίαν καὶ τὴν παραγγελίαν, δὲν εἶναι ἀπὸ πελεκάνον ἢ χτίστην νὰ σοῦ τὸ
 κάμη ὡς τὴν τάδε μέραν, ὅπως τὸ θέλεις τέλειον. Λοιπὸν γειά σου καὶ χωρὶς
 παρεξήγησιν.

Με εἰλικρίνειαν,
 Παῦλος Λιασίδης

ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑΝ ΝΑ ΓΡΑΦΤΟΥΝ

Τὸ ἀφιερώνω στὸν φίλον Γεώργιον Εὐστρατιάδην, Πρόεδρον τῆς Ἐπιτροπῆς Λάρνακος Ἀπο-
 καταστάσεως Ἑλλήνων προσφύγων.

Ποιὸς μοῦ τὸ λάλεν νὰ γραφτῶ κκιλίντζιρος στὰ ζένα
 ποὺ φόον τοὺς Γιουρούκκηες τζιαὶ πόσοι σὰν ἐμένα

Συλιᾶες ἐβρεθήκαμεν στὲς βάσεις τοὺς Τζιονήες
 μὰ καραόλους στὸ λαμπρὸν που τιτσιρίζουν εἶες;
 "Ἄλλοι πουκάς στὲς τερασιές, τζι' ἄλλοι μὲς σὲ τσιατήρκα
 τζι' ἄλλοι σὲ σπήλιους, ποταμούς, πουκάτω σὲ γιοφύρκα.
 Φάκκαν πολλὴν ἐφάσιν οἱ Κοτσινοχωρίτες
 ποὺ πέσαν οὐλλοι πάνω τους, χωρκάτες τζιαὶ πολίτες
 ἐβκαίνναν ποὺ τὰ ροῦχα τους τζι' ἔξω τζιοιμοῦνταν τζιεῖνοι
 νὰ ππέσουν μάνες μὲ μωρά, σκεφτῆτε καλοσύνη!...
 Τζι' οὐλλ' οἱ ἀντράες τους χαμαί, γυρὸν κατταρκασμένοι
 μὲ δάκρυα στ' ἀμμάδκια τους τζιαὶ καταλυπημένοι!
 Ἐνίβκουμουν πολλὲς βολὲς τὸ φτύμμαν τὸ δικόν μου
 Τζι' εἶχα γιὰ χτενὶν τῶν μαλιῶν τὰ νύσια τῶν σιερκῶν μου
 ποὺ φόον τοὺς Γιουρούκκηες ἔχασα τὸ μυαλόν μου
 π' οὔτε χτενιὰν ἔν ἔπιασα ποὺ τὸ σιασιρισμόν μου!
 Στὴν ἱστορίαν νὰ γραφτοῦν οἱ Κοτσινοχωρίτες
 ποὺ τὴν τιμὴν τῆς Τζιύπρου μας ἐσῶσαν ποὺ τοὺς γδύτες.

Ξυλοφάγου,
 Σεπτέμβριος 1974

ΠΑΥΛΟΣ ΛΙΑΣΙΔΗΣ

Κύριον
 Γεώργιον Εὐστρατιάδην,
 Πρόεδρον Ἐπιτροπῆς Λάρνακος
 Ἀποκαταστάσεως Ἑλλήνων Προσφύγων
 Τ.Κ. 348

Λάρνακα

Ξυλοφάγου, 4/10/1974
 Ἀγαπητὲ κ. Γ. Εὐστρατιάδη,

Ἐπῆρα τὸ γράμμαν σου καὶ τὰ ὅσα γράφεις γιὰ μέναν καὶ σᾶς εὐχαριστῶ
 πάρα πολὺ γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον σας.

"Ὅλοι ποὺ γυρὸν νὰ τοὺς ἰχτυποῦμεν, ἄλλοι μὲ ποιήσῃν, κι' ἄλλοι σὲ πεζόν,
 τοὺς αἴτιους ποὺ μᾶς ἐκαταστρέψαν τὴν πανέμορφὴν μας Κύπρον. "Ὅσον γιὰ τὸ
 ζήτημα τῆς διαμονῆς μου, δὲν ἀπεφάσισα νὰ τὸ κουνήσω ἀπὸ τὴν Ξυλοφάγου, μὲ
 ὅσας ἐλλείψεις καὶ ἂν ἔχω. Ἡ Σκάλα εἶνε πολλοκοσμία, καὶ δὲν κάμνει γιὰ
 τοὺς ποιητές. Ἡ Μοναξιά εἶνε ὁ μόνος τόπος γιὰ ἔμπνευσῃν. Ἐν τούτοις σᾶς
 εὐχαριστῶ καὶ γι' αὐτὸν γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον σου καὶ ἄς ἀπέρριψα τὴν τόσῃν κα-
 λοσύνην σας.

Ἀποστολεύς:
 Παῦλος Λιασιδῆς
 εἰς Ξυλοφάγου

Σκάλα, 10/5/1975

Κύριε Εύστρατιάδη,

Ἐπήρα τὸ γράμμα σου τζι' ἀπαντῶ σου ποιητικῶς.

Πὼς ἀναστήθην ὁ Γριστὸς ἐν' σίουρον, ἀλήθεια.

Μμὰ γιῶ, τζι' ἐσοῦ, πιστεύουμεν εἰς τοῦντα παραμύδια;

Ἄν ἦτουν ποῦ τ' ἀλήθεια μας εἴσιεν νὰ ττακκουροῦμεν
τὲς πόρτες, τζιαὶ γιὰ τὸν Γριστὸν οὐλον νὰ τοὺς λαλοῦμεν.

Μμὰ κάμνουμεν ἔτσι δουλειὰν τὸν μῆναν μιὰν ἡμέραν;

ἐννά ἔβρουμεν παράδεισον μμά... μέ... χωρὶς ἀέραν!...

Παῦλος Λιασίδης

Κύριον Γ. Εύστρατιάδη,

Ἐπήρα σήμερον τὸ γράμμα σου τζι' εὐτὸς ἰγράφω σου γιὰτὶ τοῦντες ἡμέρες
εἶμαι βαρυφορτωμένος. Καλὰ λαλεῖς γιὰ τὸν Πρόεδρον Κυπριανοῦ τζιαὶ γιὰ τὸν
Γρουσόστομον. Τώρα ὁμως νὰ δοῦμεν ὡς τὸ ὕστερον, ἂν παρπατήσουν ἴσια ἢ
τζιαὶ ζαῶσουν. Ὁ κόσμος πιδὸν ἐξύπνησεν τζιαὶ θωρεῖ πολλὰ μακρά. Ἄς δοῦμεν!

Με πολλὴν ἐχτίμησιν
Παῦλος Λιασίδης

1.1.1979

Τσιακκιλερῆ Νο. 99, Λάρνακα

Ἀξιότιμε κ. Εύστρατιάδη,

Ἐπήρα ἐχτὲς τὸ μεσομέριν τὸ γράμμα σου τζιαὶ γράφω
σου τζι' ἐγὼ σήμερα εἰς ποιήσιν ὁμως, ὄϊ γράμμα κατα-
μόναχον... Λοιπὸν, ἄκουσέ μου.

Ἀποὺ τὰ βάθη τῆς καρκιάς τον Πλάστη μου δοξάζω
νὰ μοῦ χαρίζει τζιαὶ χαράν, μμα τζιαὶ τιμὴν κοντά της.

Γιατὶ ἀρφαῆς τζιαὶ τὲς δκυὸ πάντα μου λοαρκάζω.

Μήτε στὴν φτώσειαν μισταρκός, τοὺς Κροίσους ἀκαμάτης.

Σοῦ εὔχομαι καλὸν Πάσκαν, 1979

Γειά σου,
Παῦλος Λιασίδης

Τσιακκιερή Νο. 99, Λάρνακα

Ἄξιότιμε κ. Εὐστρατιάδη,

Ἐπῆρα ἐχτὲς τὸ γράμμαν σου τζιαὶ γράφω σου τζι' ἐγὼ σήμερα.
 Εὐκαριστῶ γιὰ τὰ ὅσα μοῦ γράφεις. Ἐννὰ πέψετε τιμητικὸν δίπλωμαν;
 δέχουμαί το. Ὅμως ἰδέαν ἐνζτ' ἀλλάσω, ὅπως τζι' ὁ Χριστός. Εἶμαι
 Σοσιαλιστής, εἶτε Ἑλληνας εἶμαι, εἶτε πού ἄλλην φυλήν. Ἀγαπῶ τζιαὶ
 χουμίζω κάθε ἄδρωπον τῆς ἀξίας, πού ἐν' τίμιος, προκομμένος. Τοὺς
 ἀδρώπους πού θαρκοῦμαι, τοὺς πουλημένους τοῦ ππαρᾶ, ὄϊ. Τούτη ἐν' ἡ
 πίστη μου τζι' ἡ ἀδρωπιά μου! Ἡ προκοπή ἐν' ἡ ἀνώτερη φυλή τοῦ
 κόσμου. Τζι' ἡ φαντασία, ἡ μιτσόττερη.

Μετὰ Τιμῆς,
 Παῦλος Λιασίδης

ΣΧΟΛΙΑ:

Επιστολή 1 (Πρωτοχρονιά 1967): Ἐμμετρη. Ο ποιητὴς βρίσκειται στην ηλικία των 66 χρόνων και βασανίζεται ἀπὸ ἀρρώστεια. Ἐτσι το κεντρικὸ θέμα τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς εἶναι νὰ νικηθεῖ ὁ θάνατος, τὰ βάσανα καὶ οὖι πόνοι· ἀξίζει ἐδῶ νὰ ἀναφέρουμε ὅτι τον προηγούμενο χρόνο ὁ Λιασίδης εἶχε ἐκδώσει τὴν ποιητικὴ συλλογὴ με τον πολὺ σχετικὸ με τὸ θέμα αὐτὸ τίτλο («Νὰ πεθάνει ὁ Χάρος»).

Επιστολή 2 (Πρωτοχρονιά 1968): Κεντρικὸ θέμα τοῦ στιχουργήματος ἡ ἐπικράτηση τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης, πράγμα που ἐκφράζει καὶ τον ἀξονα τῆς κοινωνικῆς ιδεολογίας τοῦ ποιητῆ.

Επιστολή 3 (27/12/1971): Στο δίστιχο αὐτὸ, ὁ Λιασίδης ἐκφράζει πολὺ χαρακτηριστικὰ τις ἀπόψεις του γιὰ τὴ δυνατότητα πραγματοποίησης τοῦ προαιώνιου πόθου τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Κύπρου, δείχνοντας ὅτι υιοθετοῦσε τὴν ἤδη ἐκπεφρασμένη γνώμη γιὰ τὸ ἀνέφικτο τοῦ στόχου αὐτοῦ. Ταυτόχρονα δικαιολογεῖ τὴ θέση του, ἐπισημαίνοντας ὅτι χωρὶς τὴ βοήθεια ἄλλων δεν μπορούσε νὰ γίνῃ ἡ Ἐνωσις.

Επιστολή 4 (Δεκ. 1972): Ἀπαντᾶ καὶ πάλι με δίστιχο γιὰ τὸ θέμα τῆς Ἐνωσις καὶ ἐκφράζει τὴν ἴδια θέση ὅπως προηγουμένως (ἐπιστ. 3) καὶ τὴ δικαιολογεῖ ἀναφέροντας τὴν ἔλλειψη δύναμης, μέσων, βοηθῶν καὶ τὸ ολιγάριθμο των Ἑλλήνων τῆς Κύπρου.

Επιστολή 5 (19/12/1973): Στην ἐπιστολὴ αὐτῆ, ὁ Λιασίδης ἀναφέρεται στὴ διαμάχη που ἤδη εἶχε ξεσπάσει στὴν Κύπρο, προφητεύοντας τὰ κακὰ επακόλουθά τῆς.

Επιστολή 6 (12/6/1974): Ἀπὸ τὸ κείμενο τῆς ἐπιστολῆς φαίνεται ὅτι ὁ Γ. Εὐστρατιάδης εἶχε ζητήσει ἀπὸ τον ποιητὴ νὰ συνθέσει ποίημα πάνω σε συγκεκριμένο θέμα. Τὸ γεγονός αὐτὸ ὁδηγεῖ τὸ Λιασίδη στὴ διατύπωση τῆς ἀντίληψῆς του γιὰ τὴν ποιητικὴ δημιουργία, ἡ ὁποία ἀποδεικνύεται πολὺ εὐστοχη: «Ὁ ποιητὴς παίρνει ἀπὸ ἄνωθεν τὴν φαντασίαν καὶ τὴν παραγγελίαν, δεν εἶναι ἀπὸ πελεκάνον ἢ χτίστην νὰ σου το

κάμει ως την τάδε μέραν, όπως το θέλεις, τέλειον». Η ρήση αυτή του Λιασίδι φέρνει στο νου μια άλλη, ανάλογη, την οποία είχε διατυπώσει σε συνέντευξή του στον Τάκη Αγαθοκλέους, στην εφ. «Ο Κήρυκας» (10.2.1982): «Ο ποιητής μοιάζει με τον ατόν, που κάμνει κουτσαντήρι για να πετάσει. Έντζε πετά μονομιάς».

Επιστολή 7 (Σεπτέμβριος 1974): Πρόκειται στην ουσία για ένα δεκαοχτάστιχο ποίημα σε δεκαπεντασύλλαβο, με τίτλο «Στην ιστορίαν να γραφτούν», αφιερωμένο, όπως γράφει ο ποιητής, «στον φίλο Γεώργιον Ευστρατιάδην, Πρόεδρον της Επιτροπής Λάρνακος Αποκαταστάσεως Ελλήνων Προσφύγων». Το ποίημα είναι γραμμένο στη Ξυλοφάγου και έχει ως κεντρικό του άξονα την έξαρση των υπέροχων αισθημάτων φιλοξενίας και της βοήθειας που έδωσαν οι κάτοικοι των Κοκκινοχωριών στις χιλιάδες πρόσφυγες που κατέκλυσαν την περιοχή τους μετά την τουρκική εισβολή. Ταυτόχρονα, ο Λιασίδης περιγράφει με ρεαλισμό και γλαφυρότητα τις άθλιες συνθήκες μέσα στις οποίες βρέθηκαν, από την μια μέρα στην άλλη, οι Έλληνες που ξεριζώθηκαν από τα χώματά τους.

Επιστολή 8 (4/10/1974): Και αυτή η επιστολή είναι γραμμένη στην Ξυλοφάγου. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απόψεις του για τον αγώνα του κυπριακού λαού, ο οποίος πρέπει να είναι και αγώνας των πνευματικών δημιουργών («Όλοι που γυρνόν να τους χτυπούμεν, άλλοι με ποιήσιν κι άλλοι σε πεζόν, τους αίτιους που μας εκατάστρεψαν την πανέμορφην μας Κύπρον»), καθώς και για το ρόλο του περιβάλλοντος στην ποιητική δημιουργία («Η Σκάλα είναι πολλοκοσμία και δεν κάμνει για τους ποιητές. Η μοναξιά είναι ο μόνος τόπος για έμπνευση»).

Επιστολή 9 (10/5/1975): Γραμμένη στη Λάρνακα, η οποία υπήρξε και ο τελευταίος τόπος διαμονής του Λιασίδη, η επιστολή αυτή αποτελείται βασικά από ένα εξάστιχο ποίημα, στο οποίο θίγεται το θέμα της πραγματικής πίστης που κατά τη γνώμη του έχει εκλείψει από τον κόσμο.

Επιστολή 10 (1/1/1979): Επιστολή χωρίς ιδιαίτερο ενδιαφέρον· περισσότερο πρόκειται για τυπική απάντηση σε επιστολή του Ευστρατιάδη.

Επιστολή 11 (Πάσχα 1979): Και σ' αυτή την επιστολή υπάρχει ποίημα του Λιασίδη, τετράστιχο αυτή τη φορά, με άξονα το στίχο-γνωμικό με τον οποίο κλείει το ποίημα: «Μήτε στην φτώσειαν μισταρκός, τους Κροίσους ακαμάτης».

Επιστολή 12 (5/5/1979): Η τελευταία από τις δώδεκα επιστολές του Λιασίδη προς το Γ. Ευστρατιάδη. Σ' αυτήν ο ποιητής αναφέρεται στην σταθερότητά του στα ιδεολογικά του πιστεύω («Όμως ιδέαν έντζ' αλλάσω. Όπως τζι' ο Χριστός. Είμαι Σοσιαλιστής, είτε Έλληνας είμαι, είτε που άλλην φυλήν»). Ενδιαφέρουσες επίσης είναι οι θέσεις που εκφράζει για την αξία της τιμιότητας και της προκοπής: «Αγαπώ τζια χουμίζω κάθε άδρωπον της αξίας, που είναι τίμιος, προκομμένος».

«Η προκοπή έν' η ανώτερη φυλή του κόσμου, τζ' η φαντασία η μιτσόττερη».

ΠΑΥΛΟΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΣ

NORMA MACCAIG

ΠΡΟΟΔΟΣ

Τὴν ἐγκληματικὴ βλακεία τῶν ἀρχηγῶν τοὺς βλαστημῶντας
 ὅταν ξεκίνησαν γιὰ ἄλλοῦ οἱ στρατοὶ μας
 νὰ πολεμήσουν γιὰ τὴ δόξα τῆς πατρίδας
 καὶ τὴν εὐημερία της,
 ὑψώσαν τῶν τροφίμων τὶς τιμὲς οἱ ἀρχηγοὶ
 κάμνοντας τὸ κομμάτι τους.
 Κι ὅταν τ' ἀπομεινάρια τοῦ στρατοῦ ἐπιστρέψανε
 τὴν ἐγκληματικὴ βλακεία τῶν ἀρχηγῶν τοὺς βλαστημῶντας,
 ὅ,τι μποροῦσαν φτιάζανε οἱ ἀρχηγοὶ γι' αὐτοὺς
 κι ὑψώσαν πάλι τῶν τροφίμων τὶς τιμὲς.
 Τοῦτο λιγότεψε τοῦ τόπου τὴν εὐημερία
 γι' αὐτὸ διορίσανε καινούργιους ἀρχηγούς
 ποὺ δὲν εἶχαν λιγότερη ἐγκληματικὴ βλακεία
 ἀπ' τὴ βλακεία τῶν πρώτων.

*

Σὲ τοῦτα μιὰ παρήγορη σκέψη προβάλλει μόνο
 πὼς κάπου ἐκεῖ στὸ μῆκος τῆς γραμμῆς
 ἡ ιδέα τῆς δόξας χάθηκε ἀπ' τὴ θέα.

Μετ. ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Κ Α Θ Ε Μ Η Ν Α

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΕΥΠΙΝΗΣΤΕ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ...

Η νόμιμη φιλοδοξία με Εθνικό υπόστρωμα και η πνευματική ευθύνη ως υψηλό ερέθισμα οδηγεί μερικούς πανεπιστημιακούς δασκάλους να προβάλλουν την πνευματική και λογοτεχνική δημιουργία της Κύπρου στη σπουδαστική νεολαία και ασφαλώς στη συνέχεια στο ευρύτερο κοινό του Ελληνικού μας κέντρου. Αξιέπαινη και από όλες τις πλευρές σωτήρια ενέργεια είναι η πράξη αυτή. Προς τούτο βοηθητική χειρονομία είναι οι ομαδικές επισκέψεις φοιτητών στην Κύπρο με τις σχετικές επαφές. Το τελευταίο αυτό καταφαινεται και από σχετική επιστολή φοιτητριών που δημοσιεύτηκε σε περίληψη στην εφημερίδα των Αθηνών «Βήμα» (28 Μαΐου 1989).

Την παραθέτουμε:

Επιστρέφοντας από εκδρομή προσκύνημα της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών στην Κύπρο οι φοιτήτριες Βουρνού Ανθή, Θεοδωροπούλου Κατερίνα, Κοτρώνη Επιμέλεια και Λιβιέρη Ασπασία με επιστολή τους εκφράζουν τη συγκίνησή τους αναφερόμενες όχι μόνο στη φυσική ομορφιά του νησιού, αλλά κυρίως στη δυνατότητα που τους έδωσε η μοίρα της Κύπρου ώστε να ανακαλύψουν τη δική τους Ελληνική ταυτότητα.

(Έχουμε την πληροφορία πως πολλές επιστολές του είδους αυτού έχουν δημοσιευτεί από φοιτητές και φοιτήτριες στον Ελληνικό τύπο).

Στο πλαίσιο αυτού του φιλόδοξου, προς το παρόν, σχεδίου κατατάσσουμε και το Α΄ Σεμινάριο «Αρχαία Κυπριακή Γραμματεία, Γενική εισαγωγή — Ποίηση» (27-29 Μαΐου 1989) υπό την επιστημονική ευθύνη του επίκουρου καθηγητή της κλασικής φιλολογίας Ανδρέα Βοσκού. Προς τούτο παραθέτουμε το διαφωτιστικό σημείωμα του προσκλητηρίου, που απέστειλε η Κυπριακή Πρεσβεία (Σπίτι της Κύπρου).

«Το σεμινάριο για την Αρχαία Κυπριακή Γραμματεία αποτελεί μια ακόμη εκδήλωση της πολυδιάστατης και πολυδύναμης σχέσης της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών με την Κύπρο. Τα τελευταία δύο χρόνια οι καθηγητές, οι λέκτορες και οι φοιτητές της Σχολής αναπτύσσουν μια πολύπλευρη δραστηριότητα με στόχο την καλύτερη επαφή και γνωριμία με το νησί και ταυτόχρονα την ευρύτερη συνειδητοποίηση του αγώνα του Κυπριακού Ελληνισμού. Οι εκδρομές στην Κύπρο, τα σεμινάρια για την Κυπριακή αρχαιολογία, τη λογοτεχνία και την αρχαία γραμματεία, τα ερευνητικά προγράμματα, η φιλοξενία σπουδαστών της Π.Α.Κ., οι εργασίες, η εισαγωγή Κυπριολογικών θεμάτων στη διδακτέα ύλη, οι πολιτιστικές εκδηλώσεις και οι εκδόσεις για την Κύπρο και άλλα πολλά, συνθέτουν την πολύμορφη αυτή σχέση, που αποδίδει ήδη πολλά αποτελέσματα.

Ο επίκουρος καθηγητής της κλασικής φιλολογίας κ. Ανδρέας Βοσκός δίδαξε και συντόνισε τις εργασίες στο σεμινάριο για την Αρχαία Κυπριακή Γραμματεία. Δεκαεπτά φοιτητές που παρακολούθησαν το σεμινάριο παρουσιάζουν τις εργασίες τους με

θέματα από την Κυπριακή αρχαία γραμματεία, δίνοντας εμπειριστατωμένες γενικές εισαγωγές στα διάφορα είδη και εξετάζοντας αναλυτικά την αρχαία Κυπριακή ποίηση, καλύπτοντας σφαιρικά το θέμα. Επική λυρική ποίηση, όλη η Κυπριακή συμβολή στον αρχαίο ποιητικό λόγο, εξετάζεται και αναλύεται πολυεπίπεδα. Θα ακολουθήσουν επικά σεμινάρια για Ιστορικούς — μυθογράφους, Ρήτορες, Ιατρούς και Φιλόσοφους».

Αναφέρονται εδώ τα ονόματα των φοιτητών που ανακοινώσανε εργασίες τους στο σεμινάριο αυτό: Μαρία-Ζωή Φουντοπούλου, Μαρία Ξαστερινού, Βάνα Θεοδωροπούλου, Μανώλης Βαρβούνης, Βασίλης Χαραλαμπάκος, Λία Καλύδη, Γιάννα Παπανδρέου, Ασπασία Λιβέρη, Κατερίνα Θεοδωροπούλου, Θεοδώρα Σικλή, Αικατερίνη Λάγου, Αικατερίνη Αγγελοπούλου, Κατερίνα Μανδαλάκη, Χαρά Κοτσινάρη, Μαρία Παράνη, με επικεφαλής τον Ανδρέα Βοσκό.

Εκτός όμως από τους ενδιαφερόμενους φοιτητές για την Αρχαία Κυπριακή Γραμματεία, άλλη ομάδα φοιτητών ασχολείται συστηματικά με τη νεότερη Κυπριακή Γραμματεία σε ειδικό φροντιστήριο με τον επίκουρο καθηγητή της Νεοελληνικής φιλολογίας *Φώτη Δημητρακόπουλο*. Σημειώσαμε σε παλαιότερό μας σχόλιο τις επιδόσεις της ομάδας αυτής (Σημερινή 11 Μαΐου 1989).

Αλλά συζητώντας τα της Νεοελληνικής λογοτεχνίας της Κύπρου με τον καθηγητή της Νεοελληνικής φιλολογίας *Κ. Μητσάκη*, ο οποίος πολλά γνωρίζει και πολύ ενδιαφέρεται για καθετί Κυπριακό, αντιληφθήκαμε μια ιδιαίτερη έφεση προς σημαντική έρευνα, μελέτη και αξιοποίηση του λογοτεχνικού λόγου των Κυπρίων σε ένα τύπο «Ινστιτούτο Κυπρολογικών σπουδών», ενταγμένου στη Φιλοσοφική Σχολή. Τη γνώμη αυτή έχουν κι' άλλοι πανεπιστημιακοί, την οποία ιδιαίτερα τονίζει ο καθηγητής *Ανδρέας Βοσκός*. Για να πραγματοποιηθεί το φιλόδοξο αυτό σχέδιο δεν αρκεί μόνο η πρόθεση των πανεπιστημιακών όσο κι' αν θερμά το αντιμετωπίζουν. Η κυβέρνηση της Κύπρου δια του Υπουργείου Παιδείας και οι διάφοροι πνευματικοί και επιστημονικοί οργανισμοί της νήσου και των Κυπρίων της διασποράς πρέπει με προγραμματισμό και συνεργασία να το αναλάβουν. Εξάλλου η Κύπρος διαθέτει και *Μαικήνες των γραμμάτων*, που άμα διαφωτιστούν επισήμως από τους υπεύθυνους θα δώσουν μ' ευχαρίστηση το παρόν τους.

Ήδη η «Εταιρία Κυπριακών Σπουδών» και ο «Ελληνικός Πνευματικός Όμιλος Κύπρου» απέστειλαν τις εκδόσεις τους στο Τμήμα Νεοελληνικής Φιλολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών με την αίτηση πως συμβάλλουν στη σύλληψη της δημιουργίας αυτού του ειδικού ινστιτούτου, που φιλοδοξεί να ετοιμάσει με ενδιαφερόμενους φοιτητές και μετεκπαιδευόμενους διάφορες εργασίες και διδακτορικές διατριβές.

Θα μπορούσαμε να τελειώσουμε το σημειώμά μας με την έκφραση: «Ξυπνήστε, Έλληνες της Κύπρου».

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, Πρακτικά
του Δεύτερου Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου

(Λευκωσία, 20-25 Απριλίου 1982). Τόμος Γ' — Νεώτερον Τμήμα. Εκδίδεται
υπό Θεοδώρου Παπαδόπουλλου και Γεωργίου Κ. Ιωαννίδη, Λευκωσία 1987, σσ. viii+1-676.

Το Β' Διεθνές Κυπριολογικό Συνέδριο έγινε, όπως είναι γνωστό, τον Απρίλιο του 1982 εδώ στη Λευκωσία, με τεράστια διεθνή επιστημονική επιτυχία. Κατά την εβδομάδα της Διακαινησίμου. Επιστήμονες από τριαντατέσσερις χώρες πήραν μέρος στο Συνέδριο, είτε ως συνέδριοι εισηγητές είτε ως συνέδριοι παρατηρητές, και με την επιστημονική τους συνέβαλαν στο να προβάλλει εναργέστερα το πρόσωπο του νησιού μας μέσα από τους αιώνες της πνευματικής, της πολιτιστικής, της πολιτικής και κοινωνικοοικονομικής δημιουργίας των κατοίκων του. Όλη αυτή η επιστημονική συμβολή θα χανόταν, εάν η Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών δεν προχωρούσε στην ολοκλήρωση των εργασιών του Β' Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου. Γι' αυτό και το Διοικητικό της Συμβούλιο όρισε Εκδοτική Επιτροπή των Πρακτικών για να προχωρήσει στην έκδοση των εισηγήσεων που είχαν γίνει κατά τις επιστημονικές εργασίες του Συνεδρίου. Την Εκδοτική Επιτροπή των Πρακτικών αποτελούσαν οι Θεόδωρος Παπαδόπουλλος (ως Διευθυντής), ο Στέλιος Χατζηστυλλής (για το Αρχαίο τμήμα), ο Βενέδικτος Εγγλεζάκης (για το Μεσαιωνικό τμήμα), και ο ομιλών (για το Νεώτερο τμήμα). Επιμελήτρια δοκιμίων ορίστηκε η Τάνια Δικαίου-Μιτσιδίου.

Η έκδοση των Πρακτικών άρχισε την επόμενη του κλεισίματος των εργασιών του Συνεδρίου. Ο πρώτος τόμος εκδόθηκε το 1985, με 73 ανακοινώσεις, σε 738 συνολικά σελίδες (574 + 164 πίνακες), του Αρχαίου Τμήματος. Ο δεύτερος τόμος εκδόθηκε το 1986, με 55 ανακοινώσεις, σε 738 συνολικά σελίδες (616 + 122 πίνακες), του Μεσαιωνικού Τμήματος. Ο τρίτος — και τελευταίος — τόμος εκδόθηκε το 1987, με 64 ανακοινώσεις, σε 682 συνολικά σελίδες, του Νεώτερου τμήματος. Συνολικά δημοσιεύθηκαν και στους τρεις τόμους των Πρακτικών του Β' Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου 222 ανακοινώσεις, σε 2.154 σελίδες. Ας σημειωθεί ότι ορισμένες από τις γενόμενες ανακοινώσεις δεν περιλαμβάνονται στους τόμους των Πρακτικών είτε διότι έχουν δημοσιευθεί σε άλλα επιστημονικά περιοδικά προτού εκδοθούν οι τόμοι των Πρακτικών είτε διότι το τελικό κείμενο για εκτύπωση έφθασε στα χέρια των υπευθύνων για έκδοση καθυστερημένα. Ορισμένες από τις μελέτες-ανακοινώσεις δημοσιεύονται στον πανηγυρικό 50ό τόμο του Δελτίου της Εταιρείας Κυπριακών Σπουδών, ο οποίος εκτυπώνεται τώρα και θα είναι έτοιμος εντός του μηνός.

Ο τρίτος τόμος των Πρακτικών του Β' Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου περιλαμβάνει τις ανακοινώσεις του Νεώτερου τμήματος. Στο πρόγραμμα περιλαμβάνονταν 109 ανακοινώσεις, οι δεκαεπτά δεν έγιναν, και από τις 92 γενόμενες δημοσιεύονται στον τόμο οι 64. Ειδολογικά θεωρούμενες οι ανακοινώσεις καλύπτουν ευρύτατο φάσμα επιστημονικών κλάδων, από τη Γεωλογία μέχρι την Οικονομία και από τις ιστορικές μαρτυρίες και πηγές μέχρι και την αγγλική αποικιακή πολιτική. Βασικά ο μελετητής μπορεί να διακρίνει δύο μεγάλες ομάδες εργασιών. Η μία είναι η ομάδα των καθαρά ιστορικών ανακοινώσεων, όχι διότι, βέβαια υπήρξε ιστορικό γεγονός η ανάγνωσή τους αλλά διότι πραγματεύονται θέματα που έχουν άμεση σχέση με την ιστορία του νησιού μας. Στην άλλη ομάδα ανήκουν όλες οι άλλες, οι μη ιστορικές, ανακοινώσεις.

Στην πρώτη ομάδα οι εργασίες των: Νεοκλή Σαρρή, Κωνσταντίνου Νίκα, Στέφανου Ι. Παπαδόπουλου, Constantin Serban, Αικατερίνης Αριστείδου, G. L. Arsh, Γ. Βαλέ-

τα, Ιωάννη Π. Θεοχαρίδη, Α. Κουδουνάρη, Ελένης Αγγελομάτη-Τσουγκαράκη, Σπύρου Λουκάτου, Δημήτρη Σερεμέτη, Παρασκευά Σαμάρα, Πολυχρόνη Ενεπεκίδη, Ε. Θ. Σουλογιάννη, Γεωργίου Σ. Μενάρδου, Πασχάλη Κιτρομηλίδη, Δημήτρη Κιτσίκη, D. J. Delivanis και Γεωργίου Σ. Γεωργαλλίδη, συνολικά 21 εργασίες. Εξετάζονται θέματα καθορισμού χρόνου και είδους εξεγέρσεων κατά των Τούρκων, αναφορές ξένων διπλωματών για την κατάσταση του νησιού, σχέσεις της Κύπρου με το Ελληνικό κράτος, ο αγώνας του 1955-59, η κάθοδος των Επτανησίων στην Κύπρο και οι Κύπριοι της Αιγύπτου, το φαινόμενο του λινοβαμβακισμού στην Κύπρο, ο θεσμός της δραγομανίας στην Κύπρο, τα δημόσια αρχεία της Κύπρου, τα προβλήματα των προσφύγων και το προξενείο της Ραγούζας στην Κύπρο τον 18ον αιώνα, η νέα πολιτική της Ελλάδας κ.λπ.

Στη δεύτερη ομάδα διακρίνουμε αρκετές υποομάδες. Πέντε ανακοινώσεις είναι γλωσσολογικές. Οι Κ. Μηνάς, Μενέλαος Χριστοδούλου, Paolo Stomeo, Κώστας Λεοντίου και η Arlette Roth, συνολικά 5, εξετάζουν την Κυπριακή διάλεκτο από πλευράς φωνητικής και δίνουν ιδιαίτερη προσοχή στα θέματα γλωσσικής αλληλεπίδρασης μεταξύ της Κυπριακής διαλέκτου και άλλων γλωσσών.

Οι Γεώργιος Παπαχαράλαμπος, Αγγλαΐα Παπασπυροπούλου, Samuel Baud-Bovy και Gillian Webster εξετάζουν ενδιαφέροντα θέματα της Κυπριακής Λαογραφίας: ο πρώτος γράφει για τις προλήψεις και τις δεισιδαιμονίες, η Παπασπυροπούλου ασχολείται με την πολυμορφία των φυλαχτών στην Κύπρο, ο Baud-Bovy παραλληλίζει τον Κυπριακό χορό του δρεπανιού με το Carnaval d' Athènes του Bourgault-Ducoudray, και ο Gillian Webster γράφει για τα έθιμα του γάμου στο χωριό Φιλιά.

Σοβαρή ήταν η συμβολή των επιστημόνων που ασχολούνται με θέματα κωδικολογίας και εκδοτικής των χειμένων. Η Πηνελόπη Στάθη εξετάζει το θέμα της ελληνικής μετάφρασης της *Χωρογραφίας* του Στέφανου Λουζινιάν και τα σχετικά σημειώματα του Χρυσάνθου Νοταρά, ο Τριαντάφυλλος Σκλαβενίτης καταπιάνεται με το έργο *Κυπριάς Χαρίεσσα* του Κωνσταντίου αρχιεπισκόπου Σιναίου και αργότερα *Οικουμενικού Πατριάρχη*, ο Θεόδωρος Τζεδάκης εξετάζει το περιεχόμενο του *Περί αλώσεως της Κύπρου υπό των Τούρκων* (1570-71) ποιήματος από κώδικα της Σιναϊτικής Βιβλιοθήκης, ο Hans Eideneier ανιχνεύει τις σχέσεις μεσαιωνικών ποιημάτων με τη νεώτερη Κυπριακή ποίηση, η Βασιλική Σταμάτη καταγράφει τα σχετικά με τα χειρόγραφα έργων του Βικεντίου Δαμοδού στην Κύπρο και ο ομιλών εξετάζει το θέμα *«Χειρόγραφα του Θεοφίλου Κορδυαλέως στην Κύπρο»*.

Μια μεγάλη ομάδα μελετητών και πανεπιστημιακών δασκάλων έδωσε σοβαρές εργασίες πάνω σε ενδιαφέροντα θέματα της Κυπριακής λογοτεχνίας. Οι Κύπρος Χρυσάνθης, Γιάννης Κατσούρης, Μάριος Βύρων Ραΐζης, η Μαρία Μιράσγεζη, ο Ι. Ν. Χατζηφώτης, ο Μιχάλης Πιερχάς, ο Γεώργιος Χ. Κουμάκης, ο Πάτροκλος Σταύρου, ο Γ.Π. Σαββίδης, ο Γιώργος Κεκαγιόγλου και ο Sylvain Bégaud καταθέτουν τα αποτελέσματα των ερευνών των πάνω σε σημαντικά θέματα της Κυπριακής Λογοτεχνίας και ειδικότερα πάνω στις σχέσεις της με σημαντικά ονόματα της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας, όπως είναι λ.χ. ο Καβάφης, ο Καζαντζάκης, ο Σεφέρης κ.ά.

Σε μικρότερες υποομάδες διακρίνουμε τρεις εργασίες οικονομικής φύσης. Ο Χριστοφής Οικονομίδης δίνει την ιστορία του χρήματος στην Κύπρο (1571-1960), ο Γ. Αποστολίδης εξετάζει το ρόλο της γεωργίας στην οικονομική ανάπτυξη της Κύπρου (από το 1878 μέχρι σήμερα) και ο Εύρος Δημητριάδης καταγράφει την πολιτική που ακολούθησε η Κυπριακή Δημοκρατία στο θέμα της εκβιομηχάνισης (1960-1981).

Ο Κρίτων Τορναρίτης και ο Λουκής Γ. Λουκαΐδης καταθέτουν τη συμβολή τους με δύο θέματα νομικής φύσεως.

Με την Κυπριακή δημοτική ποίηση ασχολούνται δύο σοβαροί ερευνητές-επιστήμονες: η Isidora Rosenthal-Kamarinea και ο Roderick Beaton. "Besondere Charakteristika der Zyprischen Volkedichtung" επιγράφεται η ανακοίνωση της πρώτης και "Modern poihitárhdes and Medieval Poetry in Vernacular Greek" του Beaton.

Μεμονωμένες είναι, από απόψεως θεματικής, οι ανακοινώσεις του Θεόδουλου Πανταζή για τη γεωλογία της Κύπρου, της Αναστασίας Κουμπαρίδου για άγνωστη φορητή εικόνα της Παρθένου, ζωγραφισμένη από τον Ιωάννη Κορνάρο του Κρήτα, του Πέτρου Στυλιανού για το θρησκευτικό-βυζαντινό θέατρο στην Κύπρο, και του Θεόδουλου Καλλίνικου για την Κυπριακή παράδοση της Βυζαντινής μουσικής.

Στο τέλος δημοσιεύονται η ομιλία του Θεόδωρου Παπαδοπούλλου, που δόθηκε την 20η Απριλίου 1982 στην ολομέλεια, με θέμα την ανάπτυξη της Κυπριολογίας ως νέου κλάδου στη διεθνή Ιστοριοφιλολογική επιστήμη, και τις περιλήψεις των ανακοινώσεων του Νεώτερου τμήματος που είχαν κάνει, κατά το κλείσιμο των εργασιών του Νεωτέρου τμήματος, οι Κώστας Κύρρης, ο ομιλών και ο Θ. Παπαδόπουλλος. Στη σελίδα 667 δημοσιεύεται το Ψήφισμα, που εγκρίθηκε ομόφωνα από την ολομέλεια των Συνέδρων κατά την τελευταία μέρα των εργασιών του Συνεδρίου, για την προστασία της Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Κύπρου από φυσικές και ανθρώπινες καταστροφές.

Η έκδοση του Γ' και τελευταίου τόμου των Πρακτικών του Β' Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου ολοκληρώνει μια συλλογική προσπάθεια με ξεχωριστή επιτυχία και υπάρχει ως συνεχής επιστημονική μαρτυρία της Κυπριολογίας στο διεθνή επιστημονικό χώρο. Μαζί με τους άλλους δύο τόμους, που εκδόθηκαν το 1985 και 1986 αντίστοιχα, αποτελούν ένα ιδιαίτερα σημαντικό γεγονός, τόσο ως συνέχεια του Α' Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου (Απριλίου 1969) όσο και ως αφετηρία για νέες επιστημονικές κατακτήσεις. Η Εταιρεία Κυπριακών Σπουδών, ως διοργανωτής, και όλα τα άλλα Ιδρύματα και Υπηρεσίες που έχουν συνεργασθεί με το Διοικητικό της Συμβούλιο, το Τμήμα Αρχαιοτήτων, το Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών, η Μορφωτική Υπηρεσία του Υπουργείου Παιδείας, ο Κυπριακός Οργανισμός Τουρισμού, το Ραδιοφωνικό Ίδρυμα Κύπρου, το Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών, η Τράπεζα Κύπρου, η Λαϊκή Τράπεζα και η Ελληνική Τράπεζα, δίκαια μπορούν να υπερηφανεύονται για την εξαιρετική επιτυχία του Β' Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου. Ιδιαίτερα πρέπει να αναγνωρισθεί δημόσια η προσφορά του Ιδρύματος Αναστασίου Γ. Λεβέντη και του Υπουργείου Παιδείας για την επιχορήγηση της εκδόσεως των τριών τόμων του Συνεδρίου, του πρώτου από το Ίδρυμα και των άλλων δύο από το Υπουργείο. Πέρα από την καθαρά επιστημονική παρουσία στο διεθνή πνευματικό χώρο, οι τρεις τόμοι αποτελούν οι ίδιοι ιστορική και πολιτιστική παράδοση του τόπου στο διεθνή επιστημονικό στίβο. Εθνική, παράλληλα προς την επιστημονική, παρουσία είναι η προσφορά της Εταιρείας Κυπριακών Σπουδών, η οποία επιβεβαιώνεται και από την έκδοση των Πρακτικών του Β' Διεθνούς Κυπριολογικού Συνεδρίου. Υπερήφανη, στο τέλος αλλ' ίσως πιο πολύ απ' όλους, πρέπει να είναι η Εκδοτική Επιτροπή των Πρακτικών, με επικεφαλής τον οτρηρό επιστήμονα Θεόδωρο Παπαδόπουλλο. Επέτελεσα έργο μεγάλο και θαυμαστό, ενδυναμώνοντας τον επιστημονικό κλάδο της Κυπριολογίας στο διεθνές επιστημονικό επίπεδο, καθιστώντας την Κυπριολογία ως ξεχωριστό επιστημονικό κλάδο και επιβάλλοντας με ξεχωριστό επιστημονικό κύρος τα Διεθνή Κυπριολογικά Συνέδρια ως ισχυρό αντικατάστατο επιστημονικό διεθνή θεσμό. Το Β' Διεθνές Κυπριολογικό Συνέδριο είναι ήδη διαρκής ιστορία και ασφαλής αφετηρία για το Γ' Διεθνές Κυπριολογικό Συνέδριο.

(Λευκωσία, 8 Φεβρουαρίου 1989)

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΙΩΑΝΝΙΔΗΣ

Κύπρου Χρυσάνθη: «*Δημόδης ιατρική της Κύπρου. Σύμμεικτα*». Έκδοση Ιατρικού Συλλόγου «*Ιπποκράτης*», Λευκωσία 1988, σσ. 172.

Ο γιατρός δρ Κύπρος Χρυσάνθης δεν είναι γνωστός μόνο για την επίδοσή του σ' όλους τους τομείς της λογοτεχνίας (ποίηση, πεζογραφία, θέατρο κ.ά.) αλλά και για μια σειρά μελετών του γύρω από θέματα της καθόλου ελληνικής λογοτεχνίας. Θα μπορούσε κάποιος ν' αναφέρει τις εξής, μεταξύ άλλων, μελέτες του που βγήκαν σε αυτοτελή βιβλία, και που πολύ εκτιμώ:

- α) Δημήτρης Θ. Λιπέρτης, Λευκωσία 1985
- β) Έξι Κύπριοι ποιητές, Λευκωσία 1985
- γ) Μελής Νικολαΐδης, Λευκωσία 1986
- δ) Γλαύκος Αλιθέρσης, Λευκωσία 1986
- ε) Οκτώ ανέκδοτα γράμματα του Γρηγόριου Ξενόπουλου προς τον Αχιλλέα Αιμιλιανίδη, Λευκωσία 1986

Τις μέρες αυτές ο Χρυσάνθης κυκλοφόρησε ακόμα ένα βιβλίο του, τη «*Δημόδη Ιατρική της Κύπρου*». Πρόκειται για μια συναγωγή μελετών του, που είδαν κατά καιρούς το φως της δημοσιότητας σε διάφορα περιοδικά της Κύπρου. Η συγκέντρωσή τους σε τόμο καθιστά τη μελέτη τους πιο προσιτή, δεδομένου ότι αρκετές απ' αυτές είχαν πρωτοδημοσιευτεί προ καιρού σε περιοδικά, που σήμερα μπορεί να είναι απρόσιτα στους πολλούς. Συνολικά ο τόμος φιλοξενεί είκοσι έξι μελέτες, δυο από τις οποίες είναι γραμμένες στα αγγλικά. Εκείνο που είναι σημαντικό στην περίπτωση του βιβλίου αυτού είναι ότι είναι γραμμένο από άνθρωπο που είναι κάτοχος της ιατρικής επιστήμης και που προσπαθεί να μαζέψει υλικό, να το ταξινομήσει και να το ερμηνεύσει από λαογραφικής άποψης, εγχείρημα που αν αναλαμβανόταν από άλλον, μη ειδικό, ίσως ν' αντιμετώπιζε αρκετές δυσκολίες και να υπόπιπτε σε λάθη, που τώρα έχουν αποφευχθεί. Αφήνω που αρκετές λαϊκές ιατρικές συνταγές που διασώζει ο συγγραφέας μπορούν και σήμερα να αξιοποιηθούν κατάλληλα από την επιστημονική τους πλευρά και τονίζω τον πλούτο του λεξιλογιακού υλικού που μπορεί ν' αντλήσει ο ειδικός γλωσσολόγος από το βιβλίο του Χρυσάνθη. Προσωπικά βρήκα πολύτιμες τις μελέτες με τίτλο «*Ονομασίες των οστών του ανθρωπίνου σκελετού*» (σσ. 36-39), «*Οι ονομασίες των νόσων κατά τους Κυπρίους*» (σσ. 40-59). Ίσως, πάλι, οι μελέτες «*Συμβολή στις εμβρυολογικές δοξασίες των Κυπρίων*» (σσ. 71-77) και «*Θηριακά της Κύπρου*» (σσ. 87-106) να ενδιέφεραν αρκετούς επιστήμονες γιατρούς, ενώ δεν υπάρχει καμιά αμφιβολία ότι ένας σχολαστικός λαογράφος θα διάβαζε με μεράκι τις μελέτες «*Συμβολή στη μελέτη των κυπριακών γητειών*» (σσ. 115-121) και «*Έμμετρες κυπριακές γητειές*» (σσ. 122-125) κ.ά. Ειδικό ενδιαφέρον από πλευράς ιστορικής, κοινωνιολογικής και γλωσσολογικής παρουσιάζει η μελέτη με τίτλο «*Ένα καραμανλίδικο κυπριακό γιατροσόφι*» (τουρκόφωνο ελληνικό), που μου θυμίζει, από πλευράς γλώσσας, ποιήματα του ποιητάρη Χ. Μ. Άζινου γραμμένα στα ελληνικά αλλά με λατινικούς χαρακτήρες, για να τα διαβάζουν Τουρκοκύπριοι που μιλούσαν ελληνικά, χωρίς όμως να μπορούν να τα διαβάζουν. Όλες ανεξαιρέτα οι μελέτες του Χρυσάνθη είναι βιβλιογραφικά τεκμηριωμένες και μαζί με παράλληλες μελέτες που έγραψε παλαιότερα ο γιατρός και ιστοριοδίφης Ν. Γ. Κυριαζής τιμούν την κυπριακή βιβλιογραφία στον τομέα της δημόδους ιατρικής.

Θα ήταν παράλειψη αν δεν ανέφερα ότι το σημειώμά μου αυτό είναι αχρείαστο για όσους κατέχουν ήδη το βιβλίο του Χρυσάνθη, γιατί το κείμενο του Χρυσάνθου Κυπριανού «*Η προσφορά του Κύπρου Χρυσάνθη στον τομέα της λαϊκής ιατρικής*» (σσ. 9-11), που επέχει θέση εισαγωγής, είναι πολύ κατατοπιστικό και θέτει τα πράγματα στις ορθές τους διαστάσεις.

Το «Ίδρυμα Γεωργίου και Θέλμας Παρασκευαΐδην» που χορηγεί την έκδοση είναι άξιο συγχαρητηρίων. Η χειρονομία του πολύ εκτιμάται και ευχόμεστε να συνεχιστεί και στο μέλλον σε ανάλογης ποιότητας εργασίες, τόσο από το ίδιο το Ίδρυμα όσο και από άλλους φιλόμους και εραστές των ωραίων και υψηλών. Στο γιατρό Χρυσάνθη, αγαπητό δάσκαλο και εκλεκτό φίλο ευχόμεστε σιδερένια υγεία για συνέχιση του πολισχιδούς έργου του, που τόσο πολύ εκτιμούμε.

δρ. Κ.Γ. ΓΙΑΓΚΟΥΛΛΗΣ

Ο Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ ΚΡΙΝΕΙ ΤΑ ΑΚΟΛΟΥΘΑ ΒΙΒΛΙΑ

Γεωργίου Κ. Ίωαννίδη: «Ο "Οιδίπους Τύραννος" του Σοφοκλέους - Προετοιμασία για τη διδακτική πράξη», Λευκωσία 1988.

Η διδασκαλία αρχαίων τραγωδιών σε μετάφραση στα σχολεία μας πραγματικά παρουσιάζει μερικά προβλήματα. Πρέπει, λοιπόν, ή πείρα πιδ παλιών κι όσο έχουν πειραματιστεί στο θέμα αυτό να ανακοινωθεί σε όσους έχουν κι εϋθύνη τής διδασκαλίας. Τοϋτο και θα τους διευκολύνει και θα έχουν και πιδ καλά αποτελέσματα. Ήξάλλου, ή αρχαία μας τραγωδία είναι τδ κορύφωμα τής ποιητικής μας έκφρασης, πδ ή προσέγγισή της από τδ νεαρό, άκατατόπιστο μαθητή αν γίνει όρθά, τδ μελλοντικό κέρδος γι' αυτόν θάναι μεγαλύτερο. Ήλλά και τδ θέατρο σαν καλλιτεχνικό γεγονός κατέχει έκλεκτή και βαρύνουσα θέση στη ζωή μας και γι' αυτό δ κατατοπισμός μας από τή νεαρή ήλικία θα μās βοηθήσει πολϋ στις έκτιμήσεις μας.

Με βάση τὰ πιδ πάνω διάβασα τδ βιβλίο του Γεώργιου Κ. Ίωαννίδη με ιδιαίτερη προσοχή. Με ενδιαφέρει προσωπικά τδ θέατρο, και λατρεύω τήν αρχαία τραγωδία. Και τδ βιβλίο «Ο Οιδίπους Τύραννος του Σοφοκλέους» (προετοιμασία για τη διδακτική πράξη) τδ αντιμετώπισα με όλη τήν αναγκαία αϋστηρότητα, εφόσον είναι έγχειρίδιο προετοιμασίας, προσέχοντας τὰ σημεία, πδ τονίζονται για τή καλύτερη κατανόηση τών έργων από τδ μαθητή.

Μετὰ τὰ προλογικά πδ καθορίζουν εϋρύτερα τες προθέσεις του συγγραφέα, κοιτάζεται ο μύθος του Οιδίποδα πριν από τους τρεις τραγικούς και γίνονται αναφορές σε προηγούμενα κείμενα (Όμηρικά έπη, έργα Ήσιόδου, Πίνδαρος). Άκολουθεί δ μύθος του Οιδίποδα στους δυο τραγικούς Αίσχύλο και Εϋριπίδη. Ήξετάζεται τέλος ο μύθος του Οιδίποδα στον Σοφοκλή, πδ έγραψε τες τρεις τραγωδίες του Θηβαϊκού κύκλου, τες Ήντιγόνη, Οιδίπους Τύραννος και Οιδίπους επί Κολωνώ. Ήναλύονται μία-μία οι τρεις αϋτες τραγωδίες. Ο συγγραφέας βλέπει ως μία ενότητα τες τρεις τραγωδίες, πδ δίνουν ολοκληρωμένο τδν χαρακτήρα του Οιδίποδα. Και αφού σχολιαστεί ιδιαίτερα δ «Οιδίπους Τύραννος» του Σοφοκλή, έκθέτει δ συγγραφέας τδν τρόπο διδασκαλίας τής τραγωδίας αϋτής από μετάφραση — τδϋτο κι όλας είναι δ στόχος του — με ειδικές αναφορές στις άπόψεις επί του θέματος, πδ εξέθεσε δ εκπαιδευτικός Ήλιος Σπυρόπουλος. Τοϋτο κι' όλας είναι τδ πρακτικό μέρος τής εργασίας αϋτής. Οι ύποσημειώσεις βοηθδν πολϋ όποιοι θέλει να άσχοληθεί πιδ πέρα με τδ θέμα αϋτό.

Ήκδοση Χρ. Ήνδρέου: «Δημήτρης Λιπέρης» (δυο τόμοι) (Παϋλος Παρασκευās και Κωνσταντίνος Γιαγκουλλής)

Τδ μεγαλύτερο έργο τών εκδόσεων Χρ. Ήνδρέου, πδ τδ θεωρώ ανεπανάληπτο με τὰ κυπριακά δεδομένα, κορυφώνεται με τή δίτομη έκδοση «Δημήτρης Λιπέρης», του

κορυφαίου ιδιωματικού λυρικού ποιητή μας. Με την έκδοση μάλιστα αυτή συμπληρώνεται ή προσφορά τῆς Κύπρου στὸν ιδιωματικὸ τομέα, πὸ ἀρχισε μετὴ δίτομη ἐπίσης ἔκδοση «*Βασίλης Μιχαηλίδης*», τοῦ κορυφαίου πάλιν ιδιωματικοῦ ἐπικοῦ ποιητῆ μας. Ἔτσι, τὰ νεοελληνικὰ γράμματα θάχουν τὸ τοπικὸ μας αὐτὸ δημιούργημα, τμῆμα ἀσφαλῶς τοῦ νεοελληνικοῦ πνευματικοῦ κόσμου, ὡς ὑλικὸ πλήρες καὶ φιλολογικὰ σχολιασμένο. Ὁμολογῶ πὼς ἔνοιωσα προσωπικῶς ἓνα εὐτυχισμένο σκίρτημα, με ἀρκετὴ δόση περηφάνειας, ὅταν ἄγγιξα τὴν καθόλα περιποιημένη καὶ εὐπαρουσίαστη δίτομη ἔκδοση «*Δημήτρης Λιπέρτης*».

Ἡ δίτομη αὐτὴ ἔκδοση γιὰ τὸ Λιπέρτη σχολιάζεται ὡς ἑξῆς:-

ΠΡΩΤΟΣ ΤΟΜΟΣ: Παύλου Παρασκευᾶ «Δημήτρης Λιπέρτης», « Ἡ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του». Σύμφωνα μετὴν ὁμολογία τοῦ Παρασκευᾶ ἡ σχετικὴ ἔρευνα γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τοῦ Λιπέρτη κράτησε δυὸ χρόνια. Ἡ ἐργασία αὐτὴ διαιρεῖτε σὲ δυὸ μεγάλα κεφάλαια:

Α) *Τα βιογραφικὰ του (1866-1937)* με ὑποδιαιρέσεις τὶς ἑξῆς: (α) Τὰ πρῶτα χρόνια (γέννηση, καταγωγή, μόρφωση — σ' αὐτὴ τὴν ὑποδιάρεση καὶ τὸ Γενεολογικὸ δέντρο τοῦ Δ. Θ. Λιπέρτη. (β) Ὁ Λιπέρτης στὴ βιοπάλη (πρῶτες προσπάθειες, νέες ἀναζητήσεις — ὅπου καὶ χρονολογικὸς κατάλογος τῶν ἐπαγγελματικῶν του ἀπασχολήσεων. (γ) Τὰ τελευταῖα χρόνια (γιορτὴ γιὰ τὰ ἐβδομηντάχρονά του καὶ ἄλλα. (δ) Ἡ προσωπικότητα τοῦ Λιπέρτη.

Τὸ κεφάλαιο αὐτὸ περιέχει πολλὰ στοιχεῖα, προῖον ἔρευνας, με χαρακτηρισμοὺς, ἀλλὰ καὶ πολλὲς χρήσιμες ἀναφορὲς σὲ πρόσωπα τῆς ἐποχῆς τοῦ Λιπέρτη καὶ τῶν σχέσεών του, ὅπως καὶ παραπομπὲς καὶ παραθέσεις σχολίων κλπ. ἀπὸ ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ. Πολὺ χρήσιμο τὸ «χρονολόγιο» «*Λιπέρτη καὶ ἡ ἐποχὴ του*» πὸ προηγεῖται τῶν βιογραφικῶν.

Β) *Τὸ λογοτεχνικὸ ἔργο τοῦ Λιπέρτη* με ὑποδιαιρέσεις τὶς ἑξῆς:- (α) Ποίηση στὴν πανελλήνια γλῶσσα (Ἡ ἐποχὴ, ποίηση τῆς ἐποχῆς, Σημαντικότεροι ποιητὲς, Οἱ πρῶτες λογοτεχνικὲς προσπάθειες τοῦ Λιπέρτη, Ἡ «Χαλαρωμένη Λύρα», «*Στόνοι*», Πίνακες ποιημάτων τοῦ Δημ. Λιπέρτη στὴν πανελλήνια γλῶσσα). (β) Ποίηση στὸ κυπριακὸ ἴδιωμα (κατάλογος ποιημάτων τοῦ Λιπέρτη πὸ δημοσιεύτηκαν στὴν «Ἐλευθερία», *Τζυπριώτικα Τραούδκια* (τόμος Α') — στιχουργικὴ, θεματολογία, — «*Τζυπριώτικα Τραούδκια*» (τόμος Β') — στιχουργικὴ, θεματολογία — «*Τζυπριώτικα Τραούδκια*» (τόμος Γ') — στιχουργικὴ, θεματολογία — «*Τζυπριώτικα Τραούδκια*» (τόμος Δ') — ποιήματα πὸ πρωτοδημοσιεύτηκαν στὸ περιοδικὸ «*Πάφος*», στιχουργικὴ, θεματολογία — Ποιήματα ἐκτὸς συλλογῶν.

Τὸ κεφάλαιο αὐτὸ ἀρκετὰ φιλολογικὸ, εἶναι ἐπίσης πλαίσιο σὲ ὑλικὸ, παραπομπές, συσχετισμοὺς μετὴ τὶς παράλληλες τότε πνευματικὲς κινήσεις, θεματολογικὲς κατατάξεις καὶ γενικὲς παρατηρήσεις. Ἰδιαίτερα πρέπει νὰ ἐκτιμηθεῖ ἡ μέθοδος.

Γ' *Λαογραφικὰ στοιχεῖα στὰ Τζυπριώτικα Τραούδκια*, ὅπου καταγράφονται με σύστημα τὰ ἑξῆς λαογραφικὰ στοιχεῖα: (α) παροιμίες καὶ παροιμιακὲς φράσεις, (β) θρησκευτικὰ ἔθιμα, (γ) προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες, μάγια καὶ ἑξορκισμοί, (δ) εὐχές καὶ κατάρες.

Στὸ κεφάλαιο αὐτὸ ἐξηγεῖται ἡ σημασία τῶν στοιχείων αὐτῶν καὶ ἀναφέρονται σχετικὲς ἐργασίες τῶν Κυρ. Χατζηγιωάννου καὶ Κ. Πηλαβάκη.

Δ' *Ἡ θέση τοῦ Λιπέρτη στὴν Κυπριακὴ Λογοτεχνία* στο σύντομο αὐτὸ κεφάλαιο ὀρθὰ τοποθετεῖται ἡ ποίηση τοῦ Λιπέρτη.

Τέλος σὲ «Παράρτημα» δημοσιεύεται ὕλικό τῆς ἔρευνας ἀπὸ φακέλλους τοῦ Δημόσιου Ἀρχείου, ἀπὸ τὴν Ἀλληλογραφία τοῦ Λιπέρτη καὶ οἱ περιλήψεις τῶν ποιημάτων ποὺ ἀπάγγειλε στὴν Αἴγυπτο καὶ στὴν Ἀθήνα.

Τὸ «Παράρτημα» αὐτὸ πολὺ βοηθητικὸ γιὰ μελλοντικὸ ἐρευνητὴ. Ταυτόχρονα ἀποτελεῖ καὶ εὐγενικὴ χειρονομία.

Ὁ τόμος κλείει μὲ πίνακες (πηγές, βοηθήματα, εὐρετήρια). Ἄς σημειωθεῖ πὼς πλούσιο φωτογραφικὸ ὕλικό κοσμεῖ τὸν τόμο.

ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΤΟΜΟΣ: Δημήτρη Λιπέρτη: «Ἄπαντα». Τὸν τόμο αὐτὸν ἐπιμελήθηκε φιλολογικὰ ὁ Κωνσταντῖνος Γιαγκουλλῆς, ὁ ὁποῖος ἐπόπτευσε καὶ τὸν πρῶτο τόμο, συζητώντας σημεῖα δύσκολα ἀπὸ τὸ ὕλικό, ἓνα εἶδος ἐπιστημονικῆς βασάνου, πολὺ χρήσιμο γιὰ κάθε ὑπεύθυνη ἐπιστημονικὴ ἐργασία.

Ὁ Γιαγκουλλῆς στὸ «Ἀντὶ προλόγου» συζητεῖ τὴν ἀνομοιομορφία τῶν ποιημάτων τοῦ Λιπέρτη, τὴν ἔλλειψη ἐνιαίας γλώσσας, τὸ πρόβλημα τῆς φωνητικῆς τῶν λέξεων, τὴν ἰδιάζουσα στίξη, τὴν ὁποία ὁ ποιητὴς χρησιμοποιοῦσε γιὰ νὰ γίνετῃ ὀρθὴ ἢ ἀπαγγελία καὶ ἡ ἐκφώνηση, τὴν πηγὴ παροιμιῶν, ποὺ ἀναφέρει ὁ ποιητὴς, τὴ μέθοδο γιὰ τὴ σύνταξη τοῦ γλωσσario καὶ προχωρεῖ σὲ κριτικὸ ὑπόμνημα διορθώσεων.

Ἀκολουθοῦν ἡ δημοσίευση τῶν συλλογῶν τοῦ Δημ. Λιπέρτη. Μετὰ τὰ «Ποιήματα στὴ διάλεκτο — ἐκτὸς συλλογῶν». Ἐπίσης «Ποιήματα ἀφιερωμένα στὸ Δ. Θ. Λιπέρτη» τῶν Γλ. Ἀλιθέρση, Τεύκρου Ἀνθία, Κυρ. Καρνέρα, Ἀργη Κόρακα (παράφραση ποιήματος), Ἄνδρ. Μακπούρα, Λεων. Παυλίδη, Ἀ. Περνάρη, Κύπρου Χρυσάνθη. Πλούσιο τὸ Γλωσσάριο μὲ ἐρμηνευτικὰ καὶ ἔτυμολογικά. Οἱ μελοποιήσεις ποιημάτων τοῦ Λιπέρτη ἀπὸ τοὺς Ἀχ. Λυμπουρίδη, Βάσο Ἀργυρίδη. Τέλος ἀλφαβητικὰ εὐρετήρια. Καὶ ὁ τόμος αὐτὸς κοσμεῖται μὲ φωτογραφικὸ ὕλικό.

Τέλος πρέπει νὰ ἀναφερθοῦν οἱ κατατοπιστικοὶ πρόλογοι τοῦ ἐκδότη Χρ. Ἀνδρέα ποὺ εἶχε τὴν ἔμπνευση καὶ τὴν τολμηρὴ μεταφορὰ στὴν πράξη νὰ ἐκδόσῃ τὸν Λιπέρτη, ὅπως ἔκαμε στὸ πρόσφατο παρελθὸν τὴν ἔκδοση τοῦ Βασίλη Μιχαηλίδη.

Ἡ ἐργασία αὐτὴ τῶν Παύλου Παρασκευᾶ καὶ Κωνσταντῖνου Γιαγκουλλῆ δίκαια ἐπαινεῖται ἀπὸ τοὺς ἐπιστημονικοὺς κύκλους τῆς Κύπρου. Ἀλλὰ δίνεται καὶ τὸ ποιητικὸ ὕλικό μαζεμένο γιὰ νὰ τὸ χαροῦν οἱ ἐπαρκεῖς ἀναγνώστες. Γιὰ ὅσους κοιτάζουν φιλολογικὰ μιὰ ποιητικὴ δημιουργία βρίσκουν στοὺς δυὸ αὐτοὺς τόμους ὑποδειγματικὴ μέθοδο εἰσδύσεως στὸ βαθύτερο κόσμον τοῦ λυρισμοῦ καὶ ἐπιπλέον λύνονται καὶ προβλήματα, ποὺ μπορεῖ νὰ ἐγερθοῦν.

Προσωπικὰ συλλογίζομαι: ὑπεύθυνοι κυβερνητικοὶ ὀργανισμοὶ δὲν ἔχουν κάποιο ἐπίσημο λόγο γιὰ νὰ τιμῆσουν τέτοιες ἐπίπονες ἐργασίες; (Δὲν μιῶ γιὰ τυπικὲς ἀγορές). Λέω, κυβερνητικούς, γιὰτὶ οἱ ἰδιωτικοὶ ἔχουν κι ὄλας δώσει τὸ παρόν τους, ὅπως π.χ. στὴν παροῦσα περίπτωσις ἡ «Ἐταιρεία Κυπριακῶν Σπουδῶν», ποὺ καθιέρωσε, μὲ τὴν εὐκαιρία, εἰδικὸ βραβεῖο γιὰ ἐργασίες τέτοιων φιλολογικῆς φύσεως ἐργασιῶν. Ἀλλὰ καὶ στὸν εὐρύτερο ἑλληνισμὸ πρέπει νὰ γίνουν ἀπὸ ἐπίσημα σώματα συστάσεις γιὰ νὰ προσεχτεῖ τὸ ἔργο αὐτὸ ποὺ ἐπιτελεῖ δίπλα σὲ προηγούμενα ὁ ἐκδοτικὸς οἶκος Χρ. Ἀνδρέου. Ὅπως εἶναι γνωστὸ πρὶν δυὸ χρόνια ὁ «Ἑλληνικὸς Πνευματικὸς Ὅμιλος Κύπρου» ἀπένευε τὸ «Βραβεῖο Γραμμάτων» στὴν ἔκδοση τῶν ἐννιά τόμων «Κύπριοι συγγραφεῖς» κλπ. (ἐκδότῃ Χρ. Ἀνδρέου καὶ ὑπευθύνους τῶν τομέων).

Γιώργη Μανουσάκη: «Χῶροι ἀναπνοῆς» (ἓνα τρίπτυχο) Ἀθήνα 1988

Ἡ ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ Γιώργου Μανουσάκη μὲ τίτλο «Χῶρος ἀναπνοῆς» (ἓνα τρίπτυχο) ἀρχίζει μὲ τὴν ἐνότητα α' Ἐν ἀγρυπνία». Ἡ ἐνότητα αὕτη ἀπὸ 22 σύντομα ποιήματα ἐκφράζει κάποιες καταστάσεις, ὁράματα, στὴ διάρκειά τῆς νύχτας, μὲ μιὰ μεγάλη ποικιλία, τόσο μέσα στὸ προσωπικὸ του κύκλο, ὅσο καὶ ἀντικειμενικὰ στὸν ἄλλο κόσμον. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ συγκίνηση στοὺς στίχους αὐτοὺς, σὲ ὕφος ἀποδεκτὸ στὴν πρώτη ἀνάγνωσι, σὲ σταματοῦν κάποια ἐπίθετα ποὺ δίνουν μιὰ ἐξαιρετικὴ διάστασι στὸ ὑποκείμενον, ἓνα σχεδὸν ὀλάκαίρον κόσμον. Πολλὲς εἰκόνες, πολλὲς καινούργιες ἐκφράσεις. Δίνεται ἓνα δείγμα:-

Ἀναζητώντας μιὰ σταγόνα φῶς
πιέζω μὲ τὰ δάχτυλα τὰ μάτια μου.
Κάτω ἀπὸ τὰ κλειστά μου βλέφαρα
ἀναπνέουσι ψίχουλα ἄστρων
κύκλοι περιστρεφόμενοι, τρέχουσες
σπεῖρες, μακρῶν ἡλίων ἐκρήξεις
σὲ χρώματα ἀπ' τὸ κίτρινο ὡς τὸ ἰώδες.
Τὰ μάτια πονοῦν ἀπ' τὴν πίεσι
μὰ ἐπιμένω. Εἶναι τὸ μόνο φῶς
ποὺ μπορῶ ν' ἀντλήσω
ἀπ' τὸ πηγᾶδι τῆς νύχτας.

Ἡ ἐνότητα «Μνημέες καὶ στιγμὲς» κινοῦνται στὸν ἐρωτικὸν κύκλον, ἀπλᾶ καὶ συγκινημένα, πάλιν μὲ ὠραῖες εἰκόνες καὶ παρομοιώσεις καὶ μέσα σὲ μιὰ ἐλκυστικὴ μουσικὴ.

Κλείει τὸ τρίπτυχον μὲ τὴν ἐνότητα «Καθημερινά». Ἀπὸ ἓνα καθημερινὸ γεγονός, ἀπὸ μιὰ καθημερινὴ συνήθεια (ἀπὸ τὴ σκιά του, ἀπὸ τὸ τρανζίστορ τῶν τυφλῶν, ἀπὸ τὸ ρολοῖ, τὸ σχεδιάσμα μιᾶς φτωχῆς στὸ δρόμον καὶ ἄλλα) δημιουργεῖται ἓνας πίνακας μὲ τίς πνευματικὲς καὶ συγκινησιακὲς προεκτάσεις.

Ποίησι ἀπλῆ ἀλλὰ ποίησι μὲ τὰ ὅλα τῆς.

Πάνος Ἰωαννίδης: «Νικολάου Κέη - δημοσιογράφου «Τρεῖς Παραβολὲς», 1988

Μὲ τὴν δηκτικότητά ὁ Πάνος Ἰωαννίδης τόνισε τὴν ἀθλιότητα στὸν τόπον μας μὲ τὸ βιβλίον του «Νικολάου Κέη - δημοσιογράφου Τρεῖς Παραβολὲς». Χῶρος καὶ χρόνος ἡ τωρινὴ Κύπρος. Ἐπίκεντρο ὁ δημοσιογράφος Νικόλαος Κέη, ποὺ στὰ τελευταῖα, ὅπως ἡ πλειονότητα τῶν Κυπρίων, συμβιβάζεται γιὰ οἰκονομικὰ ὠφέλη καὶ ξεχνάει τὸ τί τοῦ ἐπιβάλλει ἡ συνείδησι, μ' ὅλον ποὺ καὶ τοῦτο τὸ πληρώνει.

Ἡ πρώτη παραβολὴ περιγράφει μὲ τὰ τύπου «φωτογραφίας» διάφορες φάσεις τῆς ζωῆς ἐνὸς ζωγράφου, ποὺ εἶχε τὸ ἀτελιέ του στὸ Κάρμι, συνελήφθηκα κατὰ τὴν τουρκικὴ εἰσβολή, ἔρχεται στὴ Λευκωσία· κάποτε πεθαίνει ὁ πρῶν ἄσματος αὐτός, καλλιτέχνης, στὴν κηδεῖα του ὅμως δόθηκε ἐθνικὸς χαρακτήρας κι' ἤρθαν ὑπουργοὶ κι' ἀντιπρόσωποι πολιτιστικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν ἰδρυμάτων καὶ ἄλλων, ἀποκτήσανε ἀξία τὰ ἔργα του, ποὺ πωλήθηκαν ἀρκετὰ ἀκριβά, ἐνῶ ὅσο ζοῦσε καταπιέστηκε φοβερὰ.

Ἀκολουθεῖ ἡ δευτέρη παραβολὴ ποὺ κάποιος ἀγνωστὸς μεταφέρεται στὴν ἐλεύθερη περιοχὴ. Τᾶχει σχεδὸν χαμένα, μιᾶ γιὰ σκοτωμοὺς ἐκδικητικὸς ἀπὸ κάποιες «φανταστικὲς» συμπεριφορὲς μας, ἔρχονται οἱ ἀράδες τῶν δικῶν τῶν ἀγνωστῶν γιὰ νὰ μάθουν γιὰ τοὺς δικούς τους γίνεται μιὰ σύγκρισι, χωρὶς κανένα ἀποτέλεσμα.

Στὴν τελευταία παραβολὴ περιγράφονται, μὲ πολλὴ μαστοριά, οἱ ἴντριγκες καὶ τὰ παρασκηνιακὰ συμφέροντα σὲ μιὰ ἐφημερίδα. Ὁ δημοσιογράφος Κέη παρ' ὄλη τὴν πανθομολογούμενη προσφορά του στὴν ἐφημερίδα, παραμερίζεται ἀπὸ ἐπιτήδειο συνάδελφο, ἢ γυναίκα του ἐξοργίζεται, πείθεται τοῦτος νὰ παραιτηθεῖ ἐφ' ὅσον τόσο ἀνοιχτὰ προσβλήθηκε, ἀλλὰ κάποιες παραχωρήσεις οἰκονομικὲς κυρίως, ἀλλάζουν τὰ αἰσθήματα τοῦ ἴδιου καὶ τῆς γυναίκας του καὶ ὑποτάσσονται πιά στὴν ἀνάγκη. Ὅμως κάποιες τρομοκρατικὲς ἐνέργειες στοὺς ἄλλου συναγωνιστὲς τὸν καθιστοῦν ὑποπτο στὴν ἀστυνομία.

Ὁ Πάνος Ἰωαννίδης μὲ ὀρθὴ ματιὰ εἶδε τὴν ὄλη μας συμπεριφορὰ στὴν Κύπρῳ σὲ πολλοὺς τομεῖς καὶ τὴν καυστηρίασε μὲ πολὺ ἔξυπνο τρόπο. Ἡ γραφὴ του ἀρκετὰ εὐγενικὴ, μὲ φράση μουσικὴ, συχνὰ μὲ χρῆση ἐκπλήξεων μᾶς ἔδωσε τὶς τρεῖς Παραβολὲς μὲ πολλὴ ἐπιτυχία.

Παναγιώτης Μαστροδημήτρης: «Πρόλογος ρωμαντικῶν μυθιστορημάτων τῆς Ἀθηναϊκῆς σχολῆς» (ἀνάτ). Ἡράκλειο 1988

Ὁ Παν. Μαστροδημήτρης ἐξετάζοντας τὸ ἐλληνικὸ ρωμαντισμὸ τοῦ περασμένου αἰώνα, σχολιάζει τὶς διαφορὲς του ἀπὸ τὸ εὐρωπαϊκὸ σὲ γενικὲς γραμμὲς καὶ στέκεται στὶς θέσεις τῶν δύο πρωτεργατῶν τῆς σχολῆς τοὺς Παναγιώτη καὶ Ἀλέξανδρο Σούτσο, τοὺς φαναριῶτες. Ἐπικεντρώνει τὶς παρατηρήσεις του πάνω στὸ μυθιστόρημα τῶν δύο αὐτῶν ρωμαντικῶν στὸ ἀνάτυπο «Πρόλογος ρωμαντικῶν μυθιστορημάτων τῆς Ἀθηναϊκῆς σχολῆς». Πρὸς τοῦτο συγκρίνει τοὺς προλόγους τῶν δύο μυθιστορημάτων τοῦ Παναγιώτη Σούτσο «Λεάνδρος» (νεανικὸ ἔργο) καὶ «Χαριτίνη» (τὸ τελευταῖο τῆς ὠριμότητος ἔργο) μὲ τὰ κείμενα καὶ διαπιστώνει ἔλλειψη ἀνταπόκρισης στὶς προλογικὲς προθέσεις. Ἐπίσης κοιτάζει τὴ γλῶσσα τοῦ συγγραφέα. Καλύτερη ἀποψη ἐκφράζει γιὰ τὸ μυθιστόρημα «Ἐξόριστος τοῦ 1831» τοῦ Ἀλέξανδρου Σούτσο καὶ σημειώνει τὸν πολιτικὸν χαρακτήρα του. Ἐπὶ πλέον τονίζει τὴν τόλμη του καὶ τὸ σατιρικὸ του χαρακτήρα στὴν ποίησή του. Ὁ συγγραφέας παραθέτει καὶ ἀπόψεις ἄλλων (Δημαράς) καὶ καθορίζει ἐπιδράσεις καὶ μιμήσεις. Ἰδίως στὸ ἔργο τοῦ Παναγιώτη Σούτσο.

Γενικὰ εἶναι μιὰ καλὴ ἐργασία αὐτὴ τοῦ Μαστροδημήτρη φιλολογικὴ, ἀλλὰ ταυτόχρονα προτρέπει γιὰ μιὰ νέα ἐπανετίμηση τῆς Ἀθηναϊκῆς ρωμαντικῆς σχολῆς ὅχι μ' ἓνα ἀπλό χαρακτηρισμὸ, ἀλλὰ μὲ κοίταγμα σὲ βάθος.

Δίνεται δεῖγμα ὁ πολὺ συγκεντρωτικὸς ἐπίλογος τῆς ἐργασίας αὐτῆς:-

Παρακολουθήσαμε τὶς διακηρύξεις τῶν δύο Φαναριωτῶν δημιουργῶν τῆς Ἀθήνας ποὺ διαφωτίζουν καὶ αὐτὲς ἀπὸ ἀρκετὲς ἀπόψεις τὸν ρόλο τους στὴ διαμόρφωση τῆς νεοελληνικῆς πεζογραφίας τῶν μέσων τοῦ 19ου αἰώνα. Καὶ οἱ τρεῖς πρόλογοι τῶν ἰσάριθμων μυθιστορημάτων τους εἶναι πρόλογοι ἔργων «μὲ θέση», δηλαδή μὲ μηνύματα ποὺ ἐκφράζουν τὶς προσωπικὲς ιδέες τῶν συγγραφέων καὶ τὰ γενικότερα κοινωνικὰ αἰτήματα τῆς ἐποχῆς τους. Ὁ Παναγιώτης Σούτσο, μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι ἀπέτυχε ἀπὸ κάθε ἀποψη· δὲν κατόρθωσε οὔτε νὰ ὀργανώσει μιὰ συγκεκριμένη αἰσθητικὴ ἀντίληψη, οὔτε νὰ τὴν συνοψίσει καὶ νὰ τὴν διατυπώσει.

Τούλα Μπούτου: «Στὰ χρόνια τῆς καταχνιάς»

Ἡ ἱστορία τῆς συγγραφέας, τῆς οἰκογένειάς της καὶ τῶν στενῶν φίλων — κυρίως τῶν νεαρῶν — στὰ χρόνια τῆς Κατοχῆς εἶναι τὸ θέμα τοῦ βιβλίου «Στὰ χρόνια τῆς

καταχνιάς» τῆς Τούλας Μπούτου. Μὲ νεανικὴ νοοτροπία καταγράφονται οἱ ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν ἡμέρα τοῦ «'Όχι» ἕως τὴν ἀπελευθέρωση μὲ τὴν ἀνύψωση τῆς Ἑλληνικῆς Σημαίας στὴν Ἀκρόπολη καὶ τὴν πολὺ ἀνθρώπινο κατάληξη μὲ τὸ «ΑΓΑΠΗ», τὸ πολὺ χριστιανικὸ ἀφοῦ συγχωρᾷς τὸν τύραννό σου καὶ μπορεῖς ἀκόμα νὰ τὸν ἀγαπήσεις. Τὰ ἐπεισόδια δὲν ἀποδίδονται μὲ τραγικούς τόνους πρὸς ἐντύπωση, ἀλλὰ γράφονται ἀπλά. Ἡ σύμπνοια στὴν οἰκογένεια φαίνεται καὶ ἀπὸ τὶς πράξεις καὶ ἀπὸ τὴ σχετικὴ εὐαισθησία τοῦ κεντρικοῦ ἥρωα, τοῦ ἀφηγητῆ, ποῦ εἶναι ἡ συγγραφέας. Οἱ χαρακτῆρες τοῦ πατέρα, τῆς μητέρας καὶ τῆς ἀδελφῆς ἀπλοὶ καὶ ἀνθρώπινοι, χωρὶς νὰ φτάνουν σὲ ἀκραῖες (συχνὰ φτιαχτές) καταστάσεις καὶ ἀντιδράσεις. Κάποιες ἐπανόδους σὲ εὐτυχημένο παρελθὸν παίζουν μὲ φυσικὸ τρόπο τὴν παροῦσα δύσκολη κατοχικὴ περίοδο. Ἰπάρχουν ἀκόμα καὶ οἱ περιπτώσεις νόσου, μὲ προσοχὴ καταγραμμένες, ποῦ δίνουν ποικιλία στὴ διήγηση, ανεξάρτητα πὼς κατὰ τὴν κατοχὴ ἦταν συχνὰ ἐπεισόδια καὶ ποῦ ἦταν ἐπὶ πλέον φυσικὸ, νὰ περιληφθοῦν ἀφοῦ ἡ συγγραφέας εἶναι γιατρός καὶ στὰ χρόνια ποῦ ἀναφέρεται πρὸς τὸ τέλος τῆς κατοχῆς, σπούδαζε ἰατρικὴ.

Μὲ ὕφος ἀπλὸ καὶ μὲ συγκινητικὲς ἀνθρώπινες στιγμὲς ἡ συγγραφέας μᾶς μεταδίδει μὲ τὸ μυθιστόρημά της αὐτὸ τὴν τότε νεανικὴ τῆς εὐαισθησία, χωρὶς νὰ κυνηγᾷ ἐκπλήξεις καὶ πρωτοτυπίες, τόσο στὸ ὕφος καὶ στὰ ἐπεισόδια, τὶς ἰδέες καὶ τὶς τάσεις.

Ν. Γ. Νικολάου: «'Αντίλαλοι στὰ Ἐρωτικά τοῦ Κ. Καβάφη»

Ὁμολογῶ πὼς πρώτη φορά συναντῶ αὐτὸ τὸν τρόπο κριτικῆς καὶ σχολιασμοῦ, τὸν ποιητικὸ, ποῦ ὁ γιατρός *Ν. Γ. Νικολάου* χρησιμοποίησε στὸ ποιητικὸ βιβλίο του «'Αντίλαλοι στὰ Ἐρωτικά τοῦ Κ. Καβάφη». Ὁ ποιητὴς σχολιαστής, στοχεύει στὴν καταγραφή (μὲ ποιητικὸ τρόπο) τῆς ψυχολογίας τοῦ Καβάφη στὸν ἐρωτικὸ τομέα τῆς ποιήσεώς του. Πρὸς τοῦτο ἐπιλέγει ἀρκετὰ ποιήματα μὲ τὸ ἐρωτικὸ ὑπόστρωμα, τὰ τοποθετεῖ στὴν ἀριστερὴ σελίδα καὶ δεξιὰ ἀντικρὺ συνθέτει τὰ δικά του ποιήματα ὡς ἀνάπτυξη στὸν παραδοσιακὸ ρυθμὸ. Βέβαια σὲ ὅλες τὶς περιπτώσεις ἐκεῖνο τὸ ἰδιαίτερο ὕφος τοῦ Καβάφη χάνεται. Παίρνω παράδειγμα τὸ ποίημα «θάλασσα τοῦ πρῶτου» καὶ μεταφέρω τὴ σύνθεση τοῦ Νικολάου:-

*Ἐδῶ σταμάτησε ἡ λαγνεῖα
γιὰ νὰ θαυμάσει λίγο φύση
ἢ θάλασσα ὄλο μαγεῖα.
ὁ ἥλιος τρέχει πρὸς τὴ δύση.*

*Μὰ εὐθὺς αἰσθάνεται ἀνία
στὶς ὄχθες βλέπεις κάτι ἀτλάζια
φανταστικὲς του ἀναμνήσεις
ἰνδάλματα ἡδονῆς γαλάζια.*

Νομίζω πὼς ἡ δευτέρη στροφή δὲν ἀποδίδει ὡς σχόλιο τὴ δευτέρη στροφή τοῦ καβαφικοῦ ποιήματος. Γιατὶ ὁ Καβάφης, δὲν αἰσθάνθηκε ἀνία. Ἄλλὰ καὶ στὴν πρόκληση τῆς φυγῆς δὲν ἀποσπάστηκε ἀπὸ τὶς φαντασίες καὶ τὰ ἰδάλματα τῆς ἡδονῆς.

Ἐχω τὴν ἐντύπωση πὼς ἂν ὁ Νικολάου δημοσίευε τὰ ποιητικὰ του συνθέματα χωρὶς τὴν ἀντιπαράθεση μὲ τὰ καβαφικά, θὰ πρόσφερε στὸν ἀναγνώστη περισσότερα. Καὶ ἂς σημείωνε τὸ «καβαφικὲς ἐπιδράσεις στὰ θέματα».

Φρόσω Χατζίνη-Περιτάκη: «Παλλόμενες Ἐλεγείες, Ἀθήνα 1987

Πραγματικὴ ποίηση ἀναδύεται ἀπὸ τοὺς σχεδὸν μονολεκτικούς στίχους τῆς «Φρόσως Χατζίνη-Περιτάκη» στὴν ποιητικὴ συλλογὴ τῆς «Παλλόμενες ἐλεγείες». Τὰ πιὸ πολ-

λά, πολύ σύντομα ποιήματα αναφέρονται στη μάνα — κάποτε ταυτίζεται τούτη με την Παναγία, τὸ σύμβολο τῆς αἰώνιας καὶ παγκόσμιας μάνας. Ἡ ἀναχώρηση στοὺς οὐρανοὺς τῆς μάνας, κυρίως ἡ ἀπουσία καὶ συχνὰ ἡ μνήμη τῆς κυριαρχοῦν μέσα στὶς ἐλεγείες. Τραγικὸ στοιχεῖο δὲν ὑπάρχει στὴν ἔκφρασή της. Ἰσα-ἴσα οἱ εἰκόνες, ὁ γρήγορος ἦχος ποὺ κυλάει, ἡ ἀγάπη, μετατρέπει τοῦτες τὶς ἐλεγείες σ' ἓνα ἀνθισμένο τραγούδι. Νομίζω πὼς τοῦτο ἐν μέρει εἶναι προτέρημα. Ἄν ἡ ἀπουσία καὶ ὁ πόνος τοῦ χωρισμοῦ, μὲ κάποιες οἰκογενειακὲς νοσταλγίες ποὺ ἀναπηδοῦν σὲ ὦρες μᾶλλον ἤρεμες, γίνονται ἓνα ὁμορφο σὲ εἰκόνες μὲ οἰκεῖο μουσικὸ λόγο, ποίημα, ταιριάζει ἕνας ἐπαινος στὸν ποιητὴ ποὺ κατόρθωσε τούτη τὴ μετουσίωση. Βέβαια ἐκτὸς ἀπὸ τὸ κυριαρχικὸ θέμα τῆς μάνας παρεμβάλλονται καὶ μερικὰ ἄλλα μοτίβα (τὸ Πολυτεχνεῖο, τὸ 21, ποὺ εἶναι πολὺ ὠραῖο κλπ) μᾶλλον μὲ διάθεση ἀπλῆς φιλοσοφίας πάνω στὴ ζωὴ.

Δημοσθένης Ζαδὲ: «Τὰ Σονέτα» (σειρὰ δευτέρα) Ἀθήνα 1988)

Ἡ νεοτερικὴ ποίηση δὲν συμπαθεῖ τὸ σονέτο. Ὅχι μόνο γιατί ἀπαιτεῖ τὴν ὁμοιοκαταληξία ἀλλὰ καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους περιορισμούς, συνήθως γιὰ τὸ σαφές, κεντρικὸ θέμα, ποὺ κατὰ βάθος ζητᾷ ἡ στιχουργικὴ αὐτὴ μορφή, ἰδίως τὰ σονέτα παρνασιακοῦ τύπου. Ὡστόσο ἡ ἀγγλικὴ ποίηση καὶ ἡ ἰσπανόγλωσση ἀκόμα δείχνει, συχνὰ καὶ προτίμηση σ' αὐτὸ κι ἂς ἔχει βίο πιὸ πολὺ ἀπὸ πεντακόσια χρόνια.

Προσωπικὰ μου ἀρέσει τὸ σονέτο, γενικὰ τὰ καθορισμένα στιχουργικὰ εἶδη. Μὴν παραξενεύονται οἱ ὀπαδοὶ τῆς νεοτερικῆς ποίησης, γιατί αὐτοὺς τοὺς τάραξε ἡ μανία τοῦ γιαπωνέζικου χάϊκου, ἔστω κι' ἂν μερικοὶ δὲν ἀκολουθοῦν πιστὰ τοὺς στιχουργικοὺς περιορισμούς, ποὺ ἀπαιτεῖ τὸ εἶδος αὐτό. Πάντως τελευταῖα παρουσιάζονται συλλογές σονέτων (Λεόντιος Χατζηκώστας, Τάσος Κόρφης καὶ ἄλλοι). Οἱ συνθέτες τοὺς εἶχαν στὸ παρελθὸν ἐξυπηρετήσῃ τὸ εἶδος αὐτό, ἀλλὰ τώρα ἐπανέρχονται μὲ νέα θέματα.

Ὁ Δημοσθένης Ζαδὲς δὲν ξέρω ἂν δουλεύει καὶ σήμερα τὸ σονέτο, ὡς ἔκφρασή του. Πάντως, ἀπὸ κάποια ἐξωτερικὴ ἀνάγκη, ἴσως διάθεση ἐπανόδου, δημοσίευσε πάλι σονέτα του, ἡλικίας σχεδὸν πέραν τῶν 50 χρόνων, τιτλοφορώντας τὶς ἐπιλογές του αὐτὲς μὲ τὸν ἀπλὸ τίτλο «Τὰ Σονέτα». Τὸ 1986 κυκλοφόρησε τὴν πρώτη σειρὰ. Τώρα κρατᾷμε τὴ δευτέρα σειρὰ (Ἀθήνα 1988), σονέτα ἐπιλεγμένα ἀπὸ 310, ποὺ γραφτήκανε στὸ διάστημα 1935-1949, ὅπως γράφει ὁ ἴδιος στὸ προλογικὸ του σημείωμα.

Τὰ σονέτα τῆς νέας αὐτῆς ἐπιλογῆς ἀνήκουν πάλιν στὸ κλίμα τοῦ συμβολισμοῦ. Σχεδὸν ὅλα (ἓνα-δυὸ δὲν ἔχουν σημασία) εἶναι ἔκφραση προσωπικῶν συναισθημάτων του μὲ κυρίαρχο τὸν «πόνον». Βέβαια, νοιώθει ἀπηχῆσεις σημαντικὲς ἀπὸ τὴν ποίηση τῶν συμβολιστῶν γύρω στὸ '30-40 (ἀλῆτες, Σατάν, Παλιάτσους κλπ. — Φιλύρας, Ἀνθίας καὶ ἄλλοι). Ὅμως σὲ ὅλα νιώθει γνήσια τὴ συγκίνηση τοῦ ποιητῆ. Θέματα ποικίλα, ποὺ ξεκινοῦν συχνὰ ἀπὸ περιγραφὲς τῆς φύσης, ἀπὸ καθημερινὰ γεγονότα ἄμεσα συνδεδεμένα μὲ τὸν ποιητὴ, κάποιες ἀντιδράσεις σ' ἐπαγγελματικὰ περιστατικὰ (Γραφιᾶς — Καρωτάκης). Στὰ πιὸ πολλὰ σονέτα χρησιμοποιεῖται ὁ δημοτικὸς 15σύλλαβος. Ὅλα τὰ σονέτα ἀκολουθοῦν τὸν πετραρχικὸ τύπο.

Ἄγιος Μηνᾶς: «Καὶ 24 οἴκοι εἰς μνήμην του ἀπὸ τὸν Ἀρχιμανδρίτη Λεόντιον Χατζηκώστα

Τὸ φυλλάδιο αὐτὸ τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ, ποὺ ἡ μονὴ του βρίσκεται μεταξὺ τῶν χωριῶν Βάβλας καὶ Κάτω Δρυός, (κοινοβιακὴ μονὴ γυναικῶν) ἔφτασε στὰ χέρια μου, χωρὶς νὰ δηλώνεται πουθενὰ ἂν εἶναι ἀνατύπωση τῆς ἐκδόσεως 1970 τῆς Κερύνειας.

“Όμως ενδιαφέρει τόσο η ιστορία του ‘Αγίου, όσο και η ποιητική σύνθεση του αρχιμανδρίτη Λεόντιου Χατζηκώστα, μόνιμου θεολόγου και πνευματικού σ’ αυτή τή μονή.

Τò φυλλάδιο εξιστορεί σύντομα τὰ τῆς μονῆς καὶ τοῦ βίου καὶ τῶν θαυμάτων τοῦ ‘Αγίου καὶ ἐνδόξου μεγαλομάρτυρος Μηνᾶ. “Όπως κατεγράφεται στὸ σχετικὸ βιογραφικὸ κείμενο, ὁ “Αγιος Μηνᾶς κατάγεται ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο, ἀκολούθησε τὸ στρατιωτικὸ ἐπάγγελμα τὸν τρίτο αἰῶνα μ.Χ. καὶ ἀσπάζεται τὸν χριστιανισμό, ἀπορρίπτοντας τὸ πρόσταγμα καὶ τὴ στρατιωτικὴ στολὴ ὅταν διατάχθηκε νὰ διώξει τοὺς χριστιανοὺς τὸ 296 μ.Χ. Ἀργότερα κατατομήθηκε (11 Νοεμβρίου) γιὰ τὴν ἀφοσίωσή του στὸν Χριστό.

Φιλολογικὸ ἐνδιαφέρον ἀποτελοῦν οἱ Οἴκοι ποὺ συνέθεσε ὁ Λεόντιος Χατζηκώστας, γνωστὸς ποιητῆς καὶ ἄριστος μεταφραστῆς κειμένων ἀπὸ τὴν Ἱερὰ Βίβλο. Ἡ ποιητικὴ αὐτὴ σύνθεση ἀρχίζει μὲ τὸ Κοντάκιον καὶ συνεχίζεται μὲ τοὺς Οἴκους, στοὺς ὁποίους κάθε στίχος ἀρχίζει μὲ τὸ «χαῖρε...». Ἡ σύνθεση βρίσκεται μέσα στὸ βυζαντινὸ — ἐκκλησιαστικὸ κλῆμα.

Ε. Ν. Μόσχος: «Μύρο καὶ δάκρυ» (Δοκίμια καὶ μελετήματα)

Σαφήνεια χαρακτηρίζει τὰ δοκίμια καὶ μελετήματα τοῦ Ε. Ν. Μόσχου, ποὺ περιλαμβάνονται στὸ βιβλίο «Μύρο καὶ δάκρυ». Προσωπικὰ τὰ βλέπω κλασσικὰ μελετήματα, στὰ ὁποῖα δεσπόζουν τὰ ἀποδεικτικὰ δείγματα τῶν θέσεων τοῦ συγγραφέα καὶ ὄχι οἱ συνήθειες ἀοριστολογίες (φιλοσοφικοῦ τάχα τύπου) τοῦ σύγχρονου νεοελληνικοῦ δοκιμίου. Ἀλλὰ καὶ τὰ θέματα, ποὺ ἀπὸ πρώτη ματιὰ μπορεῖ νὰ θεωρηθοῦν πολυειδωμένα ἀπὸ τὸ νεοελληνικὸ φιλολογικὸ λόγο, ἐλκύουν ἀπὸ τὶς πρῶτες κι’ ὅλας παραγράφους, γιὰ τὸ πρόσωπο, ποὺ ἐξετάζεται, ἀντικρύζεται ἀπὸ μιὰ ἄλλη γωνιὰ ἢ ἀποδεικνύεται ἢ τρέχουσα ἀποψη μὲ σαφῆ δείγματα, ποὺ σχολιάζονται, ἢ συμπληρώνονται ἀπὸ νέα εὐρήματα (ἐπιστολές, ὁμολογίες ἄλλων κλπ).

Στὸ μελῆμα « Ὁ Κωστής Παλαμᾶς καὶ οἱ ἐπιστημονικὲς ἀναζητήσεις», πολὺ ἐνδιαφέρον, δείχνονται οἱ τάσεις, ἡ εὐλιχνεία καὶ οἱ ἀναζητήσεις τοῦ Παλαμᾶ σχετικὰ μὲ τὶς ὑλιστικὲς θεωρίες τοῦ περασμένου αἰῶνα, ἀλλὰ ταυτόχρονα ἀποκαλύπτεται σὲ ἡμᾶς, τοὺς μὴ εἰδικούς, ἡ φυσιογνωμία τοῦ Ἰωάννη Σκαλτσούνη. Καὶ πραγματικὰ συλλογίζεσαι τὴν ταραχὴ τῶν χρόνων ἐκείνων καὶ τὸν ἀντίκτυπὸ τῆς στὸν νεοελληνικὸ κόσμο. Ἐνδιαφέρον μελῆμα, σὰ νᾶναι λίγο συνέχεια τοῦ ἀντιὑλιστικοῦ πνεύματος τοῦ περασμένου αἰῶνα, θεωρῶ τὸ «Ὁ Ἐρνέστος Ρενὰν καὶ οἱ Ψυχάρηδες». Σ’ αὐτὸ βεβαιώνεται ἡ στροφή πρὸς τὸν χριστιανισμό τοῦ Γιάννη Ψυχάρη καὶ τοῦ γιοῦ του Ἐρνέστου καὶ ἡ ἀπομάκρυνση πιά ἀπὸ τὴν ὑλιστικὴ στάση τοῦ Ρενὰν. Πολὺ σωστὰ ὁ Μόσχος ἐξηγεῖ τὴν ἐπιθετικὴ στάση τοῦ Πῶλ Κλωντέλ ἐναντίον τοῦ Βικτ. Οὐγκώ. Κάποια ἐπιφύλαξη ὑπάρχει γιὰ τὸν... χριστιανισμό τοῦ Καβάφη στὸ μελῆμα « Ἡ χριστιανικὴ μαρτυρία στὸ ἔργο τοῦ Καβάφη». Πολὺ ὑλικὸ μαζεμένο πρὸς ἀπόδειξη τῆς πίστεως τοῦ Καβάφη, ἀλλὰ παραμένουν οἱ ἀμφιβολίες. Ἡ θέση τοῦ Μόσχου γιὰ τὸν Ἰωάννη Πολέμη στὸ κείμενο « Ἰωάννης Πολέμης, ἡ λησμονημένη ποιητικὴ μας παράδοση» καὶ ὀρθὴ εἶναι καὶ ἐπαναφέρει κατὰ κάποιον τρόπο στὴν ἐπικαιρότητα τὸν ἐλάσσονα αὐτὸ ποιητῆ. Ἐπὶ πλέον ἐρμηνεύει τὴ συμπεριφορὰ ὀρισμένων ἐποχῶν ἔναντι τῶν ἐλασσόνων ποιητῶν (γιατὶ ὄχι καὶ πρωτοστατούντων;) Στὰ μελετήματα γιὰ τὴ θρησκευτικὴ φύση τοῦ Σικελιανοῦ καὶ ὡς ποιητῆ τοῦ πολέμου δίνεται πλούσιο ἀποδεικτικὸ ὑλικό, τόσο ἀπὸ τὴν ποίησή του ὅσο καὶ ἀπὸ τὸ δοκίμιο τοῦ λευκαδίτη αὐτοῦ ποιητῆ. Ἀλλὰ συγκινητικὰ εἶναι τὰ δυὸ μελετήματα γιὰ τὴν ποίηση τοῦ Τ. Κ. Παπατσώνη. Ἰδιαίτερα πρέπει νὰ προσεκτεῖ σ’ αὐτὰ ἡ ἀνεπηρέαστη στάση τοῦ Μόσχου στὴν τοποθέτηση τοῦ ποιητῆ στὸ χωρὸ τῆς Ὁρθοδοξίας.

Τρία μελετήματα, κατὰ τὴ γνώμη μου σφαιρικά καὶ στὴ συντομία τους ἀκόμη, ξεχωρίζουν μὲ γενικὴ σημασία: ὁ *I. Μ. Παναγιωτόπουλος*, ὁ *Θ. Ξύδης* καὶ ἡ *Αὔρα Θεοδωροπούλου*. Καὶ τὰ τρία εἶναι κριτικὰ μελετήματα μὲ τοποθέτηση στὸ νεοελληνικὸ χῶρο τῶν προσώπων ποὺ ἐξετάζουν, ἀναφέρονται σὲ ὅλο τὸ φάσμα τῆς δουλειᾶς τους καὶ ἀξιολογοῦνται.

Γενικὰ ἡ δουλειὰ αὐτὴ τοῦ Μόσχου καὶ ὕφος ἔχει καὶ ἦθος, κρίνει, τοποθετεῖ, πληροφορεῖ, φέρνει τὰ ξεχασμένα στὴν ἐπικαιρότητα καὶ ἀποδίδει δίκαια δίκαιους ἐπαίνους σὲ καίρια ὀνόματα τῆς λογοτεχνίας μας κυρίως.

Ἄνδρέας Ἀγαθοκλέους: «*Ἐν Ἐρημίαις πλανώμενοι*»

Ὁ πᾶτερ Ἄνδρέας Ἀγαθοκλέους μὲ χαρακτηριστικὴ τὴν «εὐωδία τῆς πίστεως» διηγεῖται μὲ παλμὸ τὸ βίο καὶ τὴν πολιτεία μερικῶν ἀνδρῶν ποὺ ὑπηρετήσαν μὲ εἰλικρίνεια τὸν Θεὸ καὶ τὸν ἄνθρωπο. Ἀσφαλῶς, καὶ στὴ σημερινὴ κοινωνία μας ὑπάρχουν ἄνθρωποι θρησκευτικὰ ἐμπνευσμένοι ποὺ ἔχουν τὸ ψυχικὸ σθένος νὰ μᾶς θυμίζουν μὲ τὸ λόγο καὶ τίς πράξεις τους τίς ὑψηλές ἀλήθειες τῆς ζωῆς. Ὡστόσο, μερικὰ ἀναγνώσματα ποὺ δὲν διαποτίζονται ἀπὸ τὸ πάθος τῆς καταλαλιᾶς ἢ τῆς μανίας τῆς ἐπιδείξεως, ἀλλὰ ἀπλῶς ἐκθέτουν καὶ ἐξιστοροῦν πῶς μερικοὶ ἄνθρωποι ἔφτασαν σὲ σημεῖο ἀνθρωπίνως δυνατὸ νὰ πλησιάσουν τὸ θεῖο,μποροῦν νὰ μᾶς ἐκθέσουν σειρὰ ἀλήθειες μὲ τὸν ἀπλὸ τρόπο, νὰ μᾶς συντίσουν λίγο-πολύ, νὰ μᾶς ἀναγκάσουν νὰ σκεφτοῦμε λίγο πιὸ πάνω ἀπὸ τὰ καθημερινὰ καὶ τίς συναλλαγές. Ἀκριβῶς τοῦτο ξεχώρισα στὶς διηγήσεις τοῦ πατρὸς Ἄνδρέα Ἀγαθοκλέους στὸ σύντομο βιβλίον του «*Ἐν Ἐρημίαις πλανώμενοι*».

Στὸ βιβλίον αὐτὸ διαβάζουμε ἐμεῖς οἱ μὴ εἰδικοί, βίους καὶ πολιτείες ἀγνώστων μας θεοπνεύστων ἀνδρῶν, τοὺς διάφορους στάρτες τῆς Ρωσικῆς γῆς, ἀλλὰ καὶ δικούς μας σὰν τὸν Ἅγιο Νεκτᾶριο καὶ ἄλλους. Ὅμως σ' αὐτὲς τίς διηγήσεις περιλαμβάνονται ἐξαίρετα κομμάτια πραγματικῆς θρησκευτικότητος. Ἄν τώρα ἡ ἀναχώρηση ἀπὸ τὴν τρέχουσα κοινωνία, στὴ σημερινὴ μας ἐποχὴ βοηθεῖ καὶ τὸν συνάνθρωπο δὲν μπορῶ νὰ τὸ ἐνοήσω μὲ τὸ σημερινό, βέβαια, τρόπο σκέψεως. Νομίζω πῶς εἶναι μᾶλλον ἀτομικὴ ὑπόθεση, σεβαστὴ, ἀλλὰ χωρὶς κοινωνικὸ ἀντίκρουσμα ὅπως τὸ ἀπαιτεῖ ἡ θρησκεία μας καὶ τὸ ἔπραξε ὁ Χριστὸς στὴ ἀνθρώπινη ιδιότητά του.

Πάντως τὸ βιβλίον αὐτὸ τοῦ πατρὸς Ἀγαθοκλέους συχνὰ σοῦ δίνει ἀνατάσεις.

Κ. Π. Δεμερτζή: «*Τὸ περιοδικὸ «Ἐθνικὴ Ἀγωγή» τοῦ Γ. Δροσίνη*»

Ἡ βιβλιογραφικὴ παρουσία τοῦ Κ. Π. Δεμερτζή: «*Τὸ Περιοδικὸ «Ἐθνικὴ Ἀγωγή» τοῦ Γ. Δροσίνη*» εἶναι ἡ τρίτη ἐργασία τοῦ βιβλιογράφου, ποὺ κυκλοφορεῖ ὁ «*Σύλλογος πρὸς Διάδοσιν Ὁφελίμων Βιβλίων*». Προηγήθηκα τῆς ἐργασίας αὐτῆς βιβλιογραφία τοῦ περιοδικοῦ «*Ἡ Μελέτη*» τοῦ Συλλόγου πρὸς Διάδοσιν Ὁφελίμων Βιβλίων καὶ τὸ «*Ἡμερολόγιον τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος τοῦ Γ. Δροσίνη*».

Ἡ παρούσα βιβλιογραφικὴ παρουσίαση, ὑψηλοῦ ἐπιπέδου καὶ ἐνδιαφέροντος ὅπως οἱ δυὸ προηγούμενες, καταγράφει τὰ 765 λήμματα ἄρθρων τοῦ περιοδικοῦ καὶ συχνὰ δίνει περιλήψεις ἐκείνων ποὺ θεωρεῖ ὁ βιβλιογράφος πῶς ἔχουν πιὸ πολὺ ἐνδιαφέρον. Ἀρχίζει ἡ ἐκδοσις ἀπὸ τὸ τόμο Α' (1898): πρῶτα τὸ «*Περιοδικὸν*» καὶ δεῦτερα «*Τὸ Δελτίον τῆς «Ἐθνικῆς Ἀγωγῆς» μὲ τὰ διάφορα ἐκπαιδευτικῆς φύσεως κείμενα, πληροφορίες, σχόλια, κλπ. Τὰ ἴδια ἐπαναλαμβάνονται στὸν Τόμο Β' (1899). Στὸν Τόμο Γ' (1900). Στὸ Τόμο Δ' (1901) καὶ στὸ «*Δελτίον τῆς «Ἐθνικῆς Ἀγωγῆς» ἀναδημοσιεύεται ὁ ἔμμετρος χαριετισμὸς τοῦ Κωστῆ Παλαμᾶ.**

«Καλῶς μᾶς ἤρθατε, παιδιά! Στὴν Κύπρο τὴν ἀέρινη στὴ Μακαρία γῆ...».

τὸν ὁποῖο ἀπάγγειλε ὁ Ἐθνικός μας Ποιητὴς στὸν «Παρνασσό» ὅπου δεξιωθῆκανε καὶ Κυπρίους ποὺ ἤρθαν στὴν Ἀθήνα γιὰ τὴν Κυπριακὴ Ἐκθεση στὸ Ζάππειο Μέγαρο. Στὸν Τόμο Ε' (1902) καὶ στὸ Δελτίο του ἀναδημοσιεύεται ἡ μετάφραση τοῦ Δημ. Σάρρου ἀπὸ κυπριακὴ ἔφημερίδα, ποὺ ἔκαμε γιὰ τὸν ἕκτον ὁμηρικὸ ὕμνο πρὸς τὴν Ἀφροδίτη. Στὸν Τόμο Στ' (1903) συνεχίζεται ἡ ἴδια διαίρεση ὅπως καὶ στοὺς προηγούμενους τόμους. Μιὰ δευτέρη περίοδος ἀκολουθεῖ μ' ἓνα τόμο (1904) στὸν ὁποῖο ξεχωρίζει «*Ἡ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολῆ - Σύντομη ἱστορικὴ ἔκθεση*».

Μετὰ τὸ κύριο αὐτὸ σῶμα τῶν λημμάτων τῶν ἄρθρων δημοσιεύονται Πίνακες: α) συγγραφεῖς καὶ μεταφράσεις τῶν ἄρθρων, β) εὐρετήριο τῶν ἄρθρων γ) εἰκόνες (κατὰ τόμους).

(Σὲ εἶδος προπαρτήματος καταγράφονται οἱ «παλαιότερες ἐκδόσεις» (καὶ ἄλλες τοῦ «Συλλόγου πρὸς Διάδοσιν Ὀφελίμων Βιβλίων» ποὺ ἱδρυσε ὁ Δ. Βικέλας).

Ἡ ἐργασία αὐτὴ τοῦ Δεμερτζῆ, πολὺ διαφωτιστικὴ γενικὰ, ἔχει ἐπιπλέον γιὰ μᾶς τοὺς Κυπρίους καὶ ἓνα ἄλλο ἐνδιαφέρον. Τρία ὀνόματα Κυπρίων συνεργατῶν τῆς Πολυξένης Λοϊζιάδου, τῆς Ἑλένης Χρίστου, καὶ τοῦ Κύριλλου Παυλίδη, δίνουν ἓνα ἀξιόλογο γιὰ τὰ χρόνια ἐκεῖνα παρὸν καὶ ὁ βιβλιογράφος ξεχωρίζει τὸν λόγο τους καὶ δίνει σὲ περιλήψη τὰ θέματά τους. Ἐπιπλέον ἐνδιαφέρουν ἐμᾶς τοὺς Κυπρίους καὶ διὸ ἐργασίες τοῦ Μιχ. Βολονάκη, γυμνασιάρχης τοῦ «Παγκύπριου Γυμνασίου», πάνω σὲ ἐκπαιδευτικὰ θέματα.

Θὰ μεταφέρουμε ἐδῶ τὶς «περιλήψεις» ἀπὸ τὶς ἐργασίες τῶν Κυπρίων, μιὰ κι εἶναι δυσεῦρετη στὴν Κύπρο οἱ τόμοι τῆς «Ἐθνικῆς Ἀγωγῆς». Καὶ πρῶτα τὴν τοῦ Κύριλλου Παυλίδη (διδασκάλου = Ἀντιπροέδρου τοῦ ἐν Λευκωσίᾳ Θρησκευτικοῦ Συλλόγου «Ἡ Ὁρθοδοξία»): ἐλάττωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀγραμμάτων».

Γιὰ τὴν ἐλάττωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀγραμμάτων προτείνει ὁ σ. «τὸ σύστημα τῶν νυκτερινῶν σχολῶν διὰ τὸ ἀνδρικὸν γένος, καὶ τὸ τῶν Κυριακῶν Σχολείων διὰ τὸ θῆλυ». Καὶ ἀναφέρει δύο παραδείγματα: Γιὰ τὸ πρῶτο γράφει:

«Ἐἶχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἱδρῦσω μετὰ δύο φιλοτίμων νέων τῶν κ.κ. Κ. Β. Καρατζᾶ καὶ Ν. Β. Καρατζᾶ κατὰ τὸ 1984 ἐν τῇ πόλει Κυρηνείας τὴν πρώτην καὶ μόνην τότε ἐν Κύπρῳ Νυκτερινὴν Σχολήν, καὶ εἶδον ἐν τῇ πράξει τὰ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν θρησκευτικὴν, ἔθνικὴν καὶ κοινωνικὴν θαυμάσια ἀποτελέσματα τοῦ συστήματος τούτου».

Καὶ γιὰ τὸ δεῦτερο σημειώνει:

«Ἦδη ἐν Λευκωσίᾳ τὸ ἀξιόλογον θρησκευτικὸν Σωματεῖον «Ἡ Ὁρθοδοξία» τοῦ ὁποίου ἔχω τὴν τιμὴν νὰ διατελῶ ἀντιπρόεδρος προεδρεύοντος τοῦ Πανοσιολογιωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Κυρίου Φιλοθέου, συντηρεῖ ἀπὸ τετραετίας ἀξιόλογον Νυκτερινὴν Σχολήν ἐξατάξιον, ἐν ἣ φοιτῶσιν ὑπὲρ τοὺς 100 μαθητὰς πάσης τάξεως καὶ ἡλικίας 10-45 ἐτῶν, διδάσκουσι δὲ τακτικῶς τέσσαρες φιλότιμοι διδάσκαλοι μὲ τέλειον πρόγραμμα, τῇ πρωτοβουλίᾳ δὲ τοῦ Σωματείου ἱδρύεται ὁσονούπω καὶ τακτικὸν Κυριακὸν Σχολεῖον».

Καὶ τέλος τὴν τῆς Ἑλένης Χρίστου (διευθύντριας τοῦ Παρθεναγωγείου Λευκωσίας καὶ τοῦ Διδασκαλείου αὐτοῦ): «Ἡ Γυναικεῖα Ἀγωγή καὶ ἡ μεταρρυθμίσις τοῦ προγράμματος τῶν Παρθεναγωγείων»:-

Στὸ ἄρθρο ἐξετάζονται τὰ ἐξῆς μέρη: Ἀγωγή ἐν τῷ οἴκῳ. Ἀγωγή ἐν τῷ νηπιαγωγείῳ. Ἀγωγή ἐν τῷ Σχολείῳ καὶ Μεταρρυθμίσεις.

Γενικὰ αὐτὴ ἡ βιβλιογραφικὴ παρουσίασις τοῦ Δεμερτζῆ εἶναι ἰδιαίτερα πρότυπη μὲ τὶς περιλήψεις ἐργασιῶν.

Νικολάου Γ. Νικολάου: «*Άνθος και Βακτηρία*

Βασικό μοτίβο στην ποιητική συλλογή του Νικολάου Γ. Νικολάου «*Άνθος και Βακτηρία*» είναι η αντίθεση νιότης και γερατιών, τὸ λέει κι' ὅλα ὁ τίτλος: ἄνθος ἡ νιότη, βακτηρία τὰ γερατιά. Μὲ ἀπλούς στίχους, τῆς παραδοσιακῆς τεχνοτροπίας, μὲ εἰλικρίνεια καὶ καθημερινὲς εἰκόνες μὲ κάποιους ἤχους τῆς ὑπαίθρου, ὁ ποιητὴς διεκτραγωδεῖ τὰ γεράματα, ὅπου οἱ ἀναμνήσεις τῆς νιότης, τῶν παλιῶν ἐρώτων καὶ οἱ ἀνοιξίαι μὲ ὅλη τὴ χάρη τους.

Φαίνεται ὅμως πῶς μερικὰ γεγονότα μίλησαν στὸν ποιητὴ, ὅπως ἡ «*Ἐπιστροφή*» ὅπου ἡ γραμμὴ Ἄττιλα χαρακτηρίζεται ὡς «*παράνομη γραμμὴ ντροπῆς*», τὰ ἐπεισόδια τῆς Νότιας Ἀφρικῆς, ἡ Κατεχόμενη Κύπρος. Πάντως ὁ ἔρωτας, ἡ νιότη, τὰ φοβερά γερατιά κρατοῦν τὸ ποιητικὸ βάρος τῆς συλλογῆς «*Άνθος και Βακτηρία*». Στιχογραφικὰ ὑπάρχουν ὁ ἐλεύθερος στίχος, ὁ παραδοσιακὸς κι' ἕνα σονέτο σὲ δεκαπεντασύλλαβο. Τὸ ποίημα «*Ἄν δεῖς*» μιλά πολὺ:-

*Ἄν δεῖς ἕνα παιδί να παίζει,
χαρούμενο και ευτυχισμένο,
χαμογέλασέ του.*

Εἶναι ἡ ἀνοιξή σου, που ξανάρθε.

*Ἄν δεῖς, μὲς' στο λιοπύρι, ἕνα παλικάρι
να σκαρφαλώνει σ' ἕνα δέντρο,
χαμογέλασέ του.*

Εἶναι το καλοκαίρι σου, που πέρασε.

*Ἄν δεῖς το δέιλι, κάποιον να περπατά,
λίγο σκυμμένος, μὲς' στη βροχή,
αποχαιρέτα τον.*

Εἶναι το φθινόπωρό σου, που φεύγει δακρυσμένο.

*Ἄν δεῖς, το σούρουπο, ἕνα γέροντα
να περνά αγκομαχώντας, μὲς' στο χιονόβροχο,
μη κλάψεις.*

Εἶναι ο χειμώνας σου...

ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Εὐάγγελος Μόσχος: «*Θέματα καὶ Μορφές*»

Ἀπὸ τίς ἀγλαότεχες ἐκδόσεις τῶν «Φίλων» κυκλοφόρησε πρόσφατα ἕνας πολυσέλιδος τόμος, ἡ τελευταία πνευματικὴ προσφορά τοῦ νέου διευθυντῆ τῆς «*Νέας Ἐστίας*» κ. Εὐάγγελου Μόσχου. Τίτλος τοῦ βιβλίου «*Θέματα και μορφές*» καὶ ὑπότιτλος «*Ἀνιχνεύσεις Ἱστορίας, Λογοτεχνίας καὶ Κριτικῆς*». Καθὼς θὰ ἐξηγήσει σ' ἕνα μικρὸ προλογικὸ σημείωμα καὶ ὁ συγγραφέας, στὸν τόμο αὐτὸ συγκεντρώθηκαν μελετήματα καὶ μικρότερα δοκίμια ἀναφερόμενα σὲ λογοτέχνες καὶ δημιουργοὺς, ἢ σὲ θέματα καὶ σὲ μορφές τοῦ πνεύματος καὶ τῆς πολιτικῆς, τὰ ὅποια γράφτηκαν μὲ διάφορες εὐκαιρίες. Οἱ εὐκαιρίες αὐτὲς ἐπισημαίνονται στίς τελευταῖες σελίδες τοῦ βιβλίου στὰ πλαίσια ἑνὸς βιβλιογραφικοῦ σημειώματος. Μιὰ ἐπέτειος, ἡ ἕνας θάνατος, ἕνα πνευματικὸ σμπόσιο, μιὰ ἀναδρομὴ ἢ μιὰ νοσταλγικὴ ἀναπόληση, ἀποτελοῦν τὴν ἀφετηρία καὶ τὴν ἀφορμὴ γιὰ μιὰ γοργότερη ἢ διαρκέστερη περιδιάβασή του στὸ χῶρο τῆς ἱστορίας, τῆς Λογοτεχνίας καὶ τῆς Κριτικῆς. Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ κείμενα τοῦ βιβλίου αὐτοῦ δημοσιεύτηκαν σ' ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ (κυρίως στὴ «*Ν. Ἐστία*») καὶ παρουσιάζονται πλέον στὴν ὀριστικὴ τους μορφή γιὰ νὰ ζήσουν συγκεντρωμένα τὴ μονιμότερη

ζωή του βιβλίου. Μιά συνέντευξη του συγγραφέα συμπληρώνει σε «επίμετρο» τὰ δοκιμιακά κείμενα.

Στὸ πρῶτο μέρος τοῦ βιβλίου μὲ τὸν γενικό τίτλο «ΘΕΜΑΤΑ» προτάσει τὸ ἐκτεταμένο καὶ τόσο περιεκτικό ἀθηναϊολατρικό του δοκίμιο: «ἢ Ἀθήνα στὴ Νεοελληνικὴ ποίηση». Γράφτηκε μὲ τὴν εὐκαιρία των 150 χρόνων τῆς πόλης ὡς πρωτεύουσας τοῦ Ἐλευθέρου Ἑλληνικοῦ Κράτους. Ἀπὸ τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1834 ἀρχίζει ἡ καινούρια ζωὴ τῆς Ἀθήνας καὶ διαμορφώνεται σὲ νέα πόλη μὲ μεγαλεπήβολα πολεοδομικά σχέδια διαπρεπῶν πολεοδόμων τῆς ἐποχῆς, δικῶν μας καὶ ξένων. Ἔως ὅτου φτάνουμε πλέον στὴ σημερινὴ Ἀθήνα τὴν τόσο ἀγαπημένη ἀλλὰ καὶ τόσο κακοπατημένη πολιτεία.

Ἀκολουθεῖ μιὰ διεξοδικὴ ἀναφορὰ στοὺς ποιητὲς ποὺ τραγούδησαν τὴν «ἰοστέφανη» πολιτεία. Ὁ Παράσχος, ὁ Παπαρρηγόπουλος, ὁ Καρασούτσας, ὁ Παλαμᾶς, ὁ Πολέμης, ὁ Πορφύρας, ὁ Σιγούρος, ὁ Γιοφύλλης καὶ ἄλλοι πολλοὶ θὰ ἀφιερῶσουν θερμοὺς στίχους στὴν Ἀθήνα. Εἶναι νὰ θαυμάζει κανεὶς τὴν φιλολογικὴ ἐνημέρωση τοῦ κ. Μόσχου. Κανένα ἀπὸ τὰ παλιὰ ὀνόματα τῶν ὑμνητῶν δὲν τοῦ ξεφεύγει.

Ἀκολουθεῖ τὸ κείμενό του γιὰ τὸ «Χρονογράφημα τῆς Διαπλάσεως». Ἐνα χρονογράφημα ποὺ χαρακτήρισε μιὰν ἐποχὴ, καλλιέργησε λογοτεχνικὲς ροπὲς καὶ ἔτερψε με τὴν περιεκτικότητά του καὶ τὶς πνευματικὲς του οὐσίες ἀρκετὲς γενιὲς ἑλληνόπουλων. Τὸ χρονογράφημα αὐτὸ γραφόταν συνεχῶς, κάθε ἐβδομάδα ἀπὸ τὸ 1895 ἕως τὸ 1948 ποὺ ἔκλεισε ἡ Διάπλαση, ἐνῶ ἡ ζωὴ της, ὅπως ξέρουμε εἶχε ἀρχίσει τὸ 1879.

Μιὰ ἄλλη ἐνδιαφέρουσα μελέτη τοῦ βιβλίου αὐτοῦ ἔχει τὸν τίτλο «Τὸ θρησκευτικὸ βίωμα στὴ μεταπολεμικὴ μας ποίηση» καὶ καλύπτει τὴν περίοδο 1945-1985. Καὶ πάλι οἱ ἀπαριθμήσεις προσώπων εἶναι διεξοδικές. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ποιητὲς αὐτοὺς εἶναι ἀποκλειστικὰ θρησκευτικοί, καὶ ἀρκετοί, οἱ περισσότεροι, ἀπλῶς θρησκευόμενοι. Ἀναφέρουμε τὸν Παπατσῶνη, τὴν Μελισσάνθη, τὸν Βερίτη ποὺ πέθανε στὰ 33 χρόνια του, τὸν Μπολέτση, τὸν Βαφόπουλο, τὴν Αἰλιανοῦ, τὴν Βότση, τὸν Καχριμάνη, τὸν Τυπάλδο, τὸν Παπαδίτσα, τὸν Πάσχο, τὸν Παυλέα. Πρόκειται γιὰ ἕνα μελέτημα ποὺ ἀναβλύζει ἐλληνορθόδοξο ἦθος καὶ ὑψηλὴ θρησκευτικότητα.

Στὴ συνέχεια παρακολουθοῦμε τὸν συγγραφέα στὸ μελέτημά του γιὰ τὶς «Γαλλικὲς ἐπιδράσεις στὰ Νεοελληνικὰ Γράμματα». Καὶ πάλι ὁ ἀναγνώστης χαίρεται τὴν ἐμβρίθεια τοῦ μελετητῆ, καὶ τὴν βαθιὰ του φιλολογικὴ κατάρτιση. Οἱ Γάλλοι συγγραφεῖς ποὺ ἐπηρεάσαν Ἕλληνες συναδέλφους τοὺς εἶναι ἀρκετοί. Μνημονεύουμε πρῶχειρα τὰ ὀνόματα: Φωριέλ, Μπερανζέ, Οὐγκώ, Σαπωμπριάν, Λαμαρτίνος, Μπωντλαίρ, Δουμᾶς, Σταντάλ καὶ ἄλλοι. Ὁμως οἱ Ἕλληνες ποὺ ἐπηρεαστήκανε ἀπὸ τοὺς Γάλλους εἶναι πιὸ πολλοί, κι ἀνάμεσά τους πρῶτα ὀνόματα τῶν γραμμάτων μας ὅπως ὁ Παλαμᾶς, ὁ Σεφέρης, ὁ Καζαντζάκης, ὁ Καραγάτσης, ὁ Ξενόπουλος.

Στὴ συνέχεια ὁ κ. Μόσχος μᾶς ξεναγεῖ στὸν κόσμον τοῦ ποιητικοῦ θεάτρου. Μνημονεῖ πολλοὺς ξένους καὶ ἀρκετοὺς Ἕλληνες. Κάνει καὶ διεξοδικὸ λόγο γιὰ τὰ ἔργα τους. Μεταξὺ ἄλλων μνημονεύονται: Σικελιανός, Καζαντζάκης, Τερζάκης, Πρεβελάκης, Καρέλλη, ἐνῶ παραλείπονται ἀδικαιολόγητα νομίζω ἢ ὑπέροχη «Ἐσθῆρ» τοῦ κορυφαῖου ποιητῆ Γ. Θ. Βαφόπουλου, καὶ ἡ ταπεινὴ «Ἀλκηστη» τοῦ ὑποφαινόμενου.

Ἀκολουθεῖ «ὁ Νεοελληνικὸς λόγος γιὰ τὸν Ἐλευθέριον Βενιζέλο». Ὁ μεγάλος πολιτικὸς παρελαύνει στὶς σελίδες σημαντικῶν Ἑλλήνων λογοτεχνῶν ὅπως ὁ Παλαμᾶς, ὁ Τάσος Ἀθανασιάδης, ὁ Θεοτοκάς, ὁ Σεφέρης, ὁ Πρεβελάκης.

Στὴ συνέχεια ὁ κ. Μόσχος ἐκθέτει τὶς ἀπόψεις του γιὰ τὴν μεγάλη πνευματικὴ προσωπικότητα του Παναγιώτη Κανελλόπουλου καὶ κάνει ιδιαίτερη μνεῖα τῆς προσφοράς του, τόσο στὰ γράμματα ὅσο καὶ στὴν πολιτικὴ.

Ἐκολουθεῖ ἡ ἀποτίμηση τοῦ κριτικοῦ ἔργου τοῦ Ἀνδρέα Καραντώνη καὶ ἰδιαίτερα ὁ συγγραφέας σταματᾷ στὸν «κριτικὸ τῆς ποίησης», μιὰ προσφορά ποὺ χαρακτηρίζει ἰδιαίτερα τὸν Καραντώνη. Πολλοὶ τὸ ξέχασαν, ἄς μὴν τὸ ξεχνοῦμε κι ἐμεῖς: χωρὶς τὶς κριτικὲς ἀναδιφήσεις καὶ ἀποτιμήσεις τοῦ Καραντώνη εἶναι ἀμφίβολο ἂν θὰ γνώριζε ἡ χώρα μας τὴν τιμὴ τῆς βράβευσης μὲ Νόμπελ, καὶ μάλιστα δύο φορές.

Ἐκολουθεῖ τὸ ἐμπεριστατωμένο κείμενο «Πρότυπα ζωῆς καὶ τέχνης στὸ ἔργο τοῦ Τάσου Ἀθανασιάδη». Ὁ κ. Μόσχος, ἄλλωστε, εἶναι καὶ εἰδικὸς μελετητῆς τοῦ ἔργου τοῦ Τάσου Ἀθανασιάδη κι ἔχει συγγράψει τὸ 1976 μιὰ κριτικὴ μονογραφία γιὰ τὸν συγγραφέα τῶν «Πανθέων».

Τὸ δεύτερο μέρος τοῦ βιβλίου ποὺ ἔχει τὸν γενικὸ τίτλο «Μορφές» κλείνει μὲ ἓνα κείμενο γιὰ τὸ κριτικὸ ἔργο τοῦ Πάνου Καραβία σ' ἀναφορά μὲ τὶς εἰκαστικὲς τέχνες.

Τὸ βιβλίο ὁλόκληρο κλείνει μὲ μιὰ συνέντευξη τοῦ συγγραφέα στὴν κ. Πατεράκη. Βλέποντας τὸ νέο τοῦτο πνευματικὸ πῶμα τοῦ κ. Μόσχου ἀπὸ κάποια ἀπόσταση, διαπιστώνουμε πὼς πρόκειται γιὰ πολὺ ἀξιόλογο βιβλίο ἔντονης παιδευτικῆς σημασίας. Ὁ συγγραφέας του εἶναι ἓνα πνεῦμα ἐν κινήσει ποὺ καταναλώνεται σὲ ἀδιάκοπες πνευματικὲς ἀναζητήσεις. Ὁ λόγος του εἶναι εὐθύβολος, εἰλικρινὴς καὶ εὐκρινὴς, συλλαμβάνοντας πάντα τὰ πράγματα στὴν ἀπαστρέπτουσα πληρότητά τους. Πρόκειται, γενικά, γιὰ ἓνα βιβλίο ποὺ ἀξίζει τὸν κόπο νὰ διαβαστεῖ ἀπὸ πολλοὺς.

ΘΑΝΑΣΗΣ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ

Ἰάνθης Θεοχαρίδου: «Ο οἶκος των προβάτων», Λευκωσία 1988

Ποίηση, διήγημα, θέατρο εἶναι οἱ μορφές τῆς λογοτεχνίας με τὶς ὁποῖες ἀπὸ πολὺ νέα, ἀπὸ τὰ μαθητικὰ τῆς ἀκόμα χρόνια, ασχολεῖται ἡ Ἰάνθη Θεοχαρίδη. Παρακολουθῶ τὴ λογοτεχνικὴ τῆς πορεία ἀπὸ τότε ποὺ πρωτοδημοσίευσε στίχους τῆς κι ἡ ἐντύπωση ποὺ εἶχα γιὰ τὴ δουλειὰ τῆς μπορεῖ νὰ συνοψιστεῖ στὴ λέξη «γνησιότητα». Ἐννοῶ μ' αὐτὴ τὴ γνήσια, ἐπιτακτικὴ ὁρμὴ ποὺ ὠθεῖ τὸ λογοτέχνη νὰ εκφραστεῖ ἄσχετα ἀπὸ τὶς τιμητικὲς ἢ ὄχι διακρίσεις, ἄσχετα ἀπὸ τὴν ἀναγνώριση ἢ μὴ τοῦ ἔργου του. Ἐννοῶ ἐκεῖνη τὴν εὐαισθησία ποὺ κάνει τὸν ἄνθρωπο νὰ δονεῖται ἀπὸ τὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς του, νὰ τὰ δουλεῖ μὲσα του καὶ νὰ αισθάνεται πὼς δεν ἔχει ἄλλο δρόμο παρά νὰ τὰ ἐκφράσει με τὸ λόγο, ποιητικὸ ἢ πεζὸ! Αὐτὸ κάνει ἐδῶ καὶ χρόνια ἡ Ἰάνθη Θεοχαρίδου. Τελευταῖο δείγμα τῆς δουλειᾶς τῆς ἡ ποιητικὴ συλλογὴ (ποιητικὴ σύνθεση τὴν ὀνομάζει ἡ ἴδια) «Ο οἶκος των προβάτων».

Ὁ τίτλος συνειρμικὰ ὀδηγεῖ στο «Ἡ αὐλὴ των προβάτων», τὸ πέμπτο ἀνάγνωσμα τοῦ «Ἄξιον Ἐστί» τοῦ Ἐλύτη. Συμπτωματικὴ ἢ σκόπιμη ἡ συσχέτιση, δεν ξέρω, ὀδηγεῖ πάντως τὴ σκέψη στὴν κοινὴ πηγὴ ἐμπνευσης, τὴν Καινὴ Διαθήκη: «Ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα των προβάτων. Πάντες ὅσοι ἤλθον προ ἐμοῦ κλέπται εἰσι καὶ λησταί... ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλός» (Ἰωάν. Ι', 7).

Κατὰ τὸν Τάσο Λιγνάδη τὸ περιεχόμενο τοῦ ἀναγνώσματος ποὺ ἀναφέρεται βασικὰ στὸν ἐμφύλιο πόλεμο στὴν Ελλάδα, «ἔχει σαν ἰδέα ἀφηγηματικὴ τὴ μαρτυρικὴ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἄγεται καὶ φέρεται ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγῶν».

Ἡ ἴδια δομικὴ ἰδέα διέπει καὶ τὴ συλλογὴ τῆς Θεοχαρίδου. Ἦδη αὐτὸ ἐπιβεβαιώ-
νεται ἀπὸ τὸ πρῶτο ποίημα τῆς συλλογῆς:

«πρόβατον ἐπὶ σφαγῇ, λευκὸ
με μελαψὰ ἀπομεινάρια μεσαιωνικά
στὴ μεσαορία
τὴ μεσόγειο».

Πρόβατο επί σφαγήν η Κύπρος, πρόβατον επί σφαγήν ο λαός της. Παρ' όλη την πανανθρώπινη, ειρηνιστική διάθεση που προβάλλει σε αρκετά ποιήματα όπως για παράδειγμα στο ποίημα το αφιερωμένο στον Παντελή Μηχανικό

*«Εδώ κοιμήθηκε ένα περιστέρι
κι ονειρεύεται
αγάπη
πέντε πόδια μπόι
να τινάζεται αψηλά και ν' αγκαλιάζει
από τα κατεχόμενα Λιμνιά
ως την Πάφο πέρα
ως τ' άλλο χώμα να γαλάζιο
και πέρα ως την άλλη γη
τη Μαύρη, την Ξανθή, την Κόκκινη
ως τον Ειρηνικό.*

εκείνο που κυριαρχεί έντονα στη συλλογή είναι η πίκρα για τη μοιρασμένη πατρίδα, για τη χαμένη γη, για «το φονικό του νέου ακρίτη» για το «βουνό το πεντάρφανο», για τα χωριά που «κουβαλάμε μαζί μας στο νότο» για τη μάνα του αγνοουμένου και «για το παλλικάρι τ' άφαντο», για την πράσινη γραμμή και προσπαθεί να καλύψει με στίχους τον τύπον των ήλων».

Χωνεμένη μέσα της, αφομοιωμένη η ιστορία κι η παράδοση της Κύπρου, απώτερο παρελθόν και πρόσφατο παρόν διοχετεύεται σε στίχους απλούς, επιγραμματικούς αλλά που η αφαίρεση δεν τους κάνει σκοτεινούς και ακατανόητους.

Η πικρή ειρωνεία δε λείπει από τη συλλογή χαρακτηριστικό που συναντούμε συχνά στην ποίηση της Θεοχαρίδου.

*«Η νεκρή Γραμμή
τουριστικό αξιοθέατο
στη διπλή πατρίδα»*

(Τα Κύπρια)

ή

*«Το τελευταίο ψήφισμα
του Συμβουλίου ασφαλείας
δημοσιεύτηκε πλάι
στο ζητείται και πωλείται γη»*

(Χρονικό II)

ή ολόκληρο το ποίημα «Επιστημονικά Συνέδρια» και άλλα.

Τελικά όμως παρ' όλη τη θλίψη και την πίκρα για το άδικο που επικρατεί στον τόπο, η αισιοδοξία δεν εγκαταλείπει την Ιάνθη Θεοχαρίδου. Πιστεύει σ' ένα μελλοντικό, ειρηνικό κι ενωμένο νησί όπου τα «σύνορα δεν τα παραμερίζει ο Καίσαρας με το αιμάτινο σπαθί» αλλά

*Τα σύνορα τα ορίζει ο ηλιοκαμένος γέρος
το φέγγος των αστεριών
τ' άθωο βρέφος
που χωρεί αρκουδιστά απέναντι
ο δικέφαλος ποιητής
που κλωσσά τ' αναστάσιμα».*

(Κυπριακό Χρονικό IV)

Αποκρούει τη δυσοίωνα προφητική φωνή της Κασσάνδρας, ανατρέπει το σύμβολο κι ενώ «δανείζεται το δέρμα της, τα δάχτυλα» εντούτοις της λέει:

*«Κασσάνδρα, προχωρώ
σ' ένα χώρο
π' ανήκει σε σένα
κι έχει σύνορο
Κερυνιώτικη αύρα.
Κασσάνδρα, πίνω από στάμνα
πρόσκαιρα ραγισμένη στα δυο.
(«Το Κυπριακό χρονικό της Κασσάνδρας)*

Η συλλογή τέλος περιλαμβάνει και ποιήματα που καταγράφουν πολύ προσωπικά βιώματα της ποιήτριας όπως το τόσο λεπτό και τρυφερό «προθανατικό» γραμμένο για το θάνατο της μητέρας της. Ακόμα όμως και σ' αυτά τα πολύ προσωπικά βιώματα το συναίσθημα και η σκέψη προεκτείνονται σε διαστάσεις εθνικές και πανανθρώπινες.

Δε χωρεί αμφιβολία πως η συλλογή «Ο οίκος των προβάτων» είναι μια ποίηση ώριμη που δείχνει πως η δημιουργός της από την πρώτη της εμφάνιση ως τώρα προχωρεί ανοδικά σε μια δημιουργική πορεία που καταξιώνει την ποιήτρια.

ΚΙΚΑ ΟΛΥΜΠΙΟΥ

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

ΡΗΝΑ ΚΑΤΣΕΛΛΗ ΚΑΙ «ΡΑΓΙΑΣ»

Η κυρία Ρήνα Κατσελλή, στο πολύ ενδιαφέρον και χρήσιμο βιβλίο της *Ο Ραγιάς: Ο άνθρωπος και το φύλλο* (1989), που μόλις συμπλήρωσα τη μελέτη του, μου κάμνει την τιμή (σημ. 106 στη σ. 265) να αναφερθεί σε μελέτημά μου για τα «Πατριωτικά ποιήματα» του Διονυσίου Τζάνε Διαμάντη και με απόλυτη βεβαιότητα να αμφισβητήσει την εγκυρότητα της πληροφορίας ότι το έργο του Διαμάντη εκδόθηκε από το Γ. Σταυρίδη, πληροφορία, που, όπως σημείωσα τότε, είχα αρυσθεί από την *Επίσημη Εφημερίδα της Κυβέρνησης* (2.12.1912). Παρόλο που δε θεωρώ ότι πρόκειται για σοβαρό φιλολογικό πρόβλημα, εντούτοις για λόγους επιστημονικής δεοντολογίας δε θα ήθελα να φανεί ότι έμεινε χωρίς αντίλογο η εσφαλμένη, κατά την άποψή μου, θεωρία της κυρίας Κατσελλή, έστω κι αν είναι διατυπωμένη με τόση απολυτότητα. Γράφει συγκεκριμένα: «Αν και τα διαφημίζει στην *Εφημερίδα του ο Γ. Στ. Ραγιάς, οπωσδήποτε* (η υπογραμμιση δική μου) δεν του τα εξέδωσε ο ίδιος, όπως αναφέρει ο Ν. Παναγιώτου...».

Η θέση της κυρίας Κατσελλή είναι, πιστεύω, τουλάχιστο βιαστική. Και εξηγούμαι:

- α. Ένα από τα επιχειρήματά της, για παράδειγμα, είναι ότι τα «Πατριωτικά ποιήματα» δεν αποτελούν έκδοση του Γ. Σταυρίδη Ραγιά γιατί ο Ν. Κυριαζής δεν αναφέρει κάτι τέτοιο στη Βιβλιογραφία του, λες και είναι το μοναδικό έντυπο, για το οποίο ο Κυριαζής δε σημειώνει το τυπογραφείο, όπου τυπώθηκε. Μήπως, αλήθεια, για τα έργα του Μαυρουδή Γεωργίου και Τηλέμαχου Θ. Αναγνώστου, που η ίδια αναφέρει ως εκδόσεις του Ραγιά, μνημονεύει ο Κυριαζής κάτι τέτοιο;
- β. Φαίνεται ότι η κυρία Κατσελλή δε θεωρεί τόσο έγκυρη βιβλιογραφική πηγή την *Επίσημη Εφημερίδα της Κυβέρνησης* ειδικά και μόνο για την περίπτωση του Δια-

μάντη. Αλλιώς, πώς εξηγείται το ότι, ενώ αμφισβητεί για το έργο αυτό την πληροφορία της Επίσημης Εφημερίδας για το τυπογραφείο, δέχεται ότι το έργο «Κατοχή...» του Μαυρουδή Γεωργίου από το Κάρμι εκδόθηκε από το τυπογραφείο του Ραγιά, γιατί αυτή την πληροφορία δίνει η Επίσημη Εφημερίδα της Κυβέρνησης (Πρβλ. σχετικά τη σημ. 86 του βιβλίου της. Στην Επίσημη Εφημερίδα παραπέμπει και στη σημ. 64 του βιβλίου της);

- γ. Η δουλειά του τυπογραφείου, γράφει (σ. 99) η κυρία Κατσελλή, δεν αποδίδει σπουδαία πράγματα και για να βοηθήσουν τον έχοντα οικονομική ανάγκη Γ. Σταυρίδη εκδίδουν κοντά του έργα τους οι Μαυρουδής Γεωργίου και Τηλέμαχος Θ. Αναγνώστου. Αυτοί είναι οι μόνοι που εντόπισε, όπως παραδέχεται η ίδια, και εκφράζει τη συγκίνησή της, γιατί οι δυο αυτοί άνθρωποι υποστήριξαν το Ραγιά. Αν δεχτούμε ότι όσοι εξέδωσαν βιβλία στο Ραγιά το έκαμαν για να τον υποστηρίξουν, γιατί να μην ισχύει τούτο και για το Διαμάντη, δεδομένου, μάλιστα, όπως αναφέρει η ίδια, το 1910, που εκδόθηκαν τα Ποιήματα του Διαμάντη, «το τυπογραφείο του και ο ίδιος είναι σε κακά χάλια» και, όπως αναφέρει πάλι η ίδια, ο Διαμάντης ήταν φίλος και συνεργάτης του;
- δ. Κατά την κυρία Κατσελλή, «το ότι η επίσημη εφημερίδα της Κυβέρνησης το αναφέρει σαν έκδοση του Γ. Σταυρίδη ίσως να οφείλεται στο γεγονός ότι ο Δ. Τζ. Διαμάντης ήταν στενός φίλος και συνεργάτης του Γ. Σταυρίδη». Ομολογώ πως δεν αντιλήφθηκα το νόημα της θέσης αυτής. Θέλει μήπως να πει ότι εκδόθηκε μεν το έργο στο τυπογραφείο «Παρνασσός» του Κ.Χ. Ησύχου, όπως διατείνεται λίγο πιο πριν, αλλά στο ίδιο το βιβλίο σημειώνεται ως τυπογραφείο έκδοσης εκείνο του Σταυρίδη Ραγιά ή μήπως ότι στο ίδιο βιβλίο φαίνεται ο «Παρνασσός» ως το τυπογραφείο, όπου εκδόθηκε, αλλά στη φόρμα που συμπληρώθηκε, σύμφωνα με τις πρόνοιες του Νόμου II του 1887, και βάσει της οποίας έγινε η καταγραφή στην Εφημερίδα της Κυβέρνησης, σημειώθηκε αντί του «Παρνασσού» το τυπογραφείο του Γ. Σταυρίδη; Κι αν ισχύει το δεύτερο σκέλος της διάζευξης, τότε ποιος έκαμε τη λαδιά; Ο Σταυρίδης για να παρανομήσει πιθανόν ακόμη μια φορά (δεν τον έφταναν τα πρόστιμα!) δίνοντας (προς τι;) εσφαλμένα στοιχεία ή ο Διαμάντης, που, αντί να εκδώσει το βιβλίο του στο φίλο και συνεργάτη του, υποστηρίζοντάς τον έτσι έμπρακτα, προτίμησε να το εκδώσει αλλού, αλλά για να σώσει τους τύπους το παρούσιασε ως έκδοση του φίλου του ή ο Ήσυχος του «Παρνασσού», που έκαμε την πάπια, ή ο κυβερνητικός υπάλληλος που άλλα έβλεπε στο βιβλίο και άλλα έγραφε στη φόρμα που συμπλήρωνε;
- ε. Με βάση τα στοιχεία στην Επίσημη Εφημερίδα φαίνεται ότι στο τυπογραφείο του Γ. Σταυρίδη εκδόθηκαν τα βιβλία με αύξοντα αριθμό 391, 431, 433, 450, 451, 452 και 501, συνολικά, δηλαδή, επτά, από τα οποία δύο είναι δικά του Σταυρίδη (Πρόστιμα Α' και Β', με αρ. 391 και 433) και τα άλλα πέντε (και όχι δύο που εντόπισε η κυρία Κατσελλή) ανήκουν σε άλλους. Συγκεκριμένα, το υπ' αρ. 431, που εκδόθηκε το Δεκέμβρη του 1908, είναι η «Κατοχή...» του Μαυρουδή Γεωργίου από το Κάρμι (που αναφέρει και η κυρία Κατσελλή), το 450, εκδομένο το Μάρτη 1909, είναι «Ο θρήνος της Παναγίας» του Τηλέμαχου Θ. Αναγνώστου από την Κερύνεια (που επίσης αναφέρει η κυρία Κατσελλή), το 451 είναι «Ο έρωτας» πάλι του Μαυρουδή Γεωργίου, που τυπώθηκε τον Απρίλη του 1909, το 452, τυπωμένο το Μάη του 1909, είναι «Ο φόνος» του Θεόδουλου Γιαννάκη από τον Άγιο Επίκτητο και το 501, τυπωμένο στις 29.12.1910, είναι τα «Πατριωτικά Ποιήματα» του Διαμάντη από την Κερύνεια. Όλοι οι συγγραφείς, που προαναφέρθηκαν, είναι από την περιοχή της Κερύνειας (πόλη και τα χωριά Κάρμι και

Ἅγιο Επικτήτο) και πιθανό γνωστοί του Σταυρίδη. Γιατί να δεχτούμε ότι οι τρεις ήταν μπορετό να εκδώσουν στον Σταυρίδη όχι όμως ο Διαμάντης;

στ. Παρόλο που η κυρία Κατσελλή δεν αμφισβήτησε γενικά την αξιοπιστία της Επίσημης Εφημερίδας της Κυβέρνησης, αλλά μόνο ειδικά για την περίπτωση του Διαμάντη (κι εδώ έγκειται το περίεργο της άποψής της), για να δώσω μια σφαιρική εξέταση του θέματος, που ανέκυψε, έκαμα σύγκριση εκδοτικών στοιχείων μερικών βιβλίων εξ αυτοφίας με τα στοιχεία που καταγράφει για τα ίδια βιβλία η Επίσημη Εφημερίδα της Κυβέρνησης. Το δείγμα από διάφορους συγγραφείς και διάφορες χρονιές (από το 1890 μέχρι το 1937) απετελείτο συγκεκριμένα από τα ακόλουθα δεκαπέντε βιβλία:

1. Πολυξένης Λοιζιάδος, Δραματικόν ειδύλλιον «Η δούλη Κύπρος», Λεμεσός 1890 (αρ. εγγρ. 12).
2. Πολυξένης Λοιζιάδος, Ἔπος «Η ψυχή της Κύπρου», Λεμεσός 1908 (αρ. εγγρ. 412).
3. Δημήτρη Λιπέρτη, Χαλαρωμένη λύρα, Λευκωσία 1891 (αρ. εγγρ. 17).
4. Δημήτρη Λιπέρτη, Τζυπριώτικα Τραούδκια τ. Α', Λευκωσία 1923 (αρ. εγγρ. 801).
5. Δημήτρη Λιπέρτη, Τζυπριώτικα Τραούδκια, τ. Β', Λευκωσία 1930 (αρ. εγγρ. 1032).
6. Δημήτρη Λιπέρτη, Τζυπριώτικα Τραούδκια, τ. Γ', Λευκωσία 1934 (αρ. εγγρ. 1459).
7. Δημήτρη Λιπέρτη, Τζυπριώτικα Τραούδκια, τ. Δ', Λευκωσία 1937 (αρ. εγγρ. 1794).
8. Βασιλείου Μιχαηλίδη, Ποιήματα, Λεμεσός 1911 (αρ. εγγρ. 527).
9. Ιωάννη Περγίου, Κυπριακή Μούσα, τ. Α', Λευκωσία 1907 (αρ. εγγρ. 381).
10. Ιωάννη Περγίου, Ελληνικαί Προσευχαί έμμετροι, Λευκωσία 1911 (αρ. εγγρ. 519).
11. Ιωάννη Περγίου, Νέα σχολική μούσα, Λευκωσία 1931 (αρ. εγγρ. 1233).
12. Νικολάου Καταλάνου, Κυπριακό Λεύκωμα Ο Ζήνων, Ἔτος Α' 1914, Λευκωσία 1914 (αρ. εγγρ. 591).
13. Νικολάου Καταλάνου, Κυπριακό Λεύκωμα Ο Ζήνων, Ἔτος Β' 1918, Λευκωσία 1918 (αρ. εγγρ. 681).
14. Νικολάου Καταλάνου, Κοινωνικός σύντροφος, Λευκωσία 1925 (αρ. εγγρ. 846).
15. Ιουλίας Περισιτιάνη, Φιλοπατρία και έρωσ, Λευκωσία 1921 (αρ. εγγρ. 760).

Και στις δεκαπέντε περιπτώσεις τα στοιχεία της Επίσημης Εφημερίδας ήταν απόλυτα ακριβή. Γιατί ειδικά στην περίπτωση του έργου του Διαμάντη να ήταν εσφαλμένη μόνο η πληροφορία για το τυπογραφείο; Ή μήπως η πληροφορία δεν ήταν ανακριβής, αλλά απλώς η κυρία Κατσελλή βιάζει λίγο τα πράγματα, για να φανεί ως ανακριβής;

Πιστεύω ότι, ωστόσο βρεθεί ολόκληρο το περί ου ο λόγος έντυπο, μαζί, δηλαδή, με το εξώφυλλο, όπου πιθανό να σημειώνεται το τυπογραφείο (το 1854F της βιβλιοθήκης του Κυπριακού Μουσείου δεν έχει εξώφυλλο), η επιστημονικά ορθή θέση είναι να θεωρούμε το έντυπο ως εκδοθέν στον Σταυρίδη, όπως η έγκυρη γραπτή πηγή της Επίσημης Εφημερίδας της Κυβέρνησης διασώζει.

ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΕΣ ΑΝΗΣΥΧΙΕΣ ΣΤΑ ΜΑΘΗΤΙΚΑ ΘΡΑΝΙΑ ΤΗΣ ΛΕΜΕΣΟΥ

Μια συνομιλία με τον πολιτικό συγγραφέα Πλουτή Σέρβα

‘Ονομάζετο Πλούταρχος Σαββίδης, άλλαξε δὲ τὸ ὄνομα ὅταν μαθητὴς τοῦ ‘Ελλ. Γυμνασίου Λεμεσοῦ εἶχε συμμαθητὴ τὸν Μιχαλάκη Σαββίδη, κατόπιν βουλευτὴ ἀπὸ τὴ Λευκωσία. Τὸν ἐνοχλοῦσε ὅταν ὁ καθηγητὴς ἐκαλοῦσε τὸν Σαββίδη γιὰ ἐξέταση, καὶ σηκώνονταν καὶ οἱ δύο. Τὸ ἐπόμενο βῆμα ἦτο ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ὀνόματος.

‘Εμυήθη εἰς τὸν Κομμουνισμό ὅταν ἦταν μαθητὴς τῆς Δ΄ Γυμνασίου (1924) ἀπὸ τὸν ἀδελφὸ τοῦ Χρήστο Σαββίδη, ράπτη, ὁ ὁποῖος ἀνῆκε εἰς τὴν πρώτη ἐργατικὴ ὁμάδα, καθοδηγητὴς τῆς ὁποίας ἦταν ὁ Κώστας Σκελέας, ἐπιπλοποιός, ἀδελφὸς τοῦ Χριστόδουλου Χριστοδουλίδη πού κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὡς ὁ πιὸ διανοούμενος τῶν ὁμοϊδεατῶν διοχέτευε μέσω τοῦ ἀδελφοῦ του τὶς νέες ιδέες πού ἐκπέμπονταν ἀπὸ τὴν μεγάλη κοινωνικὴ ‘Οκτωβριανὴ Ρωσικὴ ἐπανάσταση. “Αὐτὰ μὲλῃ τῆς ἐργατικῆς ὁμάδας ἦσαν: Κώστας ‘Ερωτᾶς ἐπιπλοποιός, Κώστας ‘Αντωνιάδης ράπτης, Χαράλαμπος Σολομωνίδης κουρέας, Κλείτος Ριαλᾶς βιβλιοπώλης, Γεώργιος Σολιάτης ὑπάλληλος, Χριστόδουλος ‘Αρτεμίου μηχανολόγος εἰς τὸν ‘Αμίαντο, Κώστας Δράκος ἀπὸ τὸ Κοιλάνι, Σταῦρος Μηνᾶ σιδεράς, Χριστόδουλος Κουντίδης σιδεράς κ.α.

Τὸ βιβλιοπωλεῖον τοῦ Κλείτου Ριαλᾶ εὕρισκετο εἰς τὴν ὁδὸ ‘Αθηνῶν μπροστὰ ἀπὸ τὰ παλαιὰ Δικαστήρια καὶ ἀπέναντι ἀπὸ τὸ Α΄ Παρθεναγωγεῖον Λεμεσοῦ, ἐπρομήθευε δὲ τοὺς νεοσσοὺς βιβλία τὰ ὁποῖα ἐκδίδονταν εἰς τὴν ‘Ελλάδα ὡς τό: ‘Αλφάβητόν τοῦ Κομμουνισμοῦ τοῦ Νικολάη Μπουχάριν, Τὸ Κομμουνιστικὸ Μανιφέστο τοῦ Μάρξ, ‘Επαναστατικὰ Φιλολογικὰ τοῦ ‘Ανρί Μπαρμπύς, ‘Ιησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ρωμαῖν Ρολάν ὡς ἐπίσης καὶ τοῦ ‘Ανατὸλ Φράνς, Πάνω στὴν ἄσπρη πέτρα, μεταφρασμένο ἀπὸ τὸν Μάρκο Γαβριηλίδη. (‘Ο Γαβριηλίδης ἦτο ἀπὸ τὴ Λευκωσία, διετέλεσε καθηγητὴς τῆς Γαλλικῆς καὶ ἦτο ἀπὸ τοὺς πρώτους Κομμουνιστὰς) κ.α.

Τὸ ‘Εργατικὸ Κίνημα εἰς τὴν Λεμεσό εἶχε ἀρχίσει πρὶν ἀπὸ τὴν Κομμουνιστικὴν ‘Επανάσταση (Πολύβιος Κωνσταντινίδης, Πάνος Φασουλιώτης, ὁ κτίστης Μηνᾶς κ.α.). Οἱ πρῶτες Συντεχνίες πού ἔγιναν εἰς τὴν Λεμεσό ἦσαν τῶν ‘Αχθοφόρων καὶ τῶν Κτιστῶν.

Μετὰ τὴν Ρωσικὴ ἐπανάσταση τοῦ 1917, ἰδρῦθη εἰς τὴν Λεμεσό Μαθητικὸς Σοσιαλιστικὸς Σύλλογος ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν ὁ «Ναζωραῖος» (Γιᾶγκος Ποταμίτης κ.α.).

Εἰς τὴν ὁμάδα τῶν διανοουμένων κομμουνιστῶν ἦσαν οἱ: Χριστόδουλος Χριστοδουλίδης (κατόπιν ‘Αλέξης), Λεωνίδας Στρίγκος, Μίλιος Χουρμούζιος, Δημήτριος ‘Αναστασίου Χρυσοστομίδης, Γιάννης Κατσουνωτός, Κλεάνθης Χριστοφόρου, ‘Αννίος Γεωργίου (ὑπάλληλος, κατόπιν ἰατρός), Γιάννης Λέφκης, Μάρκος Γαβριηλίδης κ.α.

Οἱ πρῶτες Κομμουνιστικὲς ἐφημερίδες τῆς Λεμεσοῦ ἦσαν: «Πυρσὸς» (τὸν ὁποῖον παρέλαβε ὁ Π. Φασουλιώτης φεύγοντας ἀπὸ τὸ Κόμμα, καὶ ἐκδίδονταξ κατόπιν τὸν «Παρατηρητὴ»), «Νέος ‘Ανθρωπος» καὶ ὅταν τὸν ἔκλεισαν οἱ ‘Αρχεὸς ὁ «Νέος ‘Εργάτης».

Εἰς τὸ ‘Εργατικὸ Κέντρο, τὸ ὁποῖο ἰδρῦθη μὲ τὶς Συντεχνίες τὸ 1924 ἔδωσαν διαλέξεις διάφοροι διανοούμενοι ἀπὸ τὴν ‘Ελλάδα, ὡς: Σωτῆρης Σκίπης ποιητὴς καὶ Νίκος Καζαντζάκης συγγραφεύς.

Τὸ 1924 εἶχε παρουσιασθεῖ εἰς τὴν Λεμεσό ὁ πρῶτος μαθητικὸς Κομμουνιστικὸς πυρήνας ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίᾳ Μαθητικὴ Νεολαία Κύπρου καθοδηγούμενη ἀπὸ τὸν Πλουτὴ Σέρβα. Εἰς τὸν μαθητικὸ πυρῆνα τῆς Λεμεσοῦ ἦσαν: Μάρκος Μαρκουλλῆς (κατόπιν

ιατρός), Δημητράκης Νικολαΐδης (κατόπιν ιατρός), Νίκος Ίερόπουλος (κατόπιν ιατρός), Σωκράτης Καμιναρᾶς, Σωκράτης Ταπεινός, Γεώργιος Σολομωνίδης ἀδελφός τοῦ Χαραλάμπους Σολομωνίδη, Πάνος Μέσης (κατόπιν Γυμνασιάρχης), Πάνος Ζήνων (κατόπιν ἀρχίατρος), Κύπρος Κυπριανοῦ.

Ὁ Κομμουνιστικὸς μαθητικὸς πυρήνας τῆς τελευταίας τάξεως τοῦ Ἑλλ. Γυμνασίου Λεμεσοῦ τὸ 1926 ἀπεφάσισε τὴν ἔκδοση μαθητικοῦ περιοδικοῦ, εἶχε δὲ πρὸς τοῦτο τὴν ἐνθάρρυνση τῶν καθηγητῶν Βασιλείου Τατάκη καὶ Νικολάου Ξιούτα καὶ τὴν ἀντίδραση τοῦ Γυμνασιάρχου Ἀργυροῦ Δρουσιώτη.

Χαρακτηριστικὸ εἶναι τὸ γεγονός ὅτι εἰς τὸ Γυμνάσιο Λεμεσοῦ εἶχαν καταφθάσει ἀπὸ τὴν Ἀθήνα προφανῶς μὲ ὑποδείξεις τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας ἐξαιρέτοι Ἕλληγες ἐκπαιδευτικοί, ὅπως οἱ Δημ. Νικητάκης, Ἰων. Κωνστανταράκης, Παν. Παπαγεωργίου, Περ. Μακρῆς, Βασ. Τατάκης. Ὅλοι αὐτοὶ συνέτειναν μὲ τὴν διδασκαλίαν καὶ τὶς ἐξωσχολικὰς ἐπαφὰς εἰς τὴν δημιουργίαν ἐνὸς πνεύματος νέας ζωῆς διὰ τὴν Λεμεσό.

Οἱ παλιοὶ μαθητὲς ποὺ ἄκουσαν τὰ μαθήματα αὐτῶν τῶν ἐξαιρέτων ἐκπαιδευτικῶν θυμοῦνται ὅτι ὁ Νικητάκης ποὺ χωλαίνοντας ἔσερνε μὲ πολὺ χαριτωμένο τρόπο τὸ πόδι του ἔμπαινε εἰς τὴν μέση τῶν μαθητῶν κατὰ τὶς ἐκδρομὰς, τραγουδώντας, χορεύοντας καὶ συντρώνοντας μαζί τους, ἐνῶ ὁ Γυμνασιάρχης Α. Δρουσιώτης μὲ τὴν κλασσικὴ Γερμανικὴ παιδεία του ἐξοργιζόταν διὰ τὰ καινὰ δαιμόνια.

Ὁ Τατάκης ποὺ φλεγόταν μετὰ ἀπὸ τὸ τέλος τῶν μαθημάτων σὲ φιλολογικὰς συζητήσεις, ἐνῶ ὁ Μακρῆς δίδασκε τὴν ὀρυκτολογία καὶ γαιολογίαν πορευόμενος μὲ τοὺς μαθητὲς του στὰ χωράφια καὶ στὰς παραλίας μέχρις ὅτου καὶ πάλιν ὁ Γυμνασιάρχης ἔθεσε τέρμα σ' αὐτοὺς τοὺς ἐξωσχολικοὺς νεωτερισμοὺς.

Ὅταν ὁ Πλ. Σέρβας ἐκλήθη νὰ δώσει ἐξετάσεις, λόγῳ ἀσθενείας, τὸν Σεπτέμβριον ἀντὶ τὸν Μάϊον, ὁ καθηγητὴς τῆς Θεολογίας Χρῆστος Οἰκονομίδης τοῦ ζήτησε νὰ γράψῃ διὰ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον, καὶ αὐτὸς ἄρχισε νὰ γράφῃ διὰ τὸν Βλαδίμηρον Λένιν καὶ ἐγένεσε τέσσερις σελίδες. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἄλλα μαθήματα παρέδιδε κόλλα κενὴ διότι εἶχε ἐντολὴ ἀπὸ τὸ Κόμμα νὰ μείνῃ εἰς τὴν ἴδια τάξιν διὰ νὰ συνεχίσει τὶς δραστηριότητές του εἰς ὅτι ἀφοροῦσε τὴν ὀργάνωσιν. Ὅμως τὸ κόλλο δὲν πέρασε. Ὁ Γυμνασιάρχης τὸ ἀντελήφθη καὶ παρέδωσε εἰς τὸν κατὰπληκτο Πλουτῆ ἀπολυτήριον μὲ βαθμὸν 7 1/2.

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ Α. ΚΟΥΔΟΥΝΑΡΗΣ

ΣΥΝΕΡΓΑΤΙΚΗ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ

ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΕΜΠΟΡΙΚΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ
Τ.Κ. 4537 - ΛΕΥΚΩΣΙΑ - ΤΗΛ. 442678

Προϊόντα

Agrochemicals

Κηπουροί!

Γλυτώστε από τον

Ψευδόκοκκο, Μυελώτη, Ανθοτρήτη, Καρπόκαψα

Ψεκάζοντας τα λεμονόδεντρα και φρούτα σας με:

“ACTELIC” - “MATADOR” - “IMIDAN”

Λαχανοπαραγωγοί!

Καταπολεμήστε τις Αφίδες, Αλευρώδη, Στάκτη,

Σκουλήκια και Ζιζάνια με τα ειδικά προϊόντα.

“PIRIMOR” - “ACTELIC” - “MATADOR” - “NIMROD” - “ANVIL” -

“FUSILADE” “PRIGLONE” - “REGLONE” “GRAMOXONE” - “GRAMONOL”

Για περισσότερες πληροφορίες απευθύνεσθε:

Αποθήκες:

ΛΕΥΚΩΣΙΑ

ΛΑΡΝΑΚΑ

ΛΕΜΕΣΟΣ

ΠΑΦΟΣ

Τηλ. 438167

32987

92452

33551

Πρατήρια

Τηλ. 447120

53376 - 35540

65542

33304

**ASSOCIATED CHEMISTS
DRUG STORES LTD**

**ΦΑΡΜΑΚΑΠΟΘΗΚΗ
ΗΝΩΜΕΝΩΝ
ΦΑΡΜΑΚΟΠΟΙΩΝ
ΚΥΠΡΟΥ**

**ΑΜΕΣΗ ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΗ
ΤΩΝ ΦΑΡΜΑΚΟΠΟΙΩΝ
Σ' ΟΛΗ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ**

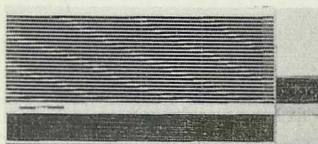
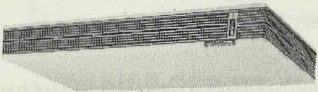
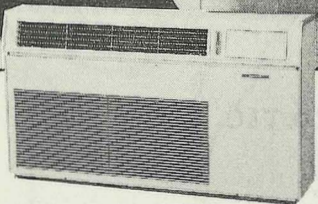
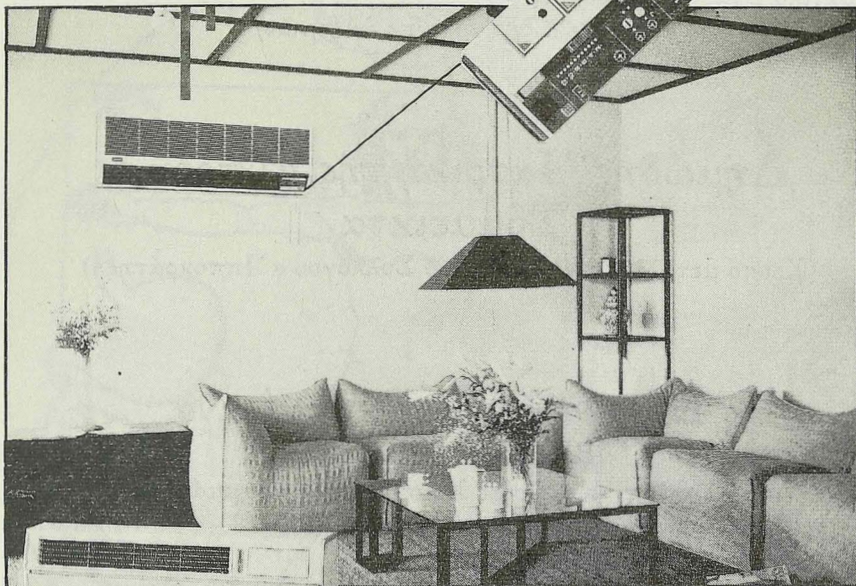

Address:

**ELECTRAS STREET 5A
P.O. BOX 5321
TEL. 462768 & 462305
NICOSIA**

DAIKIN

η δροσία
στο χερί σας

Δώστε τις εντολές στο σύστημα κλιματισμού σας, από τη θέση που βρίσκεστε.

Το επαναστατικό τηλεχειριστήριο DAIKIN χωρίς καλώδιο με micro-computer δίνει τις εντολές σας για όλα τα προγράμματα δροσίας χωρίς να ακούτε τίποτα γιατί

- Τα μηχανήματα DAIKIN είναι τελείως αθόρυβα
- Δροσίζουν ακόμα και στους +52°C
- Υπερέχουν τεχνολογικά και αισθητικά
- Προσφέρονται σε σύστημα split και multi split 1X2, 1X3, 1X4 και 1X5 πάντα με την μαγεία του τηλεχειρισμού.
- Και πάνω απ' όλα είναι οικονομικά (για τρία δωμάτια που θερμαίνετε στοιχίζει μόνο 5.25 σεντ την ώρα, ενώ για κλιματισμό μόνο 8.32).
- Τώρα αν ποτέ χρειασθεί, σας προσφέρουμε και το υπεύθυνο μας service.

5 χρόνια εγγύηση

Δείτε τα στα καταστήματά μας στο AKRITAS TOWER κοντά στο παντοπωλείο. Αγ. Αντωνίου.

Γεν. Αντιπρόσωποι: Ψυκτικά Εργαστήρια ΟΛΥΜΠΟΣ,
του συγκροτήματος εταιρειών Regis.

Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗ

Λυρικός Λόγος τόμ. Α' και Β'

(Κρατικό Βραβείο Ἑλλάδας, Βραβείο Ὑπουργείου Παιδείας Κύπρου,
Βραβείο Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν)

Δημώδης Ἱατρικὴ τῆς Κύπρου -
Σύμμεικτα

(Χρυσὸ μετάλλιο τοῦ Ἱατρικοῦ Συλλόγου «Ἱπποκράτης»)

Ἕνα παιδάκι μὲ κυκλάμινα

(Βραβείο διηγήματος τῆς

«Ἑλληνικῆς Ἐταιρείας Χριστιανικῶν Γραμμάτων»)

Τὸ κόκκινο δωμάτιο

(Διηγήματα)

Σὲ ὅλα τὰ βιβλιοπωλεῖα καὶ στὸ περιοδικὸ «Πνευματικὴ Κύπρος»

Ὅλα τυπώθηκαν στὸ Τυπογραφεῖο «Θέοπρες» Λτδ.

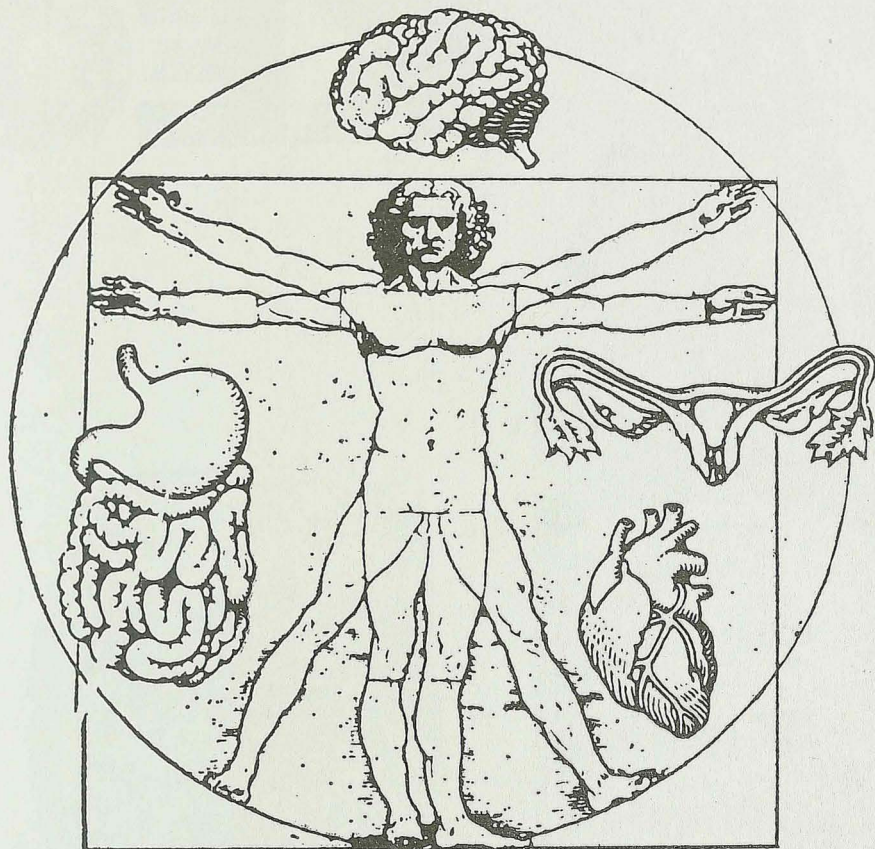

For the many dimensions of anxiety

ATIVAN*

(lorazepam, Wyeth)

A single anxiolytic

provides deeper, more selective anxiolytic relief

**in both functional and organic disorders
with low-dosage safety
compatible with standard treatment regimens**

Wyeth International Limited
Philadelphia, Pa. 19101 U.S.A.

*trademark

ΜΠΥΡΑ ΚΕΟ
η μπύρα σας... ΚΕΟ

